

Πανεπιστήμιο
Κύπρου

ΤΜΗΜΑ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

Ειδική και Ενιαία Εκπαίδευση

**Πώς επηρέασε η πανδημία Covid-19 τα άτομα με αναπηρίες:
καθημερινότητα, ψυχολογία, εκπαίδευση**

Μεταπτυχιακή Διατριβή

ΜΑΡΙΝΑ ΣΠΥΡΟΥ

2022

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΥΠΡΟΥ

ΤΜΗΜΑ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

Έγκριση Μεταπτυχιακής Διατριβής

Με το παρόν έγγραφο πιστοποιείται ότι η μεταπτυχιακή διατριβή που ετοιμάστηκε από Σπύρου Μαρίνα με τίτλο ‘Πώς επηρέασε η πανδημία Covid-19 τα άτομα με αναπηρίες: καθημερινότητα, ψυχολογία, εκπαίδευση’ πληροί τους κανονισμούς του Πανεπιστημίου Κύπρου και ανταποκρίνεται στα κριτήρια ποιότητας και πρωτοτυπίας του Πανεπιστημίου για την απόκτηση Μεταπτυχιακού Τίτλου στην Ειδική και Ενιαία Εκπαίδευση.

Η διατριβή παρουσιάστηκε σε τριμελή Επιτροπή και εγκρίθηκε στις 16/5/2022

Τα μέλη της Εξεταστικής Επιτροπής:

Φτιάκα Ελένη

(Ερευνητική Σύμβουλος)

Συμεωνίδου Σιμώνη

Νίκη Τσαγγαρίδου

**Πώς επηρέασε η πανδημία Covid-19 τα άτομα με αναπηρίες: καθημερινότητα,
ψυχολογία, εκπαίδευση**

ΜΑΡΙΝΑ ΣΠΥΡΟΥ

Η διατριβή αυτή υποβάλλεται στο Πανεπιστήμιο Κύπρου ως μέρος των απαιτήσεων για την
απόκτηση του μεταπτυχιακού τίτλου

MAGISTER ARTIUM

στην

ΕΙΔΙΚΗ ΚΑΙ ΕΝΙΑΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΥΠΡΟΥ

Τμήμα Επιστημών της Αγωγής

2022

Πανεπιστήμιο
Κύπρου

Η παρούσα διατριβή έχει διεξαχθεί στο πλαίσιο των εργασιών του Μεταπτυχιακού Προγράμματος της Ειδικής και Ενιαίας Εκπαίδευσης, του Πανεπιστημίου Κύπρου. Απαγορεύεται η μερική ή ολική αναδημοσίευση του έργου αυτού, καθώς και η αναπαραγωγή του με οποιοδήποτε άλλο μέσο χωρίς σχετική άδεια των εκάστοτε συντονιστριών του Μεταπτυχιακού Προγράμματος της Ειδικής και Ενιαίας Εκπαίδευσης και της Σπύρου Μαρίνας.

Στην οικογένεια μου και στους φίλους μου, που πάντα
είναι δίπλα μου, με στηρίζουν και μου δίνουν δύναμη να
συνεχίσω να προσπαθώ για τα όνειρα μου...

ΜΑΡΙΝΑ ΣΠΥΡΟΥ

Περίληψη

Η τρέχουσα μελέτη διερευνά το πως έχει επηρεαστεί η ζωή των ατόμων με αναπηρίες κατά την περίοδο της λοίμωξης covid-19. Σε αυτή την μελέτη συγκεντρώθηκαν δεδομένα από 6 άτομα με αναπηρία και από τους γονείς τους. Συγκεντρώθηκαν επίσης δεδομένα και από 1 κοινωνική λειτουργό και 2 ψυχολόγους (υπευθύνους ομάδων). Η έρευνα πραγματοποιήθηκε από τις αρχές Οκτωβρίου του 2021, μέχρι τις τέλος Απριλίου του 2022 και κύριος σκοπός της έρευνας ήταν να διερευνήσει τους παράγοντες που επηρέασαν την καθημερινότητα, την ψυχολογία και την εκπαίδευση των συμμετεχόντων. Τα ερευνητικά ερωτήματα τα οποία καθόρισαν την έρευνα ήταν τα εξής:

1. Πώς αντιλήφθηκαν και προσαρμόστηκαν τα άτομα με αναπηρίες στις αλλαγές που προκάλεσε η πανδημία στην καθημερινότητα τους, καθώς και τι προβλήματα επέφεραν αυτές οι αλλαγές σύμφωνα με τους γονείς, ενήλικες με αναπηρία και τους λειτουργούς της δομής;
2. Πώς αυτές οι αλλαγές επηρέασαν τα άτομα με αναπηρίες σε συναισθηματικό και κοινωνικό επίπεδο σύμφωνα με τους γονείς, ενήλικες με αναπηρία και τους λειτουργούς της δομής;
3. Πώς η πανδημία επηρέασε τα άτομα με αναπηρίες σε θέματα εκπαίδευσης σύμφωνα με τους γονείς, ενήλικες με αναπηρία και τους λειτουργούς της δομής;

Τα ευρήματα της έρευνας έδειξαν ότι τα άτομα με αναπηρία είχαν κοινή αντίληψη για το τι είναι η πανδημία Covid-19 και αν και σχετικά περιορισμένοι στην ενημέρωση φάνηκε ότι ήταν σε θέση να κατανοήσουν σε ένα σημαντικό βαθμό τον ορισμό της. Σε ότι αφορά την καθημερινότητά τους, έχει σημειωθεί ότι υπήρχε αλλαγή στις διατροφικές τους συνήθειες. Επιπλέον παρατηρήθηκε ότι αυξήθηκαν τα ξεσπάσματα θυμού και τα αρνητικά συναισθήματα που βίωναν τα άτομα με αναπηρία σε σχέση με πριν την πανδημία. Ακόμη, γονείς και επαγγελματίες θεώρησαν ότι η πανδημία δεν υπήρξε εμπόδιο στην μάθηση των ατόμων διότι πάντα η εκπαίδευση που λάμβαναν ήταν ούτως ή αλλιώς κακής ποιότητας, επομένως στην ουσία «δεν είχαν τίποτα να χάσουν». Διακρίνεται ότι, οι γονείς έχουν πολύ χαμηλές προσδοκίες από τα παιδιά τους και αυτό τους οδηγεί να νιώθουν πλήρη απαισιοδοξία για το μέλλον τους. Ως εκ τούτου, θα πρέπει να γίνουν σχέδια έκτακτης ανάγκης προκειμένου να διασφαλιστεί ότι τα άτομα με αναπηρίες περιλαμβάνονται στα μελλοντικά προγράμματα υποστήριξης τους σε πιθανόν παρόμοιες συνθήκες (Jesus et al., 2021).

Λέξεις κλειδιά: ποιοτική έρευνα, άτομα με αναπηρίες, covid-19, ειδική αγωγή

Abstract

The current study explores the impact that covid-19 had on the lives of people with disabilities. We have gathered data from 6 people with disabilities as well as data from their parents; we have also gathered data from 1 social worker and 2 psychologists (group leaders). The research took place from the beginning of October of 2021, up until the end of April 2022 and consisted of information regarding how Covid-19 has impacted participants' daily lives, mental health and education. The research questions that devise the study are as follows:

- 1) How did people with disabilities perceive and adapt to the changes caused by the pandemic in their daily lives, as well as what problems did these changes cause, according to workers at the institute, people with disabilities and their parents?
- 2) How did these changes impact people with disabilities socially and emotionally, according to them, their parents and workers at the institute?
- 3) How did the pandemic affect people with disabilities in terms of their education, according to workers at the institute, people with disabilities and their parents?

The findings of the study have shown that there is common ground in the perceptions of the pandemic along people with disabilities. Although their knowledge regarding the pandemic has been relatively limited, individuals were still able to comprehend the general situation concerning the pandemic. In terms of their daily lives, it has been noted that there was a change in people's eating habits, and there were more frequent temper outbursts and negative feelings post-pandemic. Additionally, parents and professionals have reported that in terms of their education, there have not been any significant changes, due to the fact that the quality of their learning was already poor, therefore they had nothing to lose. Moreover, it is also noted that disabled people's parents indicate low expectations and pessimism regarding their children's future. Therefore, contingency plans should be made in order to ensure that people with disabilities are included in future program plans related to any similar situations (Jesus et al., 2021).

Key words: qualitative research, people with disabilities, covid-19, special education.

Ευχαριστίες

Η παρούσα Μεταπτυχιακή Διατριβή με θέμα «Πως επηρέασε ο Covid-19 τα άτομα με αναπηρίες: καθημερινότητα, ψυχολογία, εκπαίδευση» έχει πραγματοποιηθεί στο πλαίσιο της μεταπτυχιακής διατριβής του τμήματος ειδικής και ενιαίας εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Κύπρου.

Η παρούσα διπλωματική εργασία είναι μία ανασκόπηση, η οποία διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στη σταδιακή μου εξέλιξη καθώς μου έχουν απαντηθεί ερωτήματα τα οποία είχα θέσει και ως ερευνητικά στην αρχή της έρευνας μου.

Πρώτα απ' όλα, θα ήθελα να ευχαριστήσω την Επόπτρια μου κύρια Φτιάκα Ελένη για την καθοδήγηση και την υποστήριξη για ό,τι χρειαζόμουν, καθώς και την ενθάρρυνση που μου παρείχε για το κάθε τι που με προβλημάτιζε.

Τις μεγαλύτερες ευχαριστίες θα ήθελα να αποδώσω στους συναδέλφους μου για την προθυμία και την καλή διάθεση να μου παραδώσουν τις συνεντεύξεις τους καθώς και για το ενδιαφέρον που έδειχναν για την πορεία της έρευνας μου. Τέλος οφείλω μεγάλο ευχαριστώ στα αγαπημένα μου πρόσωπα, στους γονείς και στους φίλους μου, που μου παρείχαν υποστήριξη όλο αυτό το χρονικό διάστημα.

Κύπρος, 2022

Σπύρου Μαρίνα

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή	σελ 12
----------------	--------

1.ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ

1.1 Η κατασκευή της έννοιας της αναπηρίας στην Κύπρο και τα μοντέλα αναπηρίας.....	σελ 14
1.2 Το αναπηρικό κίνημα στην Κύπρο.....	σελ 16
1.3 Διαχρονική πορεία για την διεκδίκηση των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία.....	σελ 17
1.4 Γονείς ατόμων με αναπηρία.....	σελ 20
1.5 Ποιότητα ζωής και αναπηρία.....	σελ 22
1.6 Κοινωνικός αποκλεισμός και αναπηρία.....	σελ 24

2.ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Η ΠΑΝΔΗΜΙΑ COVID-19

2.1 Οι επιπτώσεις προηγούμενων πανδημιών στον άνθρωπο.....	σελ 25
2.2 Ο ορισμός της πανδημίας Covid-19.....	σελ 25
2.3 Τα μέτρα των κυβερνήσεων για την αντιμετώπιση της πανδημίας covid-19.....	σελ 27
2.4 Οι ψυχολογικές επιπτώσεις της πανδημίας Covid-19.....	σελ 27
2.5 Ο αντίκτυπος της νόσου covid-19 σε συγκεκριμένες ομάδες ατόμων.....	σελ 28
2.6 Κυπριακό πλαίσιο και πανδημία.....	σελ 30

3.ΚΕΦΑΛΑΙΟ:ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

3.1 Ο ερευνητικός σκοπός και τα ερευνητικά ερωτήματα	σελ 35
3.2 Η ερευνητική προσέγγιση.....	σελ 36
3.3 Το πλαίσιο και τα εργαλεία συλλογής των πρωτογενών δεδομένων.....	σελ 37
3.4 Οι συμμετέχοντες της έρευνας	σελ 39
3.5 Πορτρέτα ατόμων με αναπηρίες.....	σελ 41
3.6 Διεξαγωγή της έρευνας και δεοντολογικά ζητήματα.....	σελ 43
3.7 Διαδικασία ελέγχου της εγκυρότητας και της αξιοπιστίας της έρευνας.....	σελ 44
3.8 Η διαδικασία ανάλυσης των δεδομένων	σελ 45
3.9 Η χρησιμότητα του διαγράμματος	σελ 47
3.10 Αυτοβιογραφία.....	σελ 48

4.ΑΝΑΛΥΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ

4.1 Covid-19 και καθημερινότητα.....	σελ 50
4.1.1 Αντίληψη της έννοιας πανδημίας.....	σελ 50
4.1.2 Αποδοχή νέας πραγματικότητας και τήρησης των μέτρων.....	σελ 51
4.1.3 Διατροφικά Προβλήματα.....	σελ 54
4.2 Covid-19 και ψυχοσυναισθηματικός-κοινωνικός τομέας.....	σελ 56
4.2.1 Αρνητικά συναισθήματα.....	σελ 56
4.2.2 Κοινωνική απομόνωση.....	σελ 60
4.3 Covid-19 και εκπαίδευση.....	σελ 62
4.3.1 Εξ αποστάσεως εκπαίδευση.....	σελ 62
4.3.2 Η αναπροσαρμογή.....	σελ 64
4.3.3 Συνέπειες.....	σελ 66

5.ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

5.1 Συμπεράσματα	σελ 69
5.2 Περιορισμοί της έρευνας	σελ 70
5.3 Εισηγήσεις για περαιτέρω έρευνα	σελ 71
5.4 Προτάσεις κοινωνικής πολιτικής	σελ 72

Βιβλιογραφία	σελ 73
---------------------------	--------

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1	σελ 84
--------------------------	--------

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2	σελ 86
--------------------------	--------

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3	σελ 88
--------------------------	--------

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 4	σελ 89
--------------------------	--------

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 5	σελ 91
--------------------------	--------

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 6	σελ 92
--------------------------	--------

Εισαγωγή

Όταν συμβαίνει κάτι καινούριο στη ζωή της το οποίο της ανατρέπει την καθημερινότητα και της αναγκάζει να βγούμε από το ατομικό της πρόγραμμα, της οδηγεί να καταλήξουμε στο συμπέρασμα ότι τίποτα τελικά δεν είναι δεδομένο! Κοντά στο τέλος του 2019 εμφανίστηκε η πανδημία του κορονοϊού η οποία κλόνησε ολόκληρο σχεδόν τον κόσμο, πόσο μάλλον ομάδες πληθυσμού που ήταν από πριν περιθωριοποιημένες. Στην παρούσα εργασία το κεντρικό ζήτημα είναι τα άτομα με αναπηρίες, τα οποία έχουν επηρεαστεί σημαντικά από την πανδημία του κορονοϊού (Cacioppo, et al., 2021). Οι εμπειρίες των παιδιών με αναπηρίες είναι μια παράμετρος που συχνά παραλείπεται στον ευρύτερο ερευνητικό χώρο (Φτιάκα, 2008). Επομένως είναι σημαντικό να εισακουστούν τα βιώματα των ατόμων με αναπηρίες, πόσο μάλλον την δεδομένη χρονική στιγμή όπου η πανδημική κρίση, αποτέλεσε πρόκληση τόσο στη ζωή των ατόμων με αναπηρία όσο και των γονέων της (Jalali, et al., 2020).

Βασική επιδίωξη αυτής της έρευνας είναι διεύρυνση της εμπειρίας της αναπηρίας στο πλαίσιο της Κύπρου. Τι σημαίνει να είσαι άτομο με αναπηρία στην Κύπρο και ιδιαίτερα σε καταστάσεις έκτακτης ανάγκης; Στα πρώτο κεφάλαιο, η συγκεκριμένη μελέτη θα ξεκινήσει με το θεωρητικό πλαίσιο όπου θα γίνει αναφορά σχετικά με την κατασκευή της έννοιας της αναπηρίας στην Κύπρο καθώς και την διαχρονική πορεία διεκδίκησης των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία σε διεθνές και τοπικό επίπεδο. Παράλληλα παρουσιάζεται η ποιότητα της ζωής των ατόμων με αναπηρίες και ο κοινωνικός αποκλεισμός που οι ίδιοι βιώνουν λόγω των εμποδίων που συναντούν στην καθημερινότητα της. Στη συνέχεια η έρευνα θα επιδιώξει να ευαισθητοποιήσει τον αναγνώστη στο τρόπο που οι γνώσεις, εμπειρίες και αντιλήψεις των γονέων δεν αξιοποιήθηκαν από της ειδικούς, οι οποίοι αδιαφόρησαν για το γεγονός ότι ένα άτομο με αναπηρία έχει τα ίδια δικαιώματα με ένα άτομο χωρίς αναπηρία.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, δίνεται έμφαση στην πανδημία Covid-19 και της επιπτώσεις που προκάλεσε σε όλο τον κόσμο μέσα από ερευνητικά ευρήματα που προέκυψαν μέχρι στιγμής. Στη συνέχεια, εξηγείται η λογική της μεθοδολογίας που χρησιμοποιήθηκε και παρουσιάζονται σχέσεις μεταξύ του προτεινόμενου ερευνητικού μοντέλου και των ερευνητικών στρατηγικών και μεθόδων. Στόχος της εργασίας είναι να δώσει ώθηση της γονείς και στα ίδια άτομα να μιλήσουν για της δικές της εμπειρίες αυτές που βίωσαν όταν ξέσπασε η πανδημική κρίση Covid-19. Τα ευρήματα που προέκυψαν αναλύονται στο τέταρτο κεφάλαιο, δείχνοντας μια εικόνα για το πως επηρεάστηκαν τα άτομα με αναπηρίες κατά την περίοδο της πανδημίας και τι επιπτώσεις είχε αυτό της ζωές τους. Η έρευνα ολοκληρώνεται με την παρουσίαση των

συμπερασμάτων και μερικών εισηγήσεων. Τα ευρήματα της έρευνας θα πρέπει να ληφθούν υπόψη έτσι ώστε από εδώ και πέρα να εφαρμοστούν οι κατάλληλες πρακτικές όπου θα αντιμετωπίσουν ή θα προλάβουν της συνέπειες οποιασδήποτε ξαφνικής αλλαγής στη ζωή των ατόμων με αναπηρίες. Συνεπώς, αν οι εμπειρίες και οι απόψεις των γονέων και των ίδιων των ατόμων εισακουστούν, θα διαπιστωθεί ότι έχουμε ακόμα πολλά να μάθουμε ο της από τον άλλο. Εν τέλει, αυτό είναι και το νόημα, να προβληματιστούμε αρχικά και έπειτα να μάθουμε ο ένας από τον άλλο (Φτιάκα, 2008)!

ΜΑΡΙΝΑ ΣΠΥΡΟΥ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ

1.1 Η κατασκευή της έννοιας της αναπηρίας στην Κύπρο και τα μοντέλα αναπηρίας

Η ιστορία και η κουλτούρα της Κύπρου κατέχουν κεντρικό ρόλο στην κατανόηση θεμάτων που αφορούν την αναπηρία. Ιστορικά η Κύπρος, έχει βιώσει σημαντικές πολιτικές, κοινωνικές και πολιτισμικές αναταράξεις. Το ανώμαλο πολιτικό πλαίσιο της Κύπρου (οθωμανική κυριαρχία και Βρετανική αποικιοκρατία) συνέβαλε στην ανάπτυξη του ελληνοκυπριακού εθνικισμού ο οποίος ενσωματώθηκε σε όλους της τομείς της πολιτικής και κοινωνικής ζωής των ατόμων. Σύμφωνα με την Συμεωνίδου το 2014, μια ομάδα ηρώων οι οποίοι θυσιάστηκαν για το εθνικό ιδεώδες της ένωσης με την Ελλάδα (1955-1959), ή την υπεράσπιση της χώρας της (1974), οι λεγόμενοι «ανάπηροι πολέμου» θεωρούνται και δοξάζονται μέχρι και σήμερα, ως μια άλλη ομάδα εθνικών ηρώων, εκείνων που θυσίασαν την σωματική της ακεραιότητα για την πατρίδα. Αυτή η ομάδα ατόμων, κατέχει μια υψηλή θέση στην κοινωνία επηρεάζοντας την ανάπτυξη του αναπηρικού κινήματος στην Κύπρο. Μέχρι εκείνη την στιγμή δεν είχε αρχίσει καν η συζήτηση για τα άτομα με αναπηρία, αλλά από εκεί και έπειτα θεωρήθηκε ότι ήταν εθνική και ηθική ευθύνη του κράτους να ανταποκριθεί στην ομάδα αυτή με ωφελήματα και θεραπεία (Συμεωνίδου, 2014).

Την δεκαετία του 1970, άτομα χωρίς αναπηρία εμφανίζονταν και έκαναν δημόσιες ομιλίες δηλώνοντας ότι το κράτος, η εκκλησία και η κοινωνία «προστατεύει» αυτή την πληθυσμιακή ομάδα. Από τότε, είχε μόλις αρχίσει να αναδύεται ο λόγος της φιλανθρωπίας, της ελεημοσύνης και της υποστήριξης του φτωχού και του άτυχου (Συμεωνίδου, 2014). Εκτός από την εκκλησία, και άλλοι φορείς ακόμα και άτομα χωρίς αναπηρία ενθάρρυναν την φιλανθρωπία με αποτέλεσμα τα ανθρώπινα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρίες να υποβιβάζονται και να έρχονται σε δεύτερη μοίρα. Μέχρι εκείνη την στιγμή, τα άτομα με αναπηρίες δεν αμφισβητούσαν την ανάγκη για φιλανθρωπία, όλοι είχαν μπει στην λογική του οίκτου. Επιπλέον, το πιο σημαντικό είναι ότι το κράτος, απέχει από την ευθύνη της παροχής υπηρεσιών της τα άτομα με αναπηρίες, καθησυχασμένο της ιδιωτικές φιλανθρωπικές πρωτοβουλίες επαινώντας της διοργανωτές και της δωρητές (Συμεωνίδου, 2014). Σήμερα, αυτό το μοντέλο της φιλανθρωπίας έχει ακόμα πολύ γερές βάσεις στην Κύπρο. Σύμφωνα με το **φιλανθρωπικό μοντέλο**, τα άτομα με αναπηρία είναι “ανίκανα”, “εξαρτημένα” και “αιώνια παιδιά”, που έχουν ανάγκη από την ανοχή και την προστασία των συνανθρώπων της (Ζώνιου-Σιδέρη, 2011). Έτσι της μέρες της, τα άτομα με αναπηρία εξαρτώνται από της μη ανάπηρους ενώ την

ίδια στιγμή αποτελούν αντικείμενα λύπησης και οίκτου (Χαραλάμπους, 2004). Μέσα από αυτές της φιλανθρωπικές δράσεις δεν αναγνωρίζεται η ισότητα και τα δικαιώματα της αφού της πλείστες φορές αποτελούν πηγή εκμετάλλευσης πολλών διαφημιστικών επιχειρήσεων, με πρόσχημα πάντα την φιλανθρωπία (Oliver, 1996).

Της της σημαντικός παράγοντας ο οποίος επηρέασε την διαμόρφωση της αντίληψης της έννοιας της αναπηρίας σε τοπικό πλαίσιο, είναι η τάση της ελληνοκυπριακής οικογένειας να διατηρεί της δεσμούς της ακόμα και όταν τα άτομα ενηλικιώνονται. Έχουμε όλοι της μεγαλώσει με την πεποίθηση ότι τα μέλη της οικογένειας αναμένεται να στηρίζουν το ένα το άλλο. Με την γέννηση της παιδιού με αναπηρία, της ο δεσμός καταρρίπτεται διότι τα παιδιά με νοητική αναπηρία δεν αναμένεται να γίνουν ενεργητικοί ενήλικες και να μπορούν να υποστηρίξουν της γονείς της (Συμεωνίδου, 2014). Αυτή η λογική, συνάδει με την φιλοσοφία του **ιατρικού μοντέλου**. Σύμφωνα με τον Oliver το 1996, το **ιατρικό μοντέλο** αναφέρεται στην αναπηρία ως ασθένεια, όπου το άτομο με αναπηρία εμποδίζεται από το να έχει καταξιωμένο κοινωνικό ρόλο μέσα στη κοινωνία. Δεδομένου λοιπόν ότι, τα άτομα με αναπηρία είναι ανέκιστα να έχουν άποψη για της εαυτούς της, οι γονείς ανάλαβαν αυτό τον ρόλο (Συμεωνίδου, 2014).

Η Κύπρος με την ένταξη της στην Ευρωπαϊκή Ένωση, επιβεβαιώνει την πεποίθηση ότι ανήκει στις δυτικές χώρες παρά ανατολικές. Την δεκαετία του 1970, γράφτηκαν πάρα πολλά άρθρα σε εφημερίδες όπου αναφέρονταν σε ανακαλύψεις και θεραπείες επηρεασμένες από της δυτικές ανεπτυγμένες χώρες, που αφορούσαν την αναπηρία καλλιεργώντας έτσι ελπίδες στα ανάπηρα άτομα για πλήρη αποκατάσταση της (Συμεωνίδου, 2014). Εκτός από την καλλιέργεια ελπίδων για πλήρη αποκατάσταση και θεραπεία, αναπτύχθηκε πολύ έντονα και η ιδέα της «ιδρυματοποίησης». Τα οικοτροφεία ήταν της τρόπος στέγασης των ατόμων με αναπηρίες, όπου αυτή η πρακτική οδηγούσε σε πλήρη αποκλεισμό και καθοδηγούμενου τρόπου ζωής των ατόμων αυτών (Goffman, 1990). Επηρεασμένη λοιπόν η Κύπρος από της δυτικές χώρες, το 1977 πρότεινε ανέγερση του πρώτου οικοτροφείου (Κέντρο Επαγγελματικής Αποκατάστασης Αναπήρων), ώστε να παρέχει στέγη και φαγητό στα «θύματα» της τουρκικής εισβολής. Έπειτα ακολούθησε μια σειρά ίδρυσης διαχωριστικών πλαισίων πείθοντας έτσι της γονείς πως αυτά τα πλαίσια είναι τα ιδανικά για τα παιδιά τους (Συμεωνίδου, 2014). Έτσι λοιπόν, μέσα από αυτή τη μορφή κοινωνικών παροχών και πρακτικών μέριμνας νομιμοποιήθηκε ο εγκλεισμός των ατόμων με αναπηρία μέσα σε ιδρύματα (Oliver, 1996).

Στον αντίποδα των πιο πάνω μοντέλων βρίσκεται το κοινωνικό μοντέλο αναπηρίας. Το **κοινωνικό μοντέλο** αποτέλεσε την βάση των σπουδών για την αναπηρία. Το συγκεκριμένο μοντέλο εστιάζει στην αναγκαιότητα για αλλαγή κρατικής μέριμνας και νομοθεσίας της κάθε χώρας. Δημιουργήθηκε από τις οργανώσεις των αναπήρων που δρούσαν ενάντια στο κράτος για θέματα που αφορούσαν την κάλυψη των ατομικών και κοινωνικών της δικαιωμάτων (Καραγιάννη, 2009). Το κοινωνικό μοντέλο θεωρεί την αναπηρία ως κοινωνική κατασκευή παρά ως κάτι ατομικό. Σύμφωνα με αυτή την θεώρηση, οι άνθρωποι με αναπηρία καθίστανται ανάπηροι από το ίδιο το κοινωνικό σύστημα, εξαιτίας των προκαταλήψεων που έχουν οι άλλοι γι' της. Μέσα από το κοινωνικό μοντέλο γίνεται διάκριση μεταξύ των όρων βλάβη που επικρατούσε στο ιατρικό μοντέλο και στην αναπηρία. Αυτή η διάκριση γίνεται ώστε να τονιστεί πως η αναπηρία δεν εστιάζει στην σωματική **βλάβη** αλλά στα εμπόδια που θέτει η κοινωνία και της αντιλήψεις που υπάρχουν στον εργασιακό χώρο, στην εκπαίδευση και στην καθημερινότητα των ατόμων με **αναπηρία** (Oliver, 2009). Επιπλέον, το κοινωνικό μοντέλο της αναπηρίας έχει ως στόχο να αλλάξει τον τρόπο με τον οποίο η κοινωνία περιορίζει της δυνατότητες συμμετοχής των ατόμων με αναπηρίες στη καθημερινότητα (Oliver & Barnes 2010). Ωστόσο το κοινωνικό μοντέλο δεν αγνοεί την βλάβη, αλλά την ενσωματώνει μέσα στην κοινωνία με σκοπό την διαμόρφωση μιας πολιτικής που να κατανοεί και σέβεται την αναπηρία (Oliver, 1996).

1.2 Το αναπηρικό κίνημα στην Κύπρο

Το 1996, μερικά άτομα με αναπηρίες στην Κύπρο, ένιωσαν την ανάγκη να διεκδικήσουν συλλογικά τα δικαιώματά της. Η πρωτοβουλία αυτή ξεκίνησε από άτομα τα οποία εργάζονταν είτε στον δημόσιο είτε στον ιδιωτικό τομέα, οι οποίοι είχαν αναπηρία στα άνω ή στα κάτω άκρα. Στην ίδρυση της πρώτης οργάνωσης που αφορούσε την αναπηρία στην Κύπρο, συμμετείχαν άτομα με αναπηρία, αλλά και άτομα χωρίς αναπηρία (Συμεωνίδου, 2014). Το αναπηρικό κίνημα της Κύπρου φάνηκε ότι, δεν είχε αμφισβητήσει το φιλανθρωπικό μοντέλο έντονο της συνέβη στην Βρετανία (Oliver, 1996). Το εν λόγω κίνημα, αμφισβήτησε την Παγκύπρια Οργάνωση Αποκαταστάσεως Αναπήρων (ΠΟΑΑ), διότι ήταν μια τεράστια οργάνωση την οποία διοικούσαν άτομα χωρίς κάποια αναπηρία και εκπροσωπούσαν άτομα με αναπηρίες σε πολιτικό επίπεδο. Για πολλά χρόνια υπήρχε σύγκρουση μεταξύ των οργανώσεων ΠΟΑΑ και ΣΟΑΚ (Συνομοσπονδία Οργανώσεων Αναπήρων Κύπρου). Αυτή η σύγκρουση έληξε με την μετονομασία της ΣΟΑΚ σε ΚΥΣΟΑ και την συμμετοχή της ΠΟΑΑ σε αυτήν (Συμεωνίδου, 2014). Στην συνέχεια, συσπειρώθηκαν και της οργανώσεις ανάλογα με τον τύπο

της κάθε αναπηρίας. Σύμφωνα με την Συμεωνίδου το 2014, της ομάδες, εξέφρασαν την απογοήτευση της έναντι στο αναπηρικό κίνημα. Για παράδειγμα, η ομάδα ατόμων με νοητική αναπηρία εκπροσωπείται από της γονείς και αυτό δείχνει ότι δεν συμμετέχουν ούτε εκπροσωπούν οι ίδιοι της εαυτούς της (Συμεωνίδου, 2014). Τέλος, ακόμα μέχρι και σήμερα, το κίνημα είναι ενεργό, κατέχει επίσημα τη θέση του Κοινωνικού Εταίρου στα ζητήματα που αφορούν άμεσα ή έμμεσα τα άτομα με αναπηρία και αγωνίζεται για την προώθηση μέτρων που συμβάλλουν στην πλήρη συμμετοχή της στην κοινωνική, οικονομική, πολιτική και πολιτιστική ζωή της χώρας.

1.3 Διαχρονική πορεία για την διεκδίκηση των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία

Διεθνές πλαίσιο

Η διεθνής δήλωση για τα ανθρώπινα δικαιώματα (Universal Declaration of Human Rights 1948), αποτέλεσε σημαντικό σταθμό για τα δικαιώματα των ατόμων με και χωρίς αναπηρία. Η συγκεκριμένη δήλωση έκανε λόγο για σεβασμό των δικαιωμάτων και ελευθεριών του ανθρώπου, δίνοντας έμφαση κυρίως στην εκπαίδευση, το δικαίωμα δηλαδή στην σκέψη, στην έκφραση, στην θρησκεία, στην κοινωνική προστασία από διακρίσεις, στην προσωπική ασφάλεια, στην εκπαίδευση, στο επάγγελμα, στον πολιτισμό (άρθρο 26, σελ. 8). Το 1989 ακολούθησε η σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα του παιδιού. Η συγκεκριμένη σύμβαση επισήμανε τέσσερις βασικές αρχές για **όλα** τα παιδιά: 1) αρχή της μη διάκρισης, 2) αρχή για το καλύτερο δυνατό για το παιδί, 3) δικαίωμα για ζωή, επιβίωση και ανάπτυξη, 4) δικαίωμα του παιδιού να ακούγεται και να μπορεί να συμμετέχει. Στην συνέχεια, ακολούθησε η διακήρυξη της Σαλαμάνκας (UNESCO Salamanca Statement and Framework for Action 1994) της οποίας κύριος σκοπός ήταν η δημιουργία της «σχολείου για όλους». Ουσιαστικά αυτή η δήλωση, έκανε λόγο για βελτίωση του εκπαιδευτικού συστήματος της κάθε χώρας. Επεδίωκε την οργάνωση υπηρεσιών για τον σχεδιασμό, την παρακολούθηση και αξιολόγηση της εκπαίδευσης των παιδιών με αναπηρία. Επιπλέον, έκανε λόγο για ενθάρρυνση των γονέων και των ίδιων των ατόμων με αναπηρίες για συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων που της αφορούν. Έπειτα, ακολούθησε η παγκόσμια έρευνα των Ηνωμένων Εθνών (HE) το 2007, η οποία εξέτασε την εφαρμογή των προνοιών των **Standard Rules** και εξερεύνησε κατά πόσο θεσμοθετήθηκαν νόμοι, υιοθετήθηκαν προγράμματα και κατανεμήθηκαν οικονομικοί πόροι και αν έγιναν αλλαγές σε σχολεία σύμφωνα με της ανάγκες των παιδιών, μέσα από την εκπαίδευση των δασκάλων και την αξιοποίηση του κατάλληλου εκπαιδευτικού υλικού σε 114 κράτη μέλη (Πιερίδου, 2013, σελ. 25). Τα αποτελέσματα της έρευνας φανέρωσαν ότι: οι

περισσότερες από της μισές χώρες απάντησαν ότι έλαβαν μέτρα για την ένταξη των ατόμων με αναπηρία, ωστόσο δεν σημειώθηκε η εμπλοκή των οργανώσεων των αναπήρων στον σχεδιασμό και στην ανάπτυξη ενταξιακών προγραμμάτων που να ανταποκρίνονται της ανάγκες παιδιών και ενηλίκων με αναπηρία στα γενικά εκπαιδευτικά πλαίσια. Της δεκατριών χώρες δεν πρόσφεραν καθόλου εκπαίδευση στα παιδιά με αναπηρία, ενώ της εβδομήντα εφτά χώρες δεν παραχώρησαν δεδομένα στην έρευνα (Πιερίδου, 2013).

Τοπικό πλαίσιο:

Η Κύπρος έχει παραδοσιακά αποκλείσει τα παιδιά με αναπηρία σε ειδικά σχολεία και ιδρύματα καθώς μόνο της τελευταίες δεκαετίες προσφέρεται η δυνατότητα ένταξης (Symeonidou & Phtiaka, 2009). Η ιστορική εξέλιξη της ειδικής εκπαίδευσης στην Κύπρο παρουσιάζεται μέσα από 4 στάδια: α) 1929-1979, β) 1979-1988, γ) 1988-1999 και δ) 1999 μέχρι σήμερα (Φτιάκα, 2007). Τα στάδια αυτά εξελίσσονται ξεχωριστά σε επίπεδο φιλοσοφίας, πολιτικής και πρακτικής, ώστε να επιτευχθεί η καλύτερη κατανόηση της σημερινής εκπαιδευτικής πραγματικότητας. Κατά το πρώτο στάδιο (1929-1979) δημιουργήθηκαν τα πρώτα ειδικά σχολεία τα οποία υποστηρίζονταν από φιλανθρωπικές οργανώσεις (Φτιάκα, 2007). Ιδιώτες πήραν πρωτοβουλίες για την ίδρυση των πρώτων ιδρυμάτων (‘φιλανθρωπικά ιδρύματα για δυσπραγούντες’) Λόγω της κατοχής του νησιού από της Βρετανούς, υπήρχε απουσία νομοθετικού πλαισίου για τα ειδικά σχολεία (Liasidou, 2008). Το κάθε ειδικό σχολείο, είχε διαφορετικό διοικητικό συμβούλιο, κανόνες και κανονισμούς (Phtiaka, 2007). Μερικά παραδείγματα ειδικών σχολείων από φιλανθρωπικές πρωτοβουλίες είναι η Σχολή Τυφλών, Σχολή Κωφών, Σχολή άρρωστων Παιδιών. Τα παραπάνω ιδρύματα είχαν ως στόχο την φροντίδα και την ανατροφή των παιδιών και η εκπαίδευση της ερχόταν σε δεύτερη μοίρα. Τέλος, υπήρχαν έντονες πολιτικές και κοινωνικές αναταράξεις στο νησί γεγονός που οδήγησε σε τραγικές συνέπειες στην οικονομική, κοινωνική και εκπαιδευτική πορεία του νησιού (Πιερίδου, 2013). Κατά το δεύτερο στάδιο (1979-1988) Ψηφίστηκε ο περί Ειδικής Εκπαίδευσης νόμος του 1979. Από τότε τα ειδικά σχολεία χαρακτηρίστηκαν ως η καταλληλότερη μορφή εκπαίδευσης για τα παιδιά που απέκλιναν από τη νόρμα. Ήταν μια πρωτοποριακή νομοθεσία για τα τότε κυπριακά δεδομένα. Παρόλα αυτά θεσμοθέτησε επίσημα τον αποκλεισμό και την ανάπτυξη του ειδικού και γενικού συστήματος εκπαίδευσης (Phtiaka, 2007). Η έκθεση Benevento (1980) άσκησε κριτική στον νόμο του 1979 και τόνισε α) την έλλειψη κατάλληλα εκπαιδευόμενου προσωπικού και β) την ανάγκη τροποποίησης των σχολικών προγραμμάτων. Η νομοθεσία φαίνεται να «λειτουργήσει μόνο ως ένα έγγραφο οργάνωσης της λειτουργίας των υφιστάμενων ειδικών σχολείων και ιδρυμάτων, εφόσον δεν

υπήρχε ολοκληρωμένη φιλοσοφία και πρακτική αναφορικά με την εκπαιδευτική και κοινωνική ανάπτυξη των ατόμων με αναπηρία» (Πιερίδου, 2013, σελ. 32, Φτιάκα, 2007). Κατά το τρίτο στάδιο (1988-1999) πραγματοποιήθηκαν διάφορες εκθέσεις οι οποίες επέκριναν την νομοθεσία του 1979. Οι εκθέσεις: Μαρκίδη (1990), Κωνσταντινίδη (1992), UNESCO (1993), Barnard (1997) και τέλος η έκθεση Πασχαλίδη (1997). Χαρακτηρίζεται λοιπόν από μια σύγκρουση μεταξύ πολιτικής και φιλοσοφίας στο Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού (ΥΠΠ), καθώς το ΥΠΠ είχε μια ενταξιακή φιλοσοφία, αλλά της μια διαχωριστική νομοθεσία και απουσία υποδομής για την ένταξη. Το νομοσχέδιο του 1995 που προτάθηκε έκανε προσπάθειες για: ανάληψη ευθύνης παιδιών με αναπηρία από το κράτος, από την γέννηση της μέχρι την ηλικία των 18 ετών, αξιολόγηση της συνεργασίας μεταξύ σχολείων και Υπουργείου Παιδείας, τη μείωση του αριθμού των παιδιών στις γενικές τάξεις και τη συνεργασία γονέων και δασκάλων. Το νομοσχέδιο δεν έγινε δεκτό από τη Βουλή και επανεμφανίστηκε το 1997 και 1998 με αλλαγές της βασικές πρόνοιες, με βάση οικονομικά κριτήρια (Πιερίδου, 2013, Κουμπάνου & Φτιάκα, 2009). Τέλος, κατά το τέταρτο στάδιο το οποίο ξεκίνησε από το 1999 και διανύεται μέχρι σήμερα, πέρασε στη Βουλή η Νομοθεσία 113(1)/99. Οι διακηρύξεις της νομοθεσίας είναι: α) Δέσμευση της κυβέρνησης για διασφάλιση των δικαιωμάτων των παιδιών, β) Παροχή ευκαιριών βελτίωσης και κοινωνικής συμμετοχής, γ) Εκπαίδευση όλων των παιδιών σε γειτονικά δημοτικά σχολεία με της συνομήλικούς της. Ωστόσο απαιτείται προσεκτική εξέταση των προνομίων της νομοθεσίας, της και της εφαρμογής της (Πιερίδου, 2013)

Συνοψίζοντας, διεθνώς τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρίες κατοχυρώνονται μέσα από πολυάριθμες διακηρύξεις. Σύμφωνα με την Πιερίδου το 2013, η πορεία της Ειδικής και Ενιαίας Εκπαίδευσης στην Κύπρο έγινε μέσα σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα και αυτό προέκυψε από το γεγονός ότι η Κύπρος ήθελε να ευθυγραμμίζεται στενά με της διεθνείς τάσεις. Φαίνεται ότι στην κυπριακή κοινωνία έχουν κυρίαρχη θέση το Φιλανθρωπικό και Ιατρικό μοντέλο προσέγγισης της αναπηρίας. Τέλος, μέσα από την τοπική ερευνητική δραστηριότητα διαπιστώθηκε ότι τα σχολεία ήταν απροετοίμαστα σε μια τέτοια ξαφνική αλλαγή και οι εκπαιδευτικοί δεν είχαν λάβει ουσιαστική ενημέρωση και επιμόρφωση για την εφαρμογή της ισχύουσας νομοθεσίας (Πιερίδου, 2013).

1.4 Γονείς ατόμων με αναπηρία

Η γέννηση της παιδιού με αναπηρία σημαίνει την αλληλεξάρτηση όλων των μελών της οικογένειας για την υπόλοιπο της ζωής του παιδιού (Συμεωνίδου, 2014). Αυτή η αλληλεξάρτηση προκύπτει από το γεγονός ότι οι άνθρωποι γενικά δεν θεωρούσαν και δεν θεωρούν ότι τα άτομα με αναπηρίες μπορούν να γίνουν ενεργά μέλη της κοινωνίας (Σούλης & Φλωρίδης, 2006). Σύμφωνα με τη Χαραλάμπους το 2004, «αυτά τα άτομα εξαρτώνται από της μη ανάπηρους ενώ την ίδια στιγμή αποτελούν αντικείμενα λύπησης και οίκτου». Οι γονείς παιδιών με αναπηρίες από παλιά ζητούσαν ένα αυτί ακρόασης και ένα χέρι βοήθειας. Δυστυχώς μέχρι και σήμερα οι εμπειρίες και τα βιώματα της μένουν αναξιοποίητα από της επιστήμονες, παρότι αποτελούν την γνησιότερη πηγή πληροφοριών (Jones & Swain, 2001).

Το γεγονός αυτό, έχει ως αποτέλεσμα η οικογένεια να εγκλωβίζεται στην προσωπική της τραγωδία και να αναγκάζεται να αντιμετωπίσει κάθε εμπόδιο που προκύπτει, χωρίς την απαραίτητη βοήθεια (Ζώνιου-Σιδέρη, Ντεροπούλου-Ντέρου, 2008). Οι Shakespeare, Barnes και Mercer το 1999 προσθέτουν ότι οι γονείς, εμφανίζονται παγιδευμένοι και εξαρτώμενοι από της οι οποίοι έχουν την δύναμη να ελέγχουν και να καθορίζουν την πορεία ζωής τόσο των ίδιων όσο και του παιδιού της, με αποτέλεσμα να μην τολμούν να θέσουν μελλοντικούς στόχους για τα παιδιά της, αφού το βλέπουν ως κάτι αδύνατο να συμβεί. Σε μια τέτοια συνθήκη ζωής, παρόλο που οι γονείς δεν αποτελούν άτομα με αναπηρία ωστόσο αποκτούν και οι ίδιοι την ταμπέλα 'αναπηρικής οικογένειας' περιορίζοντας έτσι το δικαίωμα συμμετοχής της σε κοινωνικοπολιτικούς θεσμούς.

Τα υψηλά επίπεδα άγχους που βίωναν οι γονείς, οδήγησε την Woodcock το 2020 να πραγματοποιήσει την δική της έρευνα μιας και είναι και η ίδια μητέρα παιδιού με αναπηρία. Τα αποτελέσματα της έρευνας της έδειξαν ότι οι γονείς εμφανίζονται απελπισμένοι, περιθωριοποιημένοι και απογοητευμένοι (Earey, 2013). Οι συχνές προκλήσεις που καλούνται να αντιμετωπίσουν οι οποίες σχετίζονται με την υποστήριξη του παιδιού της, αφήνουν της γονείς να διατρέχουν μεγάλο κίνδυνο ψυχοκοινωνικής δυσφορίας και μειωμένης ποιότητας ζωής. Αυτό το υπερβολικό άγχος που βιώνουν οι γονείς προκύπτει από το γεγονός ότι νιώθουν την ανάγκη να γίνουν συνήγοροι των παιδιών της ιδίως στην εκπαίδευση της (Roop-McBrayer, & McBrayer, 2014). Καταλήγουμε έτσι στο συμπέρασμα ότι, οι δάσκαλοι αρνούνται να δώσουν υποστήριξη της γονείς, γεγονός που αναγκάζει της γονείς να παλέψουν για να την λάβουν (Glazzard, 2012).

Αυτό το συμπέρασμα έρχεται να στηρίξει και η έρευνα των Ζώνιου-Σιδέρη και Ντεροπούλου-Ντέρου το 2008 όπου δίνουν έμφαση στο ότι παρά την ρητορική σεβασμού και αποδοχής της διαφορετικότητας, οι γονείς έρχονται αντιμέτωποι με μια σειρά από περιστατικά περιθωριοποίησης και κοινωνικής απομόνωσης. Το εύρημα αυτό επιβεβαιώνει και η διαπίστωση της Paige-Smith το 1997, σύμφωνα με την οποία οι γονείς των παιδιών με αναπηρίες υπομένουν της της προκαταλήψεις που αντιμετωπίζει οποιοδήποτε άτομο με αναπηρία. Επομένως, είναι πλέον αναγκαίο οι απόψεις, οι εμπειρίες και οι προσδοκίες των γονέων να ληφθούν σοβαρά υπόψη από όλους όσους συμμετέχουν στη διαδικασία λήψης αποφάσεων που αφορούν της της και τα παιδιά της (Ζώνιου-Σιδέρη, Ντεροπούλου- Ντέρου, 2008). Εντούτοις ευχάριστο είναι το γεγονός ότι όλο και περισσότεροι γονείς μοιράζονται πλέον της ιστορίες της βοηθώντας έτσι της μελλοντικές γενιές να αντιμετωπίσουν λιγότερες προκλήσεις (Woodcock, 2020).

Η γέννηση ενός παιδιού με αναπηρία ήταν μια πηγή άγχους συνοδευμένη με το κύριο ερώτημα «τι θα συμβεί στα παιδιά της όταν εμείς πεθάνουμε;». Δεδομένου ότι τα ίδια τα άτομα με αναπηρίες δεν μπορούν να στηρίξουν οι ίδιοι της εαυτούς της, οι γονείς χρησιμοποίησαν την εξουσία της για να διεκδικήσουν το καλύτερο για τα παιδιά της (Symeonidou, 2005). Ένα από τα κυριότερα θέματα που απασχολούσε της γονείς ήταν η εκπαίδευση του παιδιού της και αυτό της οδήγησε σε αγώνες για να υπερασπίσουν τα δικαιώματα της. Στην Κύπρο, οι γονείς ανάπηρων και μη παιδιών, καθυστέρησαν σε σχέση με της χώρες, να ανακατευτούν της εκπαιδευτικές εξελίξεις που αφορούν τα παιδιά της. Αυτό το γεγονός σχετίζεται με το κοινωνικό, πολιτικό, ιστορικό πλαίσιο της Κύπρου (Συμεωνίδου, 2008). Μεταξύ της δεκαετίας 1940 με 1950, στην Κύπρο ξεκίνησαν να δημιουργούνται σύνδεσμοι γονέων-εκπαιδευτικών, οι οποίοι ως κύριο μέλημα της είχαν να παρέχουν φαγητό και ρούχα στα φτωχά παιδιά. Αργότερα οι γονείς, άρχισαν να αποκτούν περισσότερη δύναμη, έγιναν αυτόνομοι και ίδρυσαν συνδέσμους γονέων. Οι σύνδεσμοι γονέων είχαν ως στόχο να διασφαλίσουν καλύτερη εκπαίδευση στα παιδιά. Σήμερα οι σύνδεσμοι αυτοί λειτουργούν συλλογικά σε πολιτικό επίπεδο μέσω ομοσπονδιών και συνομοσπονδιών. Της οι στόχοι της έχουν επεκταθεί στην παροχή οικονομικής υποστήριξης του σχολείου και κυρίως στην εκπροσώπηση των γονέων της διαβουλεύσεις με το κράτος (Phtiaika, 1999). Στην αρχή οι γονείς, δέχονταν με μεγάλη ευγνωμοσύνη ότι της προσφέρει το κράτος και η φιλανθρωπία. Έπειτα της, οι γονείς επηρεαστήκαν από της Δυτικές χώρες (ένταξη) και ξεκίνησαν να διεκδικούν αλλαγές στο εκπαιδευτικό σύστημα της Κύπρου. Παρά το γεγονός ότι οι περισσότεροι γονείς είναι καθημερινοί άνθρωποι της διπλανής πόρτας οι οποίοι δεν μιλούν την γλώσσα των πολιτικών,

έχουν αποδείξει ότι μπορούν να βρίσκουν τρόπους να επηρεάζουν της εξελίξεις (Συμεωνίδου, 2014). Μάλιστα είδαμε και παραδείγματα όπου οι γονείς έκαναν μηνύσεις στο κράτος της περιπτώσεις που δεν εφαρμοζόταν η νομοθεσία δείχνοντας έτσι ότι μπορούν να γίνουν πολιτικά δυναμικοί (Συμεωνίδου, 2008). Το μόνο σίγουρο είναι ότι σε κάθε χάραξη πολιτικής, όλοι πρέπει να έχουν λόγο μεταξύ άλλων και οι γονείς (Angelides, 2004). Τέλος, το γεγονός ότι οι γονείς νιώθουν βαθιά εκτίμηση όταν εισακούγονται, ενημερώνονται και όταν λαμβάνονται υπόψη στα διάφορα δρόμενα, ιδιαίτερα σε θέματα που αφορούν το μέλλον των παιδιών της (Ward et. al, 2004).

1.5 Ποιότητα ζωής και αναπηρία

Της προκύπτει από τη βιβλιογραφία, ο όρος «ποιότητα ζωής» είναι πολυδιάστατος και ερμηνεύεται διαφορετικά από το κάθε επιστημονικό πεδίο (Οικονόμου, Κοκκώση, Τριανταφύλλου & Χριστοδούλου, 2001). Ορισμένοι παράγοντες οι οποίοι δυσχεραίνουν την ποιότητα ζωής της ανθρώπου είναι οι εξωτερικοί παράγοντες της για παράδειγμα η φτώχεια, οι ασθένειες, ο φόβος, η εγκληματικότητα, η διαφθορά, οι διαπροσωπικές σχέσεις. (Schalock et al., 2002). Κάπου εδώ διαπιστώνουμε ότι, σχεδόν όλοι στην καθημερινότητα της βιώνουμε το τι είναι ποιότητα ζωής, αναγνωρίζοντας παράγοντες που δρουν είτε θετικά είτε αρνητικά σε αυτή. Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (ΠΟΥ), διατείνεται ότι η ποιότητα ζωής είναι μια ευρεία έννοια η οποία αποτελείται από διάφορες πτυχές στη ζωή της ατόμου. Τονίζει ότι η ποιότητα ζωής αποτελεί μία κατάσταση της ολοκληρωμένης σωματική/ψυχικής υγείας καθώς και ανεξαρτησίας χωρίς να συνδέεται απαραίτητα από το ενδεχόμενο κάποιας ασθένειας ή δυσλειτουργίας του ατόμου (WHOQOL, 2012).

Η κοινωνία είναι διαμορφωμένη κατά κύριο λόγο να εξυπηρετεί περισσότερο άτομα τα οποία θεωρούνται «φυσιολογικά» παρά άτομα που αποκλίνουν από το «κανονικό» και το συνηθισμένο πρότυπο. Αυτό προκαλεί την αίσθηση ότι άτομα που δεν είναι «κανονικά», είναι «ήρωες της διπλανής πόρτας». Αυτό έχει ως αποτέλεσμα άτομα με αναπηρίες να «ηροποιούνται» από το σύνολο στη προσπάθεια της να ανταπεξέλθουν επάξια στα εμπόδια που της θέτει η κοινωνία έτσι ώστε να συμμετέχουν ισότιμα σε αυτή (Nettleton 2002).

Η ποιότητα ζωής των ατόμων με αναπηρίες φαίνεται να είναι διαφορετική από τα υπόλοιπα μέλη μιας κοινωνίας. Αυτό επιβεβαιώνεται έμπρακτα καθώς σε της περιπτώσεις όπου έπρεπε να ληφθούν αποφάσεις που αφορούν της της, δεν της δόθηκε η δυνατότητα να εκφράσουν της

ιδέες της και της προβληματισμούς της. Κατά συνέπεια είναι εξαρτημένοι και να βασίζονται συνεχώς σε άλλα άτομα (οικογένεια, εκπαιδευτικοί, κοινωνία) (Σούλης & Φλωρίδης, 2006). Αδιαμφισβήτητα, τα άτομα με αναπηρίες θα έπρεπε να έχουν το δικαίωμα της επιλογής στην καθημερινότητα της χωρίς να σκέφτονται αν το περιβάλλον θα της το επιτρέψει ή όχι. Σύμφωνα με τα στοιχεία της Ερευνάς Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης του 2016 που διεξάχθηκε στην Ελλάδα, έδειξε ότι τα άτομα με αναπηρία βιώνουν σε μεγαλύτερο βαθμό, συγκριτικά με τον πληθυσμό χωρίς αναπηρία, τον κίνδυνο της φτώχειας ή του κοινωνικού αποκλεισμού, γεγονός που δείχνει ότι τα επιδόματα που παρέχονται στα άτομα με αναπηρίες, δεν είναι αρκετά ώστε να της προσφέρουν ένα ποιοτικό τρόπο ζωής. Εν ολίγοις, τα άτομα με αναπηρία εμποδίζονται να έχουν ένα κοινωνικά αποδεκτό τρόπο ζωής (WHO, 2018).

Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας τα άτομα με αναπηρία έρχονται συχνά αντιμέτωπα με εμπόδια πρόσβασης σε υπηρεσίες υγείας και ιατρικής περίθαλψης. Δεν είναι λίγες οι φορές όπου ενημερωτικά δελτία, διαφημίσεις για πρόληψη και έλεγχο της υγείας, δεν απευθύνονται σε άτομα με αναπηρία. Για παράδειγμα, οι γυναίκες με αναπηρία λαμβάνουν λιγότερο έλεγχο και ενημέρωση για τον καρκίνο του μαστού και του τραχήλου της μήτρας σε σύγκριση με της γυναίκες χωρίς αναπηρία. Τα άτομα με νοητικές διαταραχές και διαβήτη είναι λιγότερο πιθανό να ελέγξουν το βάρος της. Οι έφηβοι και οι ενήλικες με αναπηρίες είναι πιθανότερο να αποκλειστούν από προγράμματα σεξουαλικής εκπαίδευσης (WHO, 2018).

Έρευνα του Schalock και των συνεργατών του το 2007, έδειξε ότι άτομα με νοητική αναπηρία που χρησιμοποιούν μέσα κοινωνικής δικτύωσης, εργάζονται και γενικότερα έχουν ένα τρόπο ζωής που μοιάζει με της συνηθισμένου ατόμου, φαίνεται να έχουν καλύτερη ποιότητα ζωής. Αν και η στάση του ευρύτερου κοινωνικού συνόλου έχει αλλάξει της το καλύτερο με το πέρασμα των χρόνων, δεν παύουν της να υπάρχουν σημαντικά προβλήματα όσον αφορά την πλήρη κοινωνική ένταξη και ισότητα των ατόμων με αναπηρία. Η ένταξη των ατόμων με αναπηρία, που ολοένα και περισσότερο αποτελεί στόχο της κοινωνίας, χρειάζεται να συνοδεύεται και από μία ζωή με ποιότητα για τα άτομα αυτά. Τέλος, η συμμετοχή των ατόμων με αναπηρίες στη πολιτιστική ζωή, και στην ευρύτερη κοινωνία κρίνεται απαραίτητη! (Barton, 2012).

1.6 Κοινωνικός αποκλεισμός και αναπηρία

Από τα τέλη του 1970 ο κοινωνικός αποκλεισμός, ξεκίνησε να υπάρχει ως έννοια. Από το 2000 και μετά εξελίχθηκε σε μια δημοφιλή έννοια συμπεριλαμβάνοντας διάφορες αποκλεισμένες ομάδες της πληθυσμού (μειονότητες) (Κουρτέση, 2014). Κατά συνέπεια συνδέεται άμεσα με την φτώχεια (Hickey & du Toit, 2007). Είναι μια δυσάρεστη κοινωνική διαδικασία και αφορά στην παρεμπόδιση συμμετοχής σε κοινωνικά αγαθά από συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες, της παραδείγματος χάριν του αγαθού της εκπαίδευσης, του συστήματος υγείας και της συμμετοχής στην πολιτική. Ωστόσο τα άτομα με αναπηρίες θεωρούνται μια αποκλεισμένη κοινωνική ομάδα, βρίσκονται στο περιθώριο, δεν εκπροσωπούνται και δεν εκφράζονται. Η έλλειψη αυτών των αγαθών συνδέεται και συνήθως οδηγεί στην οικονομική ανέχεια (Κούμα, 2010). Της, ποια είναι η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού και ποιοι είναι οι κοινωνικά αποκλεισμένοι;

Πιο συγκεκριμένα, το Υπουργείο Διεθνούς ανάπτυξης του Ηνωμένου Βασιλείου, ορίζει τον κοινωνικό αποκλεισμό ως μια διαδικασία με την οποία ορισμένες ομάδες ατόμων βρίσκονται συστηματικά σε μια μειονεκτική θέση και υφίστανται συνεχώς διακρίσεις (Khan et al. 2015). Οι μειονοτικές ομάδες του πληθυσμού που υφίστανται τον κοινωνικό αποκλεισμό είναι οι ηλικιωμένοι, τα άτομα με αναπηρίες, άτομα με χρόνιες ασθένειες, άτομα με διαφορετικό σεξουαλικό προσανατολισμό, μετανάστες (Barnes et al., 2002). Σε τοπικό επίπεδο, τα άτομα με αναπηρίες θεωρούνται μη παραγωγικές μονάδες και βιώνουν τον αποκλεισμό από την αγορά εργασίας (Συμεωνίδου 2014). Σύμφωνα με την τελευταία έρευνα για την κοινωνική αβεβαιότητα και ένταξη (Social precarity and integration, 2002), το ποσοστό του ευρωπαϊκού πληθυσμού που διατρέχει κίνδυνο φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού στην Ευρώπη κυμαίνεται από 9 % έως 22 %. Συνεπώς, τα άτομα που βιώνουν τον αποκλεισμό και την περιθωριοποίηση δοκιμάζονται σε καθημερινή βάση και με τον πιο επώδυνο τρόπο, καθώς συναντούν συνεχώς εμπόδια στην άσκηση των αυτονόητων δικαιωμάτων της, της είναι η **ελευθερία και η αυτοπραγμάτωση** μέσα στην κοινωνία που ζουν (Τσαούση, 2007).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Η ΠΑΝΔΗΜΙΑ COVID-19

2.1 Οι επιπτώσεις προηγούμενων πανδημιών στον άνθρωπο

Οι καταστροφές που προκαλούν διάφορες πανδημίες, έχουν την δυνατότητα να προκαλούν μεγάλη θνησιμότητα σε ολόκληρο το κόσμο (Verikios et al., 2015). Ο περιορισμός των ταξιδιών, το κλείσιμο των σχολείων και των αγορών δημιουργούν προβλήματα στον βιοπορισμό και στην οικογενειακή κατάσταση πολλών ανθρώπων. Συγκεκριμένα με το κλείσιμο των αγορών, υπάρχει δυσκολία στη εύρεση της απαραίτητης τροφής και αυτό με τα χρόνια οδηγεί στη αλλαγή της διατροφής των ανθρώπων (Qui et al., 2017). Ένα παράδειγμα είναι, μετά την πανδημία της γρίπης των πτηνών, η κατανάλωση των προϊόντων των πουλερικών μειώθηκε πάνω από 80% κατά μέσο όρο στην επαρχία της Κίνας. Αυτό συνάδει με το γεγονός ότι επηρεάστηκε το εισόδημα πολλών εργατών στα αγροκτήματα (Zhang & Liu, 2016). Ένα άλλο παράδειγμα είναι ο ιός Ζίκα, όπου στη Βραζιλία επηρέασε ολόκληρη γενιά παιδιών τα οποία γεννήθηκαν με νευρολογικές διαταραχές (Ribeiro & Kitron, 2016).

Είναι γεγονός ότι η παγκόσμια ασφάλεια απειλείται από τις διάφορες επιδημίες που προκύπτουν κατά καιρούς. Η κοινωνική ζωή και η οικονομική σταθερότητα είναι παράμετροι οι οποίοι επηρεάζονται σε μεγάλο βαθμό από τις πανδημίες (Maurise, 2016). Σύμφωνα με το Castillo-Chavez και της συνεργάτες του, το 2015, οι πανδημίες δεν αφορούν μόνο τον τομέα της δημόσιας υγείας αλλά είναι ένα ζήτημα το οποίο αφορά ολόκληρη την κοινωνία. Η επιτροπή για το Παγκόσμιο Πλαίσιο Κινδύνων Υγείας, δημοσίευσε ένα βιβλίο στη αρχή του 2016 με τίτλο: «Η παραμελημένη διάσταση της παγκόσμιας ασφάλειας- Πλαίσιο για την αντιμετώπιση μολυσματικών ασθενειών και κρίσεων». Σε αυτό το βιβλίο γίνεται εύστοχα μια δήλωση ότι: «Οι πανδημίες της και οι πόλεμοι προκαλούν καταστροφή της ανθρώπινες ζωές». Επομένως, η πρόληψη για την αντιμετώπιση των πανδημιών θα πρέπει να είναι βασική αρχή της παγκόσμιας ασφάλειας (Kern, 2016). Τέλος, είναι καθήκον των κυβερνήσεων της κάθε χώρας να υπάρξει μια αποτελεσματική ανταπόκριση έκτακτης ανάγκης η οποία θα μειώσει την θνησιμότητα της εκάστοτε πανδημίας (Qui, 2017).

2.2 Ο ορισμός της πανδημίας Covid-19

Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας (ΠΟΥ), η νόσος Covid-19 είναι μια μολυσματική ασθένεια των σύγχρονων εποχών, η οποία προκαλείται από τον ιό SARS-coV-2. Άτομα που δεν ανήκουν της ευπαθείς ομάδες πληθυσμού και δεν έχουν κάποια ιδιαίτερα

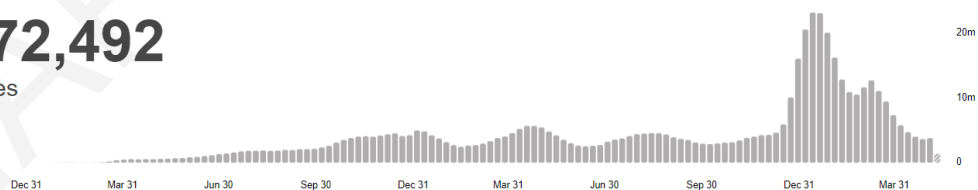
προβλήματα υγείας, αν μολυνθούν από τον ιό συνήθως εμφανίζουν ήπια συμπτώματα. Από την άλλη, άτομα με προβλήματα υγείας έχουν περισσότερες πιθανότητες να αρρωστήσουν σοβαρά και να βάλουν σε κίνδυνο τη ζωή της (Centers for Disease Control and Prevention, 2021). Συνεπώς για να έχει ένα άτομο αποτελεσματική πρόληψη, θα πρέπει να ακολουθεί της οδηγίες πρόληψης και ενημέρωσης για τον τρόπο μετάδοσης του ιού (WHO, 2021).

Πιο συγκεκριμένα, η νόσος Covid-19 αναφέρθηκε για πρώτη φορά στην Γιουχάν της Κίνας, στα τέλη του 2019. Μετά την πρώτη ταυτοποίηση σε ασθενείς με σοβαρή πνευμονία ο Covid – 19 εξαπλώθηκε ραγδαία επηρεάζοντας όλο τον κόσμο. Τον Δεκέμβριο του 2019, ο γενικός διευθυντής του παγκόσμιου οργανισμού υγείας Τέντρος Άντανομ Γεμπρεγεσούς ανέφερε ότι τα κρούσματα ξεπέρασαν της 118.000 σε 114 χώρες, ενώ συνολικά έχουν χάσει τη ζωή της 4.291 άνθρωποι. Δυστυχώς, παρά την επιβολή των εκάστοτε μέτρων προστασίας σε κάθε χώρα από τον ιό, η μετάδοση του από άνθρωπο σε άνθρωπο ήταν πολύ γρήγορη (Lythgoe, & Middleton, 2020). Ο ιός μέχρι σήμερα, εξαπλώνεται με μεγάλη ταχύτητα και κυρίως μέσω της στενής επαφής με άτομα. Ακόμα και τα άτομα που δεν έχουν κάποια συμπτώματα μπορούν να είναι φορείς και να τον μεταδώσουν (WHO, 2021). Παρόλα αυτά, ενθαρρυντικό είναι το γεγονός ότι ο ΠΟΥ εργάζεται διαρκώς για την ανάπτυξη ασφαλών και αποτελεσματικών εμβολίων που θα έχουν ως στόχο την αποδυνάμωση του συγκεκριμένου ιού. Σήμερα της 18 Μαΐου 2022, σε παγκόσμιο επίπεδο έχουν αναφερθεί στον ΠΟΥ 530.372.492 επιβεβαιωμένα κρούσματα COVID-19, συμπεριλαμβανομένων 6.270.232 θανάτων. Από της 14 Μαΐου 2022, έχουν χορηγηθεί συνολικά 11.660.363.722 δόσεις εμβολίου (WHO, 2022).

Global Situation

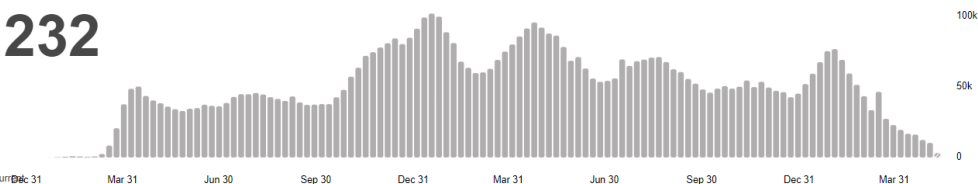
520,372,492

confirmed cases

6,270,232

deaths

Source: World Health Organization
Data may be incomplete for the current day or week.

Πηγή: [WHO Coronavirus \(COVID-19\) Dashboard](#) | [WHO Coronavirus \(COVID-19\) Dashboard With Vaccination Data](#)

2.3 Τα μέτρα των κυβερνήσεων για την αντιμετώπιση της πανδημίας COVID-19

Με την εμφάνιση του SARS – CoV 2 στην Κίνα, πολλοί ηγέτες ανά το παγκόσμιο, υποτίμησαν την σοβαρότητα αυτού του ιού. Στην Ιταλία, ο πρωθυπουργός Κόντε με δηλώσεις του αναφερόταν ότι η κατάσταση με την πανδημία είναι υπό έλεγχο. Ο πρωθυπουργός της Βρετανίας παρότρυνε της πολίτες να συνεχίσουν τη καθημερινή της ρουτίνα. Σε άλλη περίπτωση ο πρόεδρος του Ιράν, θεωρούσε ότι η συγκεκριμένη πανδημία είναι απλώς μια συνωμοσία των ισχυρών (Pan et. al., 2020). Όλα άλλαξαν όταν η ταχύτατη εξάπλωση του ιού σε όλο τον κόσμο, ο αριθμός των αυξανόμενων θανάτων καθώς και οι πιέσεις που ξεκίνησαν να δέχονται τα υγειονομικά συστήματα ανάγκασε τη σχεδόν παγκόσμια λήψη μέτρων. Κατά συνέπεια, στα μέσα Μαρτίου το 2020, σχεδόν ολόκληρος ο πλανήτης τέθηκε σε καραντίνα. Αυτό σήμαινε ότι σχολεία και επιχειρήσεις ανέστειλαν την λειτουργία της καθώς απαγορεύτηκαν οι συγκεντρώσεις και οι άσκοπες μετακινήσεις των πολιτών. Η χρήση μάσκας έγινε υποχρεωτική για το μεγαλύτερο ποσοστό των πολιτών του κόσμου. Ακόμα, υπήρξε αναστολή εκατοντάδων χιλιάδων πτήσεων κυρίως από και της την Ευρώπη, την Ασία και την Αμερική (Haug et. al., 2020). Σε τοπικό επίπεδο, της 15 Μαρτίου 2020, το Υπουργικό Συμβούλιο της Κυπριακής Δημοκρατίας δήλωσε ότι η Κύπρος αντιμετωπίζει την πανδημία COVID-19 ως κατάσταση έκτακτης ανάγκης. Η Κύπρος με την σειρά της εξάγγειλέ περαιτέρω μέτρα για περιορισμό της εξάπλωσης του κορονοϊού. Από τότε έγινε η επίσημη έναρξη της εποχής της πανδημίας.

2.4 Οι ψυχολογικές επιπτώσεις της πανδημίας Covid-19

Με την εμφάνιση της πανδημίας Covid-19, το κέντρο εστίασης στράφηκε στη ανακάλυψη εμβολίων και αναζήτηση θεραπειών. Δεν δόθηκε έμφαση της ψυχολογικές επιπτώσεις που εν δυνάμει μπορούσε να προκαλέσει η πανδημία στον άνθρωπο. Ο Blanco και οι συνεργάτες του, το 2020 υποστήριξαν ότι η περιορισμένη πρόσβαση σε βασικές ανάγκες της είναι η τροφή, η ιατρική περίθαλψη και ο κίνδυνος του θανάτου σχετίζονται άμεσα με την εμφάνιση ψυχιατρικών διαταραχών.

Οι χώρες που επηρεάστηκαν από τον συγκεκριμένο ιό, αναγκάστηκαν να θεσπίσουν κάποια μέτρα προστασίας ώστε να εμποδίσουν την περαιτέρω εξάπλωση του ιού. Μερικά από αυτά είναι η μάσκα, η τήρηση αποστάσεων και η καραντίνα. Η απομόνωση, ο αυτοπεριορισμός των ατόμων που είναι φορείς του ιού αποτελεί την καραντίνα. Αυτή η πρακτική μειώνει της πιθανότητες να μολυνθούν και άλλα άτομα από τον συγκεκριμένο ιό (Brooks et. al., 2020).

Παρά το ότι η συγκεκριμένη πρακτική βοηθά στη μείωση εξάπλωσης της μόλυνσης από τον ιό, φαίνεται να είναι μια πολύ δυσάρεστη εμπειρία. Η απομόνωση, ο διαχωρισμός από τα κοντινά άτομα, η στέρηση της ελευθερίας και η αβεβαιότητα που νιώθει το άτομο κατά τη διάρκεια της καραντίνας, έχει ως κόστος σοβαρές ψυχολογικές συνέπειες (Brooks et. al., 2020).

Σύμφωνα με μια μελέτη που διεξάχθηκε στη περιοχή της Κίνας και αφορούσε άτομα που νόσησαν από τον κορονοϊό πολύ βαριά, έδειξε πως το 92%, απέκτησαν μετατραυματικό στρες (Horn et al., 2020). Στη Γερμανία, παρουσιάστηκε αύξηση κοντά στο 20% στα άτομα που αναζήτησαν ψυχολογική βοήθεια (μέσω τηλεφωνικών κλήσεων) την περίοδο του lockdown (University of Freiburg, 2020). Σε αρκετές χώρες της Δυτικής Ευρώπης και της Η.Π.Α, αυξήθηκε η αναζήτηση των λέξεων πλήξη και μοναξιά κατά της πρώτες εβδομάδες του lockdown (Brodeur et al., 2020).

Διαπιστώνεται ότι οι παράγοντες που φαίνεται να επηρεάζουν περισσότερο ένα άτομο, είναι η **απώλεια προσώπου, η κοινωνική απομόνωση, η στέρηση της ελευθερίας και το αίσθημα της αδυναμίας και της ανασφάλειας** (Zissi & Chtouris, 2020). Επομένως, ασχέτως αν οι πιθανότητες να νοσήσει κάποιος θεωρούνται μικρές, η σκέψη και μόνο μπορεί να προκαλέσει προβλήματα στη ψυχολογία του ατόμου (Li et. al., 2020).

Παρόλο που θεωρείται νωρίς να τοποθετηθούμε με σιγουριά στα αποτελέσματα της πανδημίας του κορονοϊού μετά από χρόνια, ωστόσο της αδιαμφισβήτητα έχει επηρεάσει σε μεγάλο βαθμό την παγκόσμια οικονομία και την δραστηριότητα των ατόμων. Παρόλα αυτά πρέπει να αναγνωρίσουμε ότι η εξέλιξη της τεχνολογίας ευκόλυνε την ζωή ορισμένων ατόμων και επέτρεψε τη δυνατότητα εργασίας στο σπίτι σε πολλά άτομα (Clement, 2020).

2.5 Ο αντίκτυπος του Covid-19 σε συγκεκριμένες ομάδες ατόμων

Είναι γεγονός ότι η προστασία των ευάλωτων ομάδων του πληθυσμού εν καιρό πανδημίας, ήταν επιτακτική ανάγκη. Διάφοροι οργανισμοί μεταξύ άλλων ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (ΠΟΥ), η Ευρωπαϊκή επιτροπή και της ανθρωπιστικές οργανώσεις έσπευσαν να προλάβουν της επιπτώσεις του Covid-19 σε διαφορετικές πληθυσμιακές ομάδες. Μελέτες έδειξαν, μεγαλύτερα ποσοστά θνησιμότητας σε φυλετικές και εθνοτικές μειονότητες. Σε ορισμένα πλαίσια, οι μετανάστες, οι κρατούμενοι, άτομα της ΛΟΑΤΚ κοινότητας και άλλοι

περιθωριοποιημένοι πληθυσμοί, δεν έχουν λάβει την κατάλληλη ενημέρωση για την μείωση του κινδύνου της μετάδοσης (WHO, 2020).

Σε έρευνα που διεξήχθη από το Πανεπιστήμιο της Βαλτιμόρης αναφέρεται πως την περίοδο του πρώτου lockdown (Μάρτιος 2020-Μαιος 2020), υπήρξε αύξηση 42% στην χρήση φαρμάκων που προκαλούν εθισμό (University of Baltimore, 2020). Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι, έρευνες έχουν δείξει πως της πρώτες εβδομάδες της καραντίνας της Η.Π.Α, αυξήθηκαν οι πωλήσεις του αλκοόλ κατά 25% (James, 2020). Επιπρόσθετα, μία ηλικιακή ομάδα που έχει επηρεαστεί ολοκληρωτικά από την πανδημία είναι οι μαθητές. Το 94% των μαθητών χρειάστηκε να σταματήσουν το σχολείο, ή να το παρακολουθήσουν εξ αποστάσεως. Αυτή η απουσία από το σχολείο επέφερε αρνητικές συνέπειες. Είχε ως αποτέλεσμα, οι μαθητές να χάσουν την δυνατότητα μαθησιακής επιτυχίας και συνάμα να χάσουν της επαφές με της συμμαθητές της (Daniel, 2020). Μια άλλη αρνητική συνέπεια που επήλθε σε αυτή την ηλικιακή ομάδα, είναι η αύξηση της χρήσης του διαδικτύου και των ηλεκτρονικών παιχνιδιών. Ο εγκλεισμός και η εκτεταμένη χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης οδήγησε στη εμφάνιση ψυχικών και νοητικών διαταραχών (King et al., 2020).

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα στοιχεία που αφορούν τα άτομα που ανήκουν στη Τρίτη ηλικία. Ο ιός SARS-CoV-2 θεωρείται πιο επιθετικός σε άτομα που αποτελούν την Τρίτη ηλικία. Το ποσοστό θνησιμότητας ανέρχεται στο 10% για της άνω των 65 και στο 15% για της άνω των 80 ετών (Burlacu et al., 2021). Αυτό έχει ως αποτέλεσμα τον αυστηρό περιορισμό της τρίτης ηλικίας ούτως ώστε να προστατευτούν παραμένοντας υγιείς και ασφαλείς στο σπίτι της (Gao et al., 2020). Τα άτομα της ΛΟΑΤ κοινότητας (Λεσβία, Ομοφυλόφιλος, Αμφίφυλος, Τρανς), σε σχέση με τα ετερόφυλα άτομα πάσχουν πιο συχνά από ψυχιατρικές και ψυχολογικές νόσους (Barrientos, Guzmán-González, Urzúa & Ulloa, 2021). Επιπλέον, τα μέτρα που πάρθηκαν για προστασία των πολιτών από την πανδημία του κορονοϊού, οδήγησαν τα άτομα με «διαφορετικό» σεξουαλικό προσανατολισμό, να έρθουν αντιμέτωποι με περισσότερα περιστατικά βίας στην οικογένεια (Mattei et al., 2020). Σημειώνεται λοιπόν ότι, αν δεν εφαρμοστεί μια σωστή πολιτική αντιμετώπισης για της επιπτώσεις που έχει προκαλέσει η πανδημία του Covid-19, είναι πολύ πιθανό στα επόμενα χρόνια, η κοινωνική ανισότητα, ο αποκλεισμός, οι διακρίσεις και η παγκόσμια ανεργία, να βρίσκονται σε πολύ πιο ψηλό βαθμό από ότι σήμερα (“United Nations”, 2020).

Σύμφωνα με έρευνα του Cascioppo και των συνεργατών του, το 2021, διαπιστώθηκε ότι το 43% των παιδιών με αναπηρίες επηρεάστηκαν αρνητικά από την πανδημία του κορονοϊού, το 55%

των παιδιών απομονώθηκαν χωρίς να έχουν συναναστροφή με άλλα παιδιά, το 55% παρουσίασαν αλλαγές στη συμπεριφορά της, το 32% εμφάνισαν προβλήματα ύπνου και το 44% σταμάτησε της αθλητικές του δραστηριότητες. Της η Bambra και οι συνεργάτες της το 2020, ανέφεραν ότι ο Covid-19 έχει επιδεινώσει της προϋπάρχουσες συνθήκες ζωής (κοινωνικές ανισότητες, φτώχεια) των ατόμων με αναπηρίες. Δυστυχώς, πολλά άτομα με αναπηρία και οι οικογένειές της αισθάνθηκαν εγκαταλελειμμένοι και ξεχασμένοι κατά τη διάρκεια της πανδημίας (Simmons, 2020). Ωστόσο σε της περιπτώσεις οι ανάγκες της δεν προστατεύονταν και αυτό έχει θέσει σε κίνδυνο τα ανθρώπινα δικαιώματά της (Shakespeare et al., 2021). Από την άλλη, η πρόσβαση στο διαδίκτυο, διευκόλυνε πολλά άτομα με αναπηρίες, τα οποία μπόρεσαν να συμμετάσχουν στη κοινωνία όσο ποτέ άλλοτε. Επομένως με την πρόσβαση στο διαδίκτυο μειωθήκαν σε μεγάλο βαθμό τα εμπόδια πρόσβασης της στη εκπαίδευση, στη εργασία, στα ψώνια και στη κοινωνία γενικότερα. Δεν πρέπει της να καθησυχάζομαστε διότι, η πανδημία Covid-19 έχει αυξημένους κινδύνους και επηρέασε δυσανάλογα την κοινωνικοοικονομική ζωή των ατόμων με αναπηρία σε όλο τον κόσμο. Χρειάζεται στρατηγική για το πώς η κοινωνία και δημόσια υγεία μπορούν να εντάξουν πλήρως τα άτομα με αναπηρίες. Θα πρέπει λοιπόν, να αξιολογηθούν της οι ανάγκες της και να διασφαλιστούν τα δικαιώματά της έτσι ώστε να δημιουργηθεί μια κοινωνία που να είναι συμπεριληπτική για όλα τα άτομα (Shakespeare et al., 2021). Συνεπώς, της είναι ο κύριος λόγος για τον οποίο διεξάχθηκε η συγκεκριμένη έρευνα.

2.6 Κυπριακό πλαίσιο και πανδημία

Από την ημέρα της έναρξης της πανδημίας, μέχρι και σήμερα η Κυπριακή Δημοκρατία εξέδωσε πολλά διατάγματα με στόχο τον περιορισμό του ιού. Αυτά τα διατάγματα συνδέονταν με το κλείσιμο των σχολείων, των αγορών, κέντρων αναψυχής κ.α. Φαίνεται ότι το κράτος, σε μια προσπάθεια να ανταποκριθεί άμεσα και αποτελεσματικά στην κρίση που προέκυψε, απέρριψε την αποτελεσματική και ουσιαστικά προσανατολισμένη της ανάγκες των ατόμων προϋπόθεση για τη λήψη αποφάσεων (CRIA, 2022). Πιο κάτω παρουσιάζονται αναλυτικά τα μέτρα που υφίστανται στην Κυπριακή Δημοκρατία κατά την περίοδο της πανδημίας. Όλα τα διατάγματα εγκρίθηκαν από το Υπουργικό Συμβούλιο και μπορούν να ανακτηθούν από τη διεύθυνση <https://www.pio.gov.cy/coronavirus/categories/diat>

- 15 Μαρτίου 2020: Κλείσιμο των χώρων εστίασης και αναψυχής, παραμείνουν σε λειτουργία, της υπεραγορές, φαρμακεία, αρτοποιεία και βενζινάδικα. Το διάταγμα

καθιστούσε το Υπουργείο Παιδείας, Πολιτισμού, Αθλητισμού και Νεολαίας υπεύθυνο για τη διευκόλυνση των διαδικτυακών μαθημάτων για της/της μαθητές/ήτριες.

- 17 Μαρτίου 2020: Το προσωπικό της δημόσιας υπηρεσίας εξουσιοδοτήθηκε να εργάζεται από το σπίτι.
- 23 Μαρτίου 2020: Απαγορεύονταν οι άσκοπες μεταβάσεις και επιτρεπόταν σε άτομα να αλλάξουν τοποθεσία μόνο για συγκεκριμένους προκαθορισμένους λόγους (π.χ. για σκοπούς εργασίας, για ψώνισμα από υπεραγορές ή επισκέψεις σε γιατρό κ.λπ.) και εντός περιορισμένου χρονικού διαστήματος (εντολές παραμονής στο σπίτι).
- 30 Μαρτίου 2020: Απαγόρευση κυκλοφορίας από της 21:00 έως της 06:00. Εισήχθη ένα νέο σύστημα σύμφωνα με το οποίο το άτομο ζητούσε άδεια για να βγει εκτός από το σπίτι του στέλνοντας μήνυμα στον αριθμό 8998, μία φορά την ημέρα. Αυτή η περίοδος, αναφέρεται ως το πρώτο lockdown στην Κύπρο. Κατά τη διάρκεια της της περιόδου απαγορεύτηκε, της, η επίσκεψη ασθενών σε νοσοκομεία ή παιδιών σε ιδρύματα παιδικής φιλοξενίας και μέριμνας.
- 4 Μαΐου 2020: Οι μετακινήσεις των ατόμων αυξήθηκαν σε τρεις φορές την ημέρα, οι εργαζόμενοι επέστρεψαν της φυσικούς χώρους εργασίας της.
- 11 Μαΐου 2020: Οι τελειόφοιτοι/τες μαθητές/ήτριες Λυκείου συνέχισαν την εκπαίδευσή της με φυσική παρουσία.
- 21 Μαΐου του 2020: Ανακοινώθηκε από το Υπουργείο Παιδείας, Πολιτισμού, Αθλητισμού και Νεολαίας (Υ.Π.Π.Α.Ν.), της οι μαθητές Δημοτικών και Γυμνασίων θα επιστρέψουν κανονικά στο σχολείο της. Δεν ίσχυε το ίδιο και για τα παιδιά με αναπηρίες που πηγαίνουν σε ειδικά σχολεία.
- Καλοκαίρι του 2020: Οι περισσότεροι περιορισμοί είχαν αρθεί.
- 6 Οκτωβρίου 2020: Τέθηκαν συγκεκριμένοι περιορισμοί για την επαρχία Λάρνακας, ενώ της 13 Οκτωβρίου, οι περισσότεροι από της εφαρμόστηκαν και της επαρχίες Λευκωσίας και Λεμεσού.
- 22 Οκτωβρίου 2020: Εκδόθηκε διάταγμα που επέβαλλε περιορισμούς για της πόλεις της Λεμεσού και Πάφου έως της 30 Νοεμβρίου. Το διάταγμα αυτό απαγόρευε, μεταξύ άλλων, της της απογευματινές αθλητικές και κοινωνικές δραστηριότητες για παιδιά κάτω των 18 ετών που διέμεναν σε αυτές της δύο πόλεις
- 29 Δεκεμβρίου 2020: Δεύτερο lockdown στην Κύπρο. Ένα από αυτά τα μέτρα συνεπαγόταν την εξ αποστάσεως εργασία για όλους/της της/της υπαλλήλους εκτός από τα άτομα που εργάζονταν σε βασικές υπηρεσίες, οι οποίες και προκαθορίζονταν.

- 15 Φεβρουαρίου 2021: Τα δημοτικά σχολεία και η Τρίτη τάξη των λυκείων επαναλειτούργησαν με φυσική παρουσία των μαθητών/τριών. Οι μαθητές/ήτριες Λυκείου (Α' και Β' τάξη) επέστρεψαν στα σχολεία την 1^η Μαρτίου, ενώ η επιστροφή των μαθητών/τριών Γυμνασίου στα σχολεία με φυσική παρουσία καθορίστηκε δια διατάγματος που εκδόθηκε της 31 Μαρτίου 2021.

Σύμφωνα με την έκθεση αξιολόγησης αντίκτυπου της επιτρόπου προστασίας των δικαιωμάτων του παιδιού το 2022:

α) τα άτομα υπό φροντίδα έχασαν την υποστήριξη από ψυχολόγους και κοινωνικούς λειτουργούς κατά τη διάρκεια του πρώτου lockdown.

Β) Παρόλο που η διαδικτυακή εκπαίδευση θεωρήθηκε εργαλείο που επέτρεπε την πρόσβαση στην εκπαίδευση, οι δυνατότητες του ψηφιακού περιβάλλοντος περιεγράφηκαν ως ανεπαρκείς.

Γ) Η κοινωνικοποίηση των παιδιών διακόπηκε εντελώς από τη διατάραξη της σχολικής ζωής, των απογευματινών δραστηριοτήτων και της δυνατότητας να συναντηθούν με φίλους. Συνολικά, η έλλειψη αξίας που δίνεται στο παιχνίδι και στην εκπαίδευση, αποτελεί τρανή απόδειξη ότι τα μέτρα σχεδιάζονται και προσαρμόζονται της ανάγκες των ενηλίκων, «φυσιολογικών» ατόμων .

Καθοριστική ήταν η ημέρα της 21 Μάϊου του 2020, όπου ανακοινώθηκε από το Υπουργείο Παιδείας, Πολιτισμού, Αθλητισμού και Νεολαίας (Υ.Π.Π.Α.Ν.), της οι μαθητές Δημοτικών και Γυμνασίων θα επιστρέψουν στο σχολείο της. Σύμφωνα με Κουρέα, Φελλά και Δημητρίου το 2020, «τα σχολεία δεν άνοιξαν για όλα τα παιδιά, αφού μαθητές με αναπηρίες αποτελούν για ακόμα μια φορά μια αποκλεισμένη ομάδα από την κοινωνία». Σε ένα κράτος που τα παιδιά με αναπηρία αντιμετωπίζονται διαχρονικά με διαφορετικό τρόπο, η πολιτική αυτή ήταν αναμενόμενη. Το όραμα του Υ.Π.Π.Α.Ν. για ένα «ανθρώπινο και δημοκρατικό σχολείο» και η ενυπόγραφη δέσμευση της Κυπριακής Πολιτείας για εφαρμογή των διεθνών συμβάσεων των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία καθώς και των δικαιωμάτων του παιδιού παραμένουν επιφανειακά ζητήματα (Κουρέα, Φελλά & Δημητρίου, 2020). Η αντίληψη που είναι διαδεδομένη ότι πρέπει να προστατέψουμε τα παιδιά και της ενήλικες με αναπηρία συνδέεται με την λανθασμένη παραφιλολογία ότι οι ίδιοι δεν μπορούν να προστατεύσουν της εαυτούς της. Αυτή η αντίληψη οδήγησε την τοποθέτηση όλων των ατόμων με αναπηρίες κάτω από την ομπρέλα της «ευάλωτης ομάδας» (Συμεωνίδου, 2020). Ακολούθησαν πολιτικές αποφάσεις

που έχουν συγκεκριμένη λογική. Για παράδειγμα, είδαμε την εγκύκλιο με οδηγίες της ιδρύματα και κλειστές δομές, η οποία απαγόρευε της επισκέψεις στα άτομα με αναπηρία και πρότεινε τον εγκλεισμό της μειώνοντας έτσι της πιθανότητες να νοσήσουν από τον κορονοϊό. Σύμφωνα με την Συμεωνίδου το 2020: *«τα άτομα με αναπηρία αποτελούν μια αποκλεισμένη ομάδα του πληθυσμού η οποία συχνά δεν απολαμβάνει τα δικαιώματά της σε ίση βάση με τα άτομα χωρίς αναπηρία.»* Διαπιστώνεται ότι, για ακόμα μια φορά έγινε διάκριση μεταξύ ατόμων με αναπηρία και ατόμων χωρίς αναπηρία. Για το λόγο αυτό, σε μια τέτοια κρίση, η πολιτεία χρειάζεται να πράξει συγκεκριμένες ενέργειες που θα σέβονται τα δικαιώματα όλων των ατόμων που αποτελούν μια κοινωνία!

Ερευνητικά ερωτήματα

1. Πώς αντιλήφθηκαν και προσαρμόστηκαν τα άτομα με αναπηρίες στις αλλαγές που προκάλεσε η πανδημία στην καθημερινότητα τους, καθώς και τι προβλήματα επέφεραν αυτές οι αλλαγές σύμφωνα με τους γονείς, ενήλικες με αναπηρία και τους λειτουργούς της δομής;
2. Πώς αυτές οι αλλαγές επηρέασαν τα άτομα με αναπηρίες σε συναισθηματικό και κοινωνικό επίπεδο σύμφωνα με τους γονείς, ενήλικες με αναπηρία και τους λειτουργούς της δομής;
3. Πώς η πανδημία επηρέασε τα άτομα με αναπηρίες σε θέματα εκπαίδευσης σύμφωνα με τους γονείς, ενήλικες με αναπηρία και τους λειτουργούς της δομής;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

3.1 Ο ερευνητικός σκοπός

Ο σκοπός της έρευνας προσδίδει την ακριβή κατεύθυνση κατά την ερευνητική διαδικασία. Από τον σκοπό της έρευνας δύναται να επηρεαστούν και τα επόμενα στάδια της ερευνητικής διαδικασίας όπως για παράδειγμα ο καθορισμός του πληθυσμού που στοχεύει η έρευνα, οι συμμετέχοντες στην έρευνα, το εργαλείο που θα χρησιμοποιηθεί για την συλλογή δεδομένων αλλά και το είδος των δεδομένων που απαιτούνται για να υλοποιηθεί η έρευνα (Βαμβούκας, 2010:103).

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να διερευνηθεί η ζωή των ατόμων με αναπηρίες την εποχή της πανδημίας Covid-19 σε ένα συγκεκριμένο κέντρο ημερήσιας φροντίδας, μέσα από τις αντιλήψεις των γονέων, των υπεύθυνων ομάδων, της κοινωνικής λειτουργού και ίδιων των ατόμων με αναπηρία όσο αφορά την καθημερινότητα, την ψυχολογία και την εκπαίδευση τους καταγράφοντας στο τέλος προτάσεις ώστε να καλλιεργηθούν εκείνες οι συνθήκες που θα βελτιώσουν την καθημερινότητα, την ψυχολογία αλλά και την εκπαίδευση τους. Πιο συγκεκριμένα, οι στόχοι της έρευνας αφορούν στο:

- α) να διερευνηθούν οι απόψεις που έχουν οι γονείς σχετικά με την καθημερινότητα των παιδιών τους, πως άλλαξε η καθημερινότητά τους και ποια η προσαρμοστικότητα που επέδειξαν τα παιδιά τους,
- β) να διερευνηθούν οι απόψεις των γονέων σχετικά με την προσαρμοστικότητα των παιδιών τους σε θέματα εκπαίδευσης,
- γ) να διερευνηθούν οι απόψεις των υπεύθυνων ομάδων σχετικά με την στάση των ατόμων με αναπηρία κατά την περίοδο της πανδημίας
- δ) να διερευνηθούν οι απόψεις των υπεύθυνων ομάδων σχετικά με τις προκλήσεις και τα εμπόδια που κλήθηκαν να αντιμετωπίσουν τα άτομα με αναπηρίες εξαιτίας της υφιστάμενης κατάστασης
- ε) να διερευνηθούν οι απόψεις της κοινωνικής λειτουργού αναφορικά με τις δυσκολίες που κλήθηκαν να αντιμετωπίσουν τα άτομα με αναπηρίες εξαιτίας της πανδημίας,
- στ) να διερευνηθούν οι απόψεις των ατόμων με αναπηρία σχετικά με την αλλαγή στην καθημερινότητά τους, τα συναισθήματά τους και την εκπαίδευσή τους εξαιτίας της πανδημίας.

3.2 Η ερευνητική προσέγγιση

Πολύ σημαντικό χαρακτηριστικό της ερευνητικής προσέγγισης είναι η μέθοδος που θα ακολουθηθεί. Η ποσοτική έρευνα έχει την βάση της στην στατιστική επεξεργασία στοιχείων με σκοπό να αναδυθούν στατιστικές συσχετίσεις. Η βάση της ποσοτικής έρευνας εστιάζει σε μοντέλα θεωρίας που προέρχονται από ερευνητικές υποθέσεις (Bryman, 2017). Στον αντίποδα, η ποιοτική έρευνα, καταγράφει εμπειρίες, αντιλήψεις και στάσεις. Στην πράξη, η ποιοτική έρευνα στοχεύει στις πραγματικές αιτίες που οδηγούν σε ένα κοινωνικό φαινόμενο. Το γεγονός αυτό ορίζει ότι η ποιοτική έρευνα δεν έχει οριοθετήσεις και βάσεις σε κάποια μοντέλα αλλά εστιάζει στον τρόπο που ο ερευνητής θα προβεί στην τελική ερμηνεία του αντικειμένου που ερευνά (Bryman, 2017). Εφόσον η ποιοτική έρευνα δίνει έμφαση σε λέξεις και όχι στη ποσοτικοποίηση των δεδομένων, είναι η καλύτερη επιλογή στρατηγικής έρευνας για διερεύνηση του παρόντος θέματος (Bryman, 2008). Η εν λόγω έρευνα έχει ως αντικείμενο την μελέτη των παραγόντων που επηρεάζουν τα άτομα με αναπηρία σε συνθήκες πανδημίας αλλά και τον αντίκτυπο που έχει στην καθημερινότητά τους, στην ψυχολογία τους και στην εκπαίδευσή τους όπως το βιώνουν οι ίδιοι. Είναι σημαντικό να ερμηνευτούν συμπεριφορές και να εισακουστούν οι προσωπικές απόψεις των ίδιων των ατόμων. Συνεπώς επελέγη η ποιοτική έρευνα και συγκεκριμένα η μελέτη περιπτώσεων για τις ανάγκες της διατριβής. Όταν το ερευνητικό ενδιαφέρον μεταφέρεται σε μια συγκεκριμένη περίπτωση ή περιπτώσεις, τότε η έννοια της «μελέτης περίπτωσης» (Case Study) χρησιμοποιείται για να χαρακτηρίσει την ερευνητική αυτή στρατηγική. Περίπτωση αποτελούν συνήθως οι άνθρωποι, οι ομάδες, και σπανιότερα τα γεγονότα και οι διαδικασίες (Robson, 2007:210). Στην συγκεκριμένη έρευνα, «περίπτωση» αποτελούσαν τα άτομα με αναπηρίες που εκπαιδεύονται στο κέντρο. Το είδος της μελέτης περίπτωσης διαδραματίζει επίσης σημαντικό ρόλο. Στη συλλογική μελέτη περίπτωσης καλό είναι να αναλυθούν πρώτα τα δεδομένα που αφορούν σε καθεμία περίπτωση ξεχωριστά και στη συνέχεια η ανάλυση να εστιάζει στις συγκρίσεις μεταξύ των περιπτώσεων, έτσι και έγινε στην εν λόγω έρευνα (Crowe et al., 2011). Αρχικά έγινε η διατύπωση των πρώτων αναλυτικών «δηλώσεων» που προέκυψαν μέσω της παρατήρησης και των συνεντεύξεων ξεχωριστά από κάθε άτομο και έπειτα έγινε η σύγκριση αυτών των δεδομένων. Με αυτό τον τρόπο οδηγήθηκε η έρευνα στην εύρεση των πρώτων νοημάτων και έτσι δημιουργήθηκαν οι πρώτες αναλυτικές υποθέσεις.

3.3 Το πλαίσιο και τα εργαλεία συλλογής των πρωτογενών δεδομένων

Πλαίσιο:

Το πλαίσιο στο οποίο πραγματοποιήθηκε η έρευνα, αποτελεί ένα Κέντρο ημερήσιας απασχόλησης ενηλίκων ατόμων με αναπηρίες το οποίο στεγάζεται στην Κύπρο. Αυτή την στιγμή εκπαιδεύονται στο συγκεκριμένο κέντρο 23 ενήλικα άτομα με νοητική και κινητική βλάβη. Τα άτομα του Κέντρου είναι διαχωρισμένα σε τρεις μικρές ομάδες προκειμένου να παρέχεται πρόγραμμα προσαρμοσμένο στις ανάγκες των ατόμων. Την εκπαίδευση των ατόμων ανέλαβαν τρεις επαγγελματίες (2 ψυχολόγοι, 1 εκπαιδευτικός). Τα άτομα στην τάξη παρακολουθούν μαθήματα ελληνικών και μαθηματικών. Έχουν 3 μισάωρα διαλείμματα τη μέρα για να φάνε το πρωινό και το φρούτο τους. Ακόμη στον χώρο υπάρχουν και δύο παιδοκόμοι υπεύθυνοι κυρίως για την φροντίδα των ατόμων. Επίσης στο χώρο εργάζεται κοινωνική λειτουργός η οποία είναι υπεύθυνη για την ένταξη των ατόμων στην αγορά εργασίας. Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα ενισχύεται από άτομα διάφορων ειδικοτήτων, μέσω αγοράς υπηρεσιών και εθελοντισμού. Προσφέρονται διάφορες υπηρεσίες όπως είναι: η μουσική, ο χορός, η κινησιολογία, η γυμναστική και η ιπποθεραπεία. Οι ώρες λειτουργίας είναι από τις 7:00 μέχρι τις 14:00 και υπάρχει η δυνατότητα μεταφοράς από και προς το Κέντρο Ημέρας. Σκοπός είναι η ανάπτυξη των δεξιοτήτων των ατόμων με αναπηρίες στο μέγιστο βαθμό, με απώτερο στόχο την ομαλή ένταξη τους στην κοινωνία ως παραγωγικά μέλη της. Για την επίτευξη αυτού του σκοπού, γίνεται προσπάθεια μέσα από διάφορες δραστηριότητες, να προετοιμαστούν για επαγγελματική αποκατάσταση στον τομέα που οι ίδιοι επιθυμούν.

Τα εργαλεία:

Από τα σημαντικότερα χαρακτηριστικά της ποιοτικής έρευνας είναι η πληθώρα των επιλογών που έχει ο ερευνητής για την συλλογή των δεδομένων. Στην εν λόγω έρευνα επιλέχθηκε η μέθοδος της **παρατήρησης** και των **συνεντεύξεων**. Επιλέχθηκε η μέθοδος της παρατήρησης διότι, είναι η «απλούστερη» μέθοδος συλλογής δεδομένων ποιοτικού χαρακτήρα. Επιδιώκει στην οργανωμένη και συστηματική συλλογή πληροφοριών όπως είναι οι κοινωνικές αλληλεπιδράσεις (Ιωσηφίδης, 2003: 50). Επομένως κρίθηκε σημαντικό στη συγκεκριμένη έρευνα να παρατηρηθούν οι συμπεριφορές των ατόμων με αναπηρία σε ένα πλαίσιο που βρίσκονται καθημερινά. Επιλέχθηκαν επίσης οι συνεντεύξεις στη παρούσα έρευνα διότι οι στρατηγικές επικοινωνίας και ούτω καθ' εξής λειτουργούν ως μέσα για να ερμηνεύσουν αυτά που συμβαίνουν γύρω μας (Little, 2003). Πιο συγκεκριμένα, κρίθηκε απαραίτητο να

πραγματοποιηθούν συνεντεύξεις διότι το θέμα της έρευνας εστιάζει σε ένα καινούριο φαινόμενο, επομένως είναι σημαντικό να εστιάσουμε στις προσωπικές αντιλήψεις και ιστορικές αφηγήσεις σε βάθος (Robson, 2010).

Όσο αφορά την **διαδικασία**, τα πρόσωπα που κλήθηκαν στις συνεντεύξεις βρέθηκαν σε συγκεκριμένο χώρο και η συνέντευξη παραχωρήθηκε πρόσωπο με πρόσωπο. Η εμπιστοσύνη αποτέλεσε και το κύριο χαρακτηριστικό της διαδικασίας. Για τον λόγο αυτό, η συνέντευξη έλαβε χώρα σε ένα μέρος που είναι οικείο και φιλικό για να μην βρεθεί σε δύσκολη θέση κανείς από τους συμμετέχοντες. Διασφαλίστηκε ότι τα προσωπικά τους στοιχεία δεν θα διαρρεύσουν. Ωστόσο, έγινε δέσμευση ότι οι συμμετέχοντες εφόσον το επιθυμούν θα λάβουν ένα αντίγραφο της συνέντευξης που έδωσαν. Για να γίνει το κλίμα πιο φιλικό επιδιώχθηκε πριν την έναρξη των συνεντεύξεων να γίνουν μερικές ερωτήσεις για να φύγει η αμηχανία των συμμετεχόντων και η συζήτηση να κυλήσει ομαλά (Κεδράκα, 2008). Ωστόσο, υπήρξε φιλική διάθεση χωρίς καμία κριτική απέναντι στους συμμετέχοντες διατηρώντας απόλυτη εχεμύθεια. Συνεπώς το πλεονέκτημα της ποιοτικής μεθόδου είναι ότι μπορούν να αναδυθούν πληροφορίες και δεδομένα τα οποία δεν είναι εύκολο να εντοπιστούν με άλλες ερευνητικές προσεγγίσεις.

Το περιεχόμενο των συνεντεύξεων ειδικότερα αυτό που αφορούσε τους γονείς, τους υπεύθυνους ομάδων, την κοινωνική λειτουργό και τα ίδια τα άτομα διακρίθηκε σε τρεις άξονες. Ο πρώτος περιλαμβάνει **ζητήματα της καθημερινότητας** κατά την διάρκεια της πανδημίας (ερωτήσεις 1-7), ο δεύτερος άξονας περιλαμβάνει ερωτήσεις σχετικά με τον **ψυχοσυναισθηματικό και κοινωνικό τομέα** των ατόμων με αναπηρία κατά την διάρκεια της πανδημίας (ερωτήσεις 1-9) και ο τελευταίος άξονας περιλαμβάνει ερωτήσεις σχετικά με την **εκπαίδευση** των ατόμων με αναπηρία κατά την διάρκεια της πανδημίας (ερωτήσεις 1-6).

Η παρούσα έρευνα επεδίωξε μέσω της παρατήρησης να μελετήσει τα ίδια τα άτομα στο κέντρο ημέρας με στόχο να αντλήσει πληροφορίες και δεδομένα από την παρατήρηση αντιδράσεων, στάσεων, λεκτικών και μη λεκτικών συμπεριφορών των ατόμων με αναπηρίες μέσα και έξω από την τάξη. Έγινε εστίαση στις συμπεριφορές των ατόμων χωρίς καμία παρέμβαση. Με αυτό το τρόπο επιδιώχθηκε η τριγωνοποίηση σε σχέση με τη συγκέντρωση δεδομένων (data triangulation) έτσι ώστε να αυξηθεί η εγκυρότητα της παρούσας έρευνας στοχεύοντας σε μία συνολική εικόνα για το υπό διερεύνηση θέμα (Ιωσιφίδης, 2003).

Μέθοδοι συλλογής δεδομένων	Ερευνητικά εργαλεία	Μέθοδος ανάλυσης	Χρόνος εφαρμογής
Παρατήρηση (στη τάξη και στο διάλειμμα)	Πρωτόκολλο παρατήρησης	Κωδικοποίηση	Οκτώβριος 2021-Νοέμβριος 2021
Ημιδομημένες συνεντεύξεις	Οδηγός συνέντευξης	Θεματική ανάλυση	Δεκέμβριος 2021-Μάρτιος 2022

3.4 Συμμετέχοντες της Έρευνας

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε σε ένα δείγμα συνολικά 14 ατόμων ανδρών και γυναικών εκ των οποίων οι 6 είναι γονείς ατόμων με αναπηρία, οι 2 είναι υπεύθυνοι ομάδων, 1 είναι κοινωνική λειτουργός και οι 6 είναι άτομα με αναπηρία (το 1 άτομο δεν ήταν σε θέση να μου παραχωρήσει συνέντευξη). Η μέθοδος που πραγματοποιήθηκε ήταν η επιλογή εύκολών-βολικών περιπτώσεων ως προς τη δυνατότητα συγκέντρωσης δεδομένων. Η επιλογή αυτή έγινε λόγω ευκολίας πρόσβασης στα συγκεκριμένα άτομα (Ιωσιφίδης, 2003). Ωστόσο, οι συμμετέχοντες στην έρευνα ήταν άτομα από τον επαγγελματικό περίγυρο με αποτέλεσμα την εύκολη προσέγγιση τους. Πιο συγκεκριμένα οι συνεντεύξεις δόθηκαν από τρεις μητέρες, ένα πατέρα και μόνο στις δύο από τις έξι περιπτώσεις συμμετείχαν και οι δύο γονείς. Παρόλα αυτά στις συνεντεύξεις κλήθηκαν να συμμετάσχουν και οι δύο γονείς. Μπορεί το δείγμα να μην είναι πλήρως αντιπροσωπευτικό αλλά αυτό που προσδοκάται είναι μια γενικότερη απόπειρα βαθιάς αντίληψης των απόψεων τους, αν και σε αυτές τις περιπτώσεις θεωρείται δύσκολο να οριστεί ένα επαρκές δείγμα γεγονός το οποίο εξαρτάται από πολλούς παράγοντες. Ωστόσο το δείγμα των 14 ατόμων που συμμετείχε στην εν λόγω έρευνα είναι αριθμός ικανοποιητικός (Robson, 2010).

- **Η πρώτη οικογένεια** έχει ένα αγόρι, τον Πέτρο ο οποίος είναι το τελευταίο παιδί μιας πενταμελούς οικογένειας και σήμερα είναι τριάντα έξι ετών.
- **Η δεύτερη οικογένεια** έχει ένα αγόρι των Κίμωνα ο οποίος σήμερα είναι είκοσι οκτώ ετών και είναι ο πιο μικρός από τα άλλα δύο αδέρφια του.
- **Η τρίτη οικογένεια** έχει τον Φώτη ο οποίος είναι σήμερα είκοσι έξι ετών και έχει ακόμα μια αδελφή μικρότερη από αυτόν.
- **Η τέταρτη οικογένεια** είναι εφταμελής και έχει ένα εικοσάχρονο κορίτσι, την Ευτυχία. Η ευτυχία είναι το μικρότερο παιδί της οικογένειας.

· Η **πέμπτη οικογένεια** έχει την τριάντα εξάχρονη Σώτια η οποία είναι το μεσαίο παιδί από τα άλλα δύο αδέρφια της.

· Η **έκτη οικογένεια** έχει την Σεμέλη η οποία είναι είκοσι οκτώ ετών και έχει ένα αδελφό μεγαλύτερο από αυτή.

Όνομα	Ηλικία	Αναπηρία	Εργασία
Πέτρος	36	Νοητική	Μερικής απασχόλησης
Κίμωνας	28	Νοητική	Μερικής απασχόλησης
Φώτης	26	Νοητική	Μερικής απασχόλησης
Ευτυχία	20	Νοητική (Σύνδρομο ντάουν)	-
Σώτια	38	Νοητική	-
Σεμέλη	28	Νοητική και κινητική	-

Πίνακας 1. Δημογραφικά στοιχεία ατόμων με αναπηρίες

	Χρόνια υπηρεσίας	Ειδικότητα
Βερόνικα (Υπευθ.ομαδ. 1)	6	ψυχολόγος
Στέφανη (Υπευθ.ομαδ.2)	2.5	ψυχολόγος
Θάλεια (κοιν. Λειτουργός)	3	Καθοδηγήτρια εργασίας

Πίνακας 2: δημογραφικά στοιχεία επαγγελματιών

Γονείς	Επάγγελμα	Μορφωτικό επίπεδο
Μητέρα Πέτρου	Σύνταξη	Μέση εκπαίδευση
Πατέρας Κίμωνας	Δημόσιος τομέας	Μέση εκπαίδευση
Γονείς Φώτη	Άνεργοι	Μέση εκπαίδευση
Μητέρα Ευτυχίας	Άνεργη	Μέση εκπαίδευση

Μητέρα Σώτιας	Ιδιωτική επιχείρηση	Μέση εκπαίδευση
Γονείς Σεμέλης	Άνεργοι	Μέση εκπαίδευση

Πίνακας 3. Δημογραφικά στοιχεία γονέων των ατόμων με αναπηρίες

3.5 Πορτραίτα ατόμων με αναπηρίες

Πέτρος

Ο Πέτρος είναι 36 χρονών με νοητική αναπηρία. Είναι ένα άτομο το οποίο είναι πολύ οργανωτικό και εργατικό. Έχει αρχηγικές τάσεις και θέλει να ξεχωρίζει από τους υπόλοιπους. Άλλες μέρες είναι αναστατωμένος, άλλες λιγότερο. Παρά τα ξεσπάσματα θυμού που έχει, είναι αγαπητός σχεδόν από όλα τα άτομα του κέντρου. Έχει εκπροσωπήσει το κέντρο σε αγώνες μπάσκετ στην Ισπανία και στην Αθήνα. Φοίτησε σε ειδικό σχολείο και όσο αφορά το γνωστικό κομμάτι είναι ελλιπής καθώς δεν ξέρει να διαβάσει και να γράφει καθόλου εκτός από το όνομα του. Μένει μαζί με την μητέρα του και τον πατέρα του. Ο Πέτρος μερικές μέρες και ώρες της εβδομάδας ασκεί το επάγγελμα του καθαριστή στο δημόσιο τομέα.

Φώτης

Ο Φώτης είναι 26 χρονών με νοητική αναπηρία. Είναι ένα πολύ πρόσχαρο και ευδιάθετο άτομο. Του αρέσουν πολύ τα μαθηματικά. Έχει φοιτήσει στη Γ' τεχνική στην κατεύθυνσή της μαγειρικής. Έχει την ικανότητα ανάγνωσης, γραφής και επίλυσης μαθηματικών εξισώσεων, αλλά οι ρυθμοί του είναι αρκετά αργοί. Είναι ένα πολύ ήσυχο και χαμογελαστό παιδί το οποίο όμως δεν είναι ιδιαίτερα κοινωνικό. Φαίνεται ότι νιώθει ανασφάλεια για τον τρόπο που μιλά, γι' αυτό πάντοτε μιλά χαμηλόφωνα, ενώ οι κινήσεις του χεριού του φανερώνουν άγχος. Να σημειώσω ότι ο Φώτης εργάζεται σε μια ιδιωτική εταιρία μερικές μέρες και ώρες της εβδομάδας όπου οργανώνει και συγγυρίζει φακέλους. Μένει και με τους δύο γονείς του.

Κίμωνας

Ο Κίμωνας είναι 28 χρονών με νοητική αναπηρία. Είναι μια έντονη προσωπικότητα και αυτό τον βοηθά να δημιουργεί εύκολα φιλίες. Είναι ένα ανεξάρτητο άτομο σε σχέση με τα υπόλοιπα άτομα που έρχονται στο κέντρο. Έχει κοινωνική ζωή και διατηρεί φιλικές σχέσεις με άτομα εκτός του κέντρου. Μιλάει πάντοτε με ευκρίνεια και δυνατή φωνή και επιζητά την άμεση

προσοχή σου όταν βρίσκεται δίπλα σου. Τα απογεύματα κάνει προπονήσεις ποδόσφαιρου και αυτό είναι κάτι που τον ευχαριστεί και τον κάνει να νιώθει ενταγμένος μέσα σε μια ομάδα. Φοίτησε στην Γ' τεχνική στο κλάδο της μαγειρικής. Έχει αρκετές δυσκολίες στην ανάγνωση και στη γραφή. Κάποιες ώρες και μέρες τα πρωινά δουλεύει σε μια γνωστή αλυσίδα καφετέριας. Οι γονείς του είναι χωρισμένοι και για αυτό μένει με τον πατέρα και τον αδελφό του.

Ευτυχία

Η Ευτυχία είναι η πιο μικρή του κέντρου καθώς είναι μόλις 20 χρονών. Έχει φοιτήσει σε γενικό γυμνάσιο και Λύκειο στις ειδικές μονάδες. Μαθησιακά η Ευτυχία είναι σε πολύ πιο προχωρημένο επίπεδο σε σχέση με τα άλλα άτομα του κέντρου. Η Ευτυχία έχει σύνδρομο ντάουν, είναι πολύ ενεργό και δραστήριο κορίτσι, τρελαίνεται να συμμετέχει σε δραστηριότητες όπως είναι η γυμναστική, ο χορός, το κολύμπι, το θέατρο η τέχνη και η τοξοβολία. Πάντα είναι χαμογελαστή και πρόσχαρη. Τα σαββατοκύριακα κάνει βόλτες σε χωρία της Κύπρου με την οικογένεια της και αυτό είναι κάτι που της αρέσει πολύ. Μένει με την οικογένεια της.

Σώτια

Η Σώτια είναι 38 χρονών με νοητική αναπηρία. Της αρέσει πολύ το τραγούδι και επιθυμεί να ασχοληθεί επαγγελματικά με αυτό. Της αρέσει επίσης και ο χορός, η ραπτική, η κατασκευές, τα ζώα, η φύση και να κάνει Puzzles. Τα απογεύματα πηγαίνει κολύμβηση και γυμναστήριο με την μητέρα της. Φοίτησε μέχρι το γενικό γυμνάσιο. Έχει δυσκολία στο μαθησιακό κομμάτι αλλά στο επικοινωνιακό είναι αρκετά καλή. Η πρώτη επαφή μαζί της, σου δίνει να καταλάβεις ότι η Σώτια είναι πολύ επικοινωνιακή και πρόσχαρη. Της αρέσει να φτιάχνεται, να περιποιείται μόνη της τον εαυτό της και να αρέσει. Μένει με τους δύο γονείς της και τον αδελφό της.

Σεμέλη

Η Σεμέλη είναι 28 χρονών με νοητική και κινητική αναπηρία. Η Σεμέλη έχει δυσλειτουργία στα πάνω και στα κάτω άκρα της και για να μετακινηθεί χρειάζεται ένα με δύο άτομα να την βοηθούν. Δεν είναι ανεξάρτητη στην μετακίνηση της καθώς οι γονείς της θεωρούν ότι ένα τροχοκάθισμα θα την «καθλώσει». Φοίτησε σε ειδικό σχολείο. Η αντίληψη της είναι μέτριου

επιπέδου και δεν έχει αναπτύξει καθόλου δεξιότητες ανάγνωσης και γραφής. Δεν είναι σχεδόν καθόλου επικοινωνιακή. Την ευχαριστεί μόνο η μουσική, οτιδήποτε άλλο θα αρνηθεί να το κάνει. Δεν προσπαθεί να κοινωνικοποιηθεί με τα υπόλοιπα άτομα που έρχονται στο κέντρο και δεν θέλει να συμμετάσχει σε καμιά δραστηριότητα και υπηρεσία που προσφέρει το κέντρο. Μένει και με τους δύο γονείς της.

3.6 Διεξαγωγή της έρευνας, ηθικά και δεοντολογικά ζητήματα

Η εν λόγω έρευνα πραγματοποιήθηκε από τον Οκτώβριο το 2021 μέχρι τον Απρίλιο το 2022. Πριν την έναρξη των συνεντεύξεων έλαβε χώρα μια συνέντευξη δοκιμαστικού χαρακτήρα με έναν από τους γονείς για να εφαρμοστεί στην πράξη ο οδηγός συνέντευξης (Ισαρη & Πούρκος, 2015· Bell, 1997). Ωστόσο, η δοκιμαστική συνέντευξη δεν συμπεριλήφθηκε στην επίσημη έρευνα. Οι 14 συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν σε ήσυχα μέρη στις οικίες των συμμετεχόντων και σε ώρα που όρισαν οι ίδιοι. Η εκάστοτε συνέντευξη είχε διάρκεια περίπου μισής ώρας ανάλογα πάντα με την ροή που είχε. Η διεξαγωγή των συνεντεύξεων πραγματοποιήθηκε με δημοσιογραφικό κασετόφωνο και όσοι συμμετείχαν γνώριζαν εξ αρχής ότι η συνομιλία τους θα καταγραφεί.

Για την τήρηση της δεοντολογίας της έρευνας, αρχικά ενημερώθηκαν όλοι οι συμμετέχοντες/ουσες σχετικά με την ταυτότητα της έρευνας, τον λόγο της έρευνας, το πανεπιστημιακό ίδρυμα φοίτησης στα πλαίσια του οποίου διεξάγεται η έρευνα, την τήρηση της ανωνυμίας και της εμπιστευτικότητας των δεδομένων. Επίσης, όλοι οι συμμετέχοντες ενημερώθηκαν για το δικαίωμά τους να μην λάβουν αν δεν επιθυμούν μέρος στην έρευνα, καθώς η συμμετοχή τους ήταν εθελοντική. Το θέμα ότι μερικοί από τους συμμετέχοντες της έρευνας αποτελούν άτομα με νοητική αναπηρία, αυτό με οδήγησε στην προσεκτική προσέγγιση του εν λόγω θέματος, για να διασφαλιστεί από πλευράς τους η πλήρη κατανόηση του θέματος. Αρχικά η προσέγγιση μου βασίστηκε στην απλή και φιλική συζήτηση για το συγκεκριμένο θέμα της έρευνας ώστε να διαβεβαιωθούν και οι ίδιοι ότι πρόκειται για κάτι που είναι προς όφελός τους και να νιώσουν άνετα να με εμπιστευτούν και να εκφέρουν τις απόψεις τους (Creswell, 2011). Τους παρέixa πληροφορίες σχετικά με τον τρόπο διεξαγωγής της έρευνας και πιο συγκεκριμένα την καταγραφή της συνέντευξης (Creswell, 2014). Μέσω αυτής της φιλικής συζήτησης τους ενθάρρυνα να αποφασίσουν οι ίδιοι αν επιθυμούν να συμμετάσχουν στην έρευνα εφόσον ως ενήλικα άτομα έχουν αυτήν την δυνατότητα. Τους άφησα το ενδεχόμενο της ανοιχτής συζήτησης όπου θα μπορούσαν να μου εκφράσουν

οτιδήποτε επιθυμούν, χωρίς να κατευθύνω με εξουσιαστικό τρόπο την συνέντευξη. Έτσι επεδίωξα να τονιστεί ότι δεν κρίνονταν μέσα από τις απαντήσεις που μου έδιναν αλλά ήταν καθαρά για σκοπούς ενημέρωσής μου, για το τι συνέβαινε κατά την διάρκεια της πανδημίας. Τα άτομα με αναπηρίες, μου μετέδωσαν το αίσθημα ότι είχαν την ανάγκη να μου επικοινωνήσουν τις δυσκολίες και τα προβλήματα που βίωσαν κατά την περίοδο εκείνη. Κατά την διεξαγωγή των αποτελεσμάτων μου, η στρατηγική που ακολούθησα ήταν πρώτα να ερμηνεύσω τις απαντήσεις που έλαβα από τους ίδιους και έπειτα να τις συνδέσω με τις απόψεις των γονέων και των επαγγελματιών του χώρου ώστε να καταλήξω στα δεδομένα μου. Τέλος, στα πλαίσια της παρούσας έρευνας, όλοι οι συμμετέχοντες ενημερώθηκαν για το θέμα και το σκοπό της, την εθελοντική συμμετοχή τους καθώς και για την τήρηση της ανωνυμίας και εμπιστευτικότητας των απαντήσεων στην περίπτωση που αποφασίσουν να λάβουν μέρος σε αυτήν. Επομένως όλα τα ονόματα των ατόμων θα είναι ψευδώνυμα ώστε να διασφαλιστεί η ταυτότητα τους και τα προσωπικά τους στοιχεία. Οι απαντήσεις τους θα αξιοποιούνταν, αποκλειστικά και μόνο, για τον ερευνητικό σκοπό ενώ η τήρηση των δεοντολογικών αρχών ήταν ύψιστης σημασίας με σεβασμό προς τους συμμετέχοντες.

3.7 Διαδικασία ελέγχου της εγκυρότητας και της αξιοπιστίας της έρευνας

Για να θεωρηθεί μια έρευνα αποτελεσματική θα πρέπει να είναι αξιόπιστη και έγκυρη. Πόσο μάλλον όταν η έρευνα που διεξάγεται είναι καθαρά ποιοτική έρευνα αφού η βάση της έχει καθαρά υποκειμενικό χαρακτήρα (Bryman, 2017). Στον σχεδιασμό των ποιοτικών ερευνών η εγκυρότητα συνάδει με την αλήθεια και με την ακρίβεια. Η έννοια της εγκυρότητας ορίζεται πως μέσα από την χρήση εργαλείων γίνεται η συγκέντρωση απαντήσεων οι οποίες έχουν νοηματική βάση και οδηγούν σε πραγματικά συμπεράσματα (Creswell, 2011).

Στην εν λόγω έρευνα η εγκυρότητα διασφαλίζεται από τα ερευνητικά ερωτήματα που έχουν τεθεί αλλά και από την διατύπωση – περιεχόμενο των ερωτήσεων και των απαντήσεων. Η μέθοδος που επιλέχθηκε για την διεξαγωγή της έρευνας αντικατοπτρίζει το σκοπό της έρευνας ο οποίος επικεντρώνονται στις αντιλήψεις των εμπλεκόμενων αναφορικά με τους παράγοντες που επηρεάζουν την ζωή των ατόμων με αναπηρία την περίοδο της πανδημίας. Τα ερευνητικά ερωτήματα θεωρούνται σαφή και έχουν αποτυπωθεί με ακρίβεια καθώς συνδέονται με το αντικείμενο της έρευνας. Οι ανοικτού τύπου ερωτήσεις που περιλαμβάνονται στις συνεντεύξεις ορίστηκαν σε αυτό το μοτίβο για να μην υπάρξει καθοδήγηση των συμμετεχόντων. Έτσι, οι συμμετέχοντες έχουν την δυνατότητα να εκφραστούν μέσα από τα

βιώματά τους και τις εμπειρίες τους (Μαντζούκας, 2007). Συγκεκριμένα, στην έρευνα αυτή επιχειρήθηκε η τριγωνοποίηση των δεδομένων. Με τον τρόπο αυτό, στα πλαίσια της έρευνας αυτής δεδομένα από διαφορετικές πηγές διασταυρώνονταν για να επιβεβαιώσουν ή να ενισχύουν το ένα το άλλο.

Ως μη έγκυρες έρευνες θεωρούνται εκείνες που διακατέχονται από μεροληψία και από λανθασμένες ερμηνείες των συμμετεχόντων από τους εκάστοτε ερευνητές (Maxwell, 1992). Για τον λόγο αυτό οι συνεντεύξεις απομαγνητοφωνήθηκαν (Creswell, 2011) έχοντας πάντα την σύμφωνη γνώμη των συμμετεχόντων. Έπειτα, τα δεδομένα που συλλέχθηκαν ερμηνεύτηκαν για να εξαχθούν τα αποτελέσματα. Ωστόσο, τα ευρήματα διασταυρώνονται με την ανασκόπηση στην βιβλιογραφία που πραγματοποιήθηκε σε προηγούμενα κεφάλαια της παρούσας εργασίας. Με αυτόν τον τρόπο διασφαλίζεται η σύνδεση του θεωρητικού μέρους με το ερευνητικό μέρος και το υπό μελέτη αντικείμενο της έρευνας ώστε τα τελικά αποτελέσματα της ερευνητικής διαδικασίας να συνδέονται με το τελικό αποτέλεσμα της παρούσας μελέτης. Οι ποιοτικές έρευνες συχνά ενέχουν θέματα αξιοπιστίας. Γενικότερα, η αξιοπιστία συνδέεται με το περιεχόμενο και το αντικείμενο της έρευνας. Ωστόσο, μπορεί να υπάρξουν παράγοντες που μπορεί να ζημιώσουν την αξιοπιστία της έρευνας όπως: διαφορούμενες απαντήσεις, διαφορούμενες ερωτήσεις κ.α. Αυτός ήταν και ο λόγος που οι ερωτήσεις διατυπώθηκαν με απόλυτη σαφήνεια. Επίσης, διατηρήθηκε και η τυπική διαδικασία της τήρησης εχεμύθειας. Ακόμη, οι συμμετέχοντες ενημερώθηκαν για τον σκοπό και το αντικείμενο της έρευνας με στόχο την διασφάλιση της εθελοντικής συμμετοχής τους. Για τυπικούς λόγους δηλώθηκε και γραπτώς η συναίνεση όσων συμμετέχουν.

3.8 Η διαδικασία ανάλυσης των Δεδομένων

Με την ολοκλήρωση της παρατήρησης, έγινε προσπάθεια καταγραφής και ερμηνείας των φαινομένων που προέκυψαν. Έπειτα με την ολοκλήρωση των συνεντεύξεων πραγματοποιήθηκε απομαγνητοφώνηση όλων των στοιχείων τα οποία μετατράπηκαν σε διαλόγους (Creswell, 2011). Στην συνέχεια, κάθε συνέντευξη αναγνώστηκε αρκετές φορές. Αυτό συνέβη προκειμένου να υπάρξει ένα πλαίσιο το οποίο θα επιτρέπει την εμφάνιση θεμάτων και νοημάτων (Cohen et al., 2008). Όπως έχει ήδη αναφερθεί και σε άλλα σημεία της παρούσας εργασίας η μέθοδος που επιλέχθηκε για την επεξεργασία των δεδομένων είναι η ποιοτική μέθοδος η οποία στοχεύει στην αποτύπωση συμπερασμάτων τα οποία συνδέονται με θεωρητικά δεδομένα. Η θεματική ανάλυση αποτελεί μια συστηματική διαδικασία

αναγνώρισης, οργάνωσης και κατανόησης επαναλαμβανομένων μοτίβων μέσα από κάποιων δεδομένων (Braun & Clark, 2017). Η μέθοδος αυτή ορίζεται ως η καταλληλότερη για να αναλυθεί ο γραπτός λόγος και ειδικότερα οι συνεντεύξεις των εμπλεκομένων με στόχο να φανούν όλοι εκείνοι οι παράγοντες που επηρεάζουν την ζωή των ατόμων με αναπηρία εν μέσω της πανδημίας. Τα γραπτά κείμενα αναλύθηκαν με την μέθοδο της θεματικής ανάλυσης και της κωδικοποίησης βάση κατηγοριών που πραγματοποιήθηκαν για την εξυπηρέτηση αυτού του σκοπού. Η διαδικασία που ακολουθήθηκε αφορά την μελέτη σε βάθος όλων των κειμένων και ειδικότερα όλες εκείνες τις φράσεις που περιλαμβάνουν τις απαραίτητες ενδείξεις σχετικά με το ζητούμενο της έρευνας. Εν συνεχεία, οι φράσεις κατατάσσονται σε κατηγορίες ανάλογα με το περιεχόμενό τους. Από τα πιο σημαντικά στάδια στην θεματική ανάλυση είναι η κατηγοριοποίηση ή με άλλα λόγια ο ορισμός των θεμάτων. Στην εν λόγω έρευνα τόσο οι κατηγορίες όσο και τα θέματα ορίστηκαν με βάση τους άξονες της έρευνας που προσδιορίστηκαν από τις συνεντεύξεις και την παρατήρηση σε συνάρτηση πάντα με τα ερευνητικά ερωτήματα. Ο λόγος που συνέβη αυτό είναι για να απαντηθούν τα ερευνητικά ερωτήματα ώστε να αναδειχθεί ο πραγματικός σκοπός της έρευνας. Έτσι, η έρευνα κατέληξε στα θέματα και τις κατηγορίες όπως παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα:

Α/Α	Θέματα-Κατηγορίες	Σύνδεση με Ερευνητικά Ερωτήματα
1.	Αντίληψη, προσαρμογή και προβλήματα στην καθημερινότητα	Πώς αντιλήφθηκαν και προσαρμόστηκαν τα άτομα με αναπηρίες στις αλλαγές που προκάλεσε η πανδημία στην καθημερινότητά τους, καθώς και τι προβλήματα επέφεραν αυτές οι αλλαγές σύμφωνα με τους γονείς, ενήλικες με αναπηρία και τους λειτουργούς της δομής;

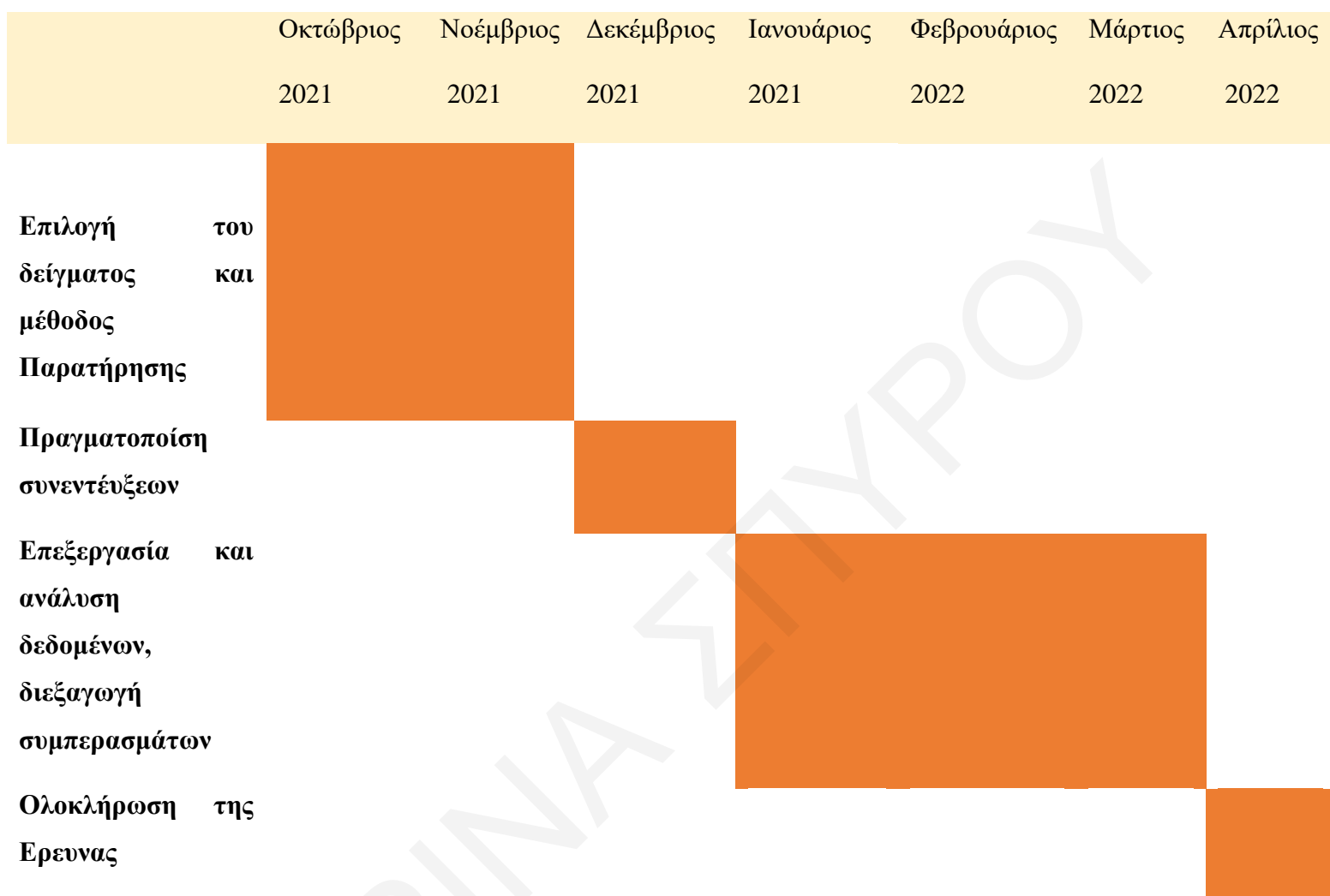
2	Επιπτώσεις σε συναισθηματικό και κοινωνικό επίπεδο	3 Πώς αυτές οι αλλαγές επηρέασαν τα άτομα με αναπηρίες σε συναισθηματικό και κοινωνικό επίπεδο σύμφωνα με τους γονείς, ενήλικες με αναπηρία και τους λειτουργούς της δομής;
3	Παράγοντες που επηρέασαν την εκπαίδευση των ατόμων με αναπηρία	4 Πώς η πανδημία επηρέασε τα άτομα με αναπηρία σε θέματα εκπαίδευσης σύμφωνα με τους γονείς, ενήλικες με αναπηρία και τους λειτουργούς της δομής;

Να σημειωθεί ότι η κάθε κατηγορία που αφορά την θεματική ανάλυση της έρευνας διαχωρίστηκε σε επιμέρους ενότητες οι οποίες προέκυψαν από τα νήματα των συνεντεύξεων αλλά και από την σύνδεση που είχε με το περιεχόμενο του θεωρητικού μέρους.

3.9 Η χρησιμότητα του χρονοδιαγράμματος

Η χρησιμότητα του Χρονοδιαγράμματος είναι να καταγράψει ο/η ερευνητής την κάθε δράση και να δείχνει με σαφέστατο τρόπο αναλυτικά την πορεία και την εξέλιξη της έρευνας. Το χρονοδιάγραμμα απαιτεί να έχει τους πόρους που θα χρησιμοποιηθούν όπως η ικανότητα, η απόδοση και η διαθεσιμότητα που θα έχει το δείγμα. Κρίνεται σημαντικό να καταγραφούν οι διεργασίες που κρύβονται πίσω από την έρευνα καθώς και οι χρονικές απαιτήσεις της διατριβής, όπως η ημερομηνία έναρξης και χρονικής διάρκειας που διάρκεσε για το ερευνητικό εργαλείο (Πάρλαλης, 2021).

Χρονοδιάγραμμα διατριβής

3.10 Αυτοβιογραφία

Ονομάζομαι Μαρίνα Σπύρου και είμαι 23 ετών. Το 2020 κατέκτησα το πτυχίο μου στη δημοτική εκπαίδευση στο Τμήμα Επιστημών της Αγωγής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Αυτήν την περίοδο είμαι προς το τέλος του μεταπτυχιακού μου προγράμματος στην Ειδική και Ενιαία εκπαίδευση στο Πανεπιστήμιο Κύπρου. Ο λόγος που επέλεξα να ακολουθήσω τη συγκεκριμένη κατεύθυνση είναι λόγω των προβληματισμών που είχα γύρω από το θέμα της εκπαίδευσης των ατόμων με αναπηρίες. Αυτός ο προβληματισμός μου ξεκίνησε όταν αποφάσισα ότι θέλω να ακολουθήσω το επάγγελμα του εκπαιδευτικού και με οδήγησε να ψάξω περισσότερο γι' αυτό. Έτσι επιδίωξα να παρακολουθήσω μερικές διδακτικές

περιόδους στο ειδικό σχολείο του Αποστόλου Λουκά. Εκείνη η εμπειρία μου ήταν καθοριστικής σημασίας για να πάρω την απόφαση να ασχοληθώ με αυτήν την κατεύθυνση λόγω του ότι είχα απογοητευτεί από την αντιμετώπιση των παιδιών με αναπηρίες μέσα στη εκπαίδευση. Καθοριστικής σημασίας επίσης ήταν και τα μαθήματα της κυρίας Καραγιάννη που είχα την ευκαιρία να παρακολουθήσω στο πτυχίο μου. Αξέχαστο θα μου μείνει το πάθος της για το όραμα της Ενιαίας Εκπαίδευσης και μπορώ να πω ότι αυτό το πάθος μου το μετάδωσε και εμένα. Έτσι προέκυψε το προσωπικό μου ενδιαφέρον και η αναζήτηση μου στο θέμα της ποιοτικής εκπαίδευσης των παιδιών με αναπηρίες. Γενικά το ενδιαφέρον μου εστιάζεται στα ανθρώπινα δικαιώματα των περιθωριοποιημένων κοινωνικών ομάδων του πληθυσμού. Επίσης συμμετέχω στα πρακτικά Συνεδρίων της Επιτροπής Προστασίας Ατόμων με Νοητική Αναπηρία με στόχο την διασφάλιση των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρίες καθώς και την ισότιμη μεταχείριση τους μέσα στη κοινωνία. Παράλληλα αυτή την στιγμή εργάζομαι σε ένα κέντρο ημερήσιας απασχόλησης ενηλίκων ατόμων με αναπηρίες. Αυτό αποτέλεσε το ερέθισμα μου για να ασχοληθώ με την συγκεκριμένη έρευνα, καθώς διαπίστωσα ότι τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρίες, είναι υποδεέστερα σε σχέση με τον υπόλοιπο πληθυσμό και αυτό πιθανόν να διακρίνεται εντονότερα σε τέτοιες απρόοπτες μεταβαλλόμενες συνθήκες όπως ήταν και η πανδημία του κορονοϊού.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

4.1 Covid-19 και καθημερινότητα

Εισαγωγή

Όπως έχει ήδη αναφερθεί στο κεφάλαιο 2, η πανδημία Covid-19 έχει επηρεάσει σε διάφορους τομείς την καθημερινότητα όλων των ατόμων. Ιδιαίτερα σημαντικός ήταν ο αρνητικός αντίκτυπος που είχαν αποκλεισμένες ομάδες του πληθυσμού (WHO, 2020). Τα άτομα με αναπηρία, αποτελούν μια αποκλεισμένη ομάδα του πληθυσμού η οποία συχνά δεν απολαμβάνει τα δικαιώματά της σε ίση βάση με τα άτομα χωρίς αναπηρία (Συμεωνίδου, 2020). Επομένως, η σύνδεση των απόψεων που καταγράφηκαν με τις ημι-δομημένες συνεντεύξεις και οι συμπεριφορές που παρατηρήθηκαν μέσω της παρατήρησης ήρθαν για να εξηγήσουν ποια ήταν η προσαρμοστικότητα που επέδειξαν και ποια προβλήματα εμφανίστηκαν στα άτομα με αναπηρίες τη δεδομένη χρονική στιγμή (Covid-19). Αναδείχθηκαν τρεις θεματικές κατηγορίες: α) η αντίληψη της έννοιας πανδημίας β) η αποδοχή της νέας πραγματικότητας και τήρησης των μέτρων και γ) τα διατροφικά προβλήματα.

4.1.1 Αντίληψη της έννοιας πανδημίας

Τα άτομα με αναπηρία είχαν σε πολλά σημεία μία κοινή αντίληψη για την πανδημία. Υπάρχουν βέβαια διαφοροποιήσεις στο βαθμό στον οποίο τα άτομα με αναπηρία αντιλήφθηκαν τι σημαίνει πανδημία και για ποιο λόγο υπάρχουν τα μέτρα περιορισμού. Υπήρχαν άτομα που συνέδεσαν τη νόσο του κορονοϊού περισσότερο με τον εγκλεισμό στο σπίτι και άλλοι που κατανόησαν πιο πολλές λεπτομέρειες. Για παράδειγμα, ότι είναι ένας ιός και ότι πρέπει να τηρούνται αποστάσεις και μέτρα προστασίας. Στην ερώτηση «Τι είναι κορονοϊός;» οι απαντήσεις που λήφθηκαν από τα ίδια τα άτομα είχαν διαφοροποιήσεις και εστίαζαν σε διαφορετικές πτυχές, είτε σε σχέση με τα μέτρα περιορισμού, είτε με την ίδια την ασθένεια.

- «Να μένουμε σπίτι, δεν μπορούμε να πάμε πουθενά.» (Φώτης) (αρ.συν.14)
- «Μια πολύ μεγάλη αρρώστια. Δεν είναι καλός για την υγεία μου γιατί δεν με άφηνε να ασχοληθώ με κάτι που με αρέσει.» (Σώτια) (αρ.συν.11)
- «Ένας ιός που μπήκε στη ζωή μας, πρέπει να κρατάμε αποστάσεις, να πλένουμε τα χέρια μας συχνά, να κάνουμε κάθε μέρα μπάνιο για να είμαστε καθαροί και να φοράμε καθαρά ρούχα.» (Κίμωνας) (αρ. συν. 13)
- «Αρρώστια από την Κίνα. Δεν μας λέουν τι είναι ο κορονοϊός.» (Πέτρος) (αρ.συν.10)
- «Αρρώστια.» (Ευτυχία) (αρ.συν. 12)

Για τα άτομα με αναπηρίες η ίση πρόσβαση στις πληροφορίες καθορίζει πολλές από τις ανησυχίες για τα πολιτικά δικαιώματα του Παγκόσμιου Ιστού. Για παράδειγμα η πρόσβαση στη χρήση διαδικτύου από τα άτομα με αναπηρίες ήταν σταθερά περίπου η μίση από εκείνη του υπόλοιπου πληθυσμού (Dobransky, & Hargittai, 2006). Φαίνεται ότι όμως αν και σχετικά περιορισμένοι στη ενημέρωση, ήταν σε θέση να αντιληφθούν τα βασικά στοιχεία τα οποία σχετίζονται με την πανδημία όπως για παράδειγμα ότι είναι μια ασθένεια η οποία ήρθε από την Κίνα και ότι είναι απαραίτητο να ακολουθούμε τους κανόνες ατομικής υγιεινής. Αυτό διαπιστώθηκε και μέσα από την διαδικασία της παρατήρησης. Τα άτομα στο διάλειμμα, συζητούσαν για την πανδημία και αντάλλαζαν πληροφορίες μεταξύ τους για το αν αυξήθηκαν ή μειώθηκαν τα κρούσματα καθώς και για το αν άλλαξαν τα υφιστάμενα μέτρα. Αυτό το γεγονός, καταρρίπτει το μύθο ότι τα άτομα με αναπηρίες «είναι στον κόσμο τους» και δεν αντιλαμβάνονται το τι επικρατεί και συμβαίνει γύρω τους. Επομένως, παρότι η πρόσβαση τους στην ενημέρωση ήταν μηδαμινή, κατανόησαν τι είναι πανδημία Covid-19.

4.1.2 Αποδοχή νέας πραγματικότητας και τήρησης των μέτρων

Αυτή η συνθήκη τόσο της κατανόησης της πανδημίας όσο και της τήρησης των μέτρων είχε δημιουργήσει στην αρχή της πανδημίας μεγάλη ανησυχία σε όλους. Παρά την ανησυχία αυτή, παρατηρήθηκε ότι δεν υπήρχε ιδιαίτερη δυσκολία στη προσαρμογή των ατόμων όσο αφορά την τήρηση των μέτρων. Ωστόσο η τήρηση των υφιστάμενων μέτρων είχε γίνει συνήθεια και στη τελική μια φυσιολογική πραγματικότητα. Η συστηματική υπενθύμιση για την τήρηση των μέτρων διευκόλυνε την σημαντικότητα της κατανόησης της ατομικής υγιεινής και φροντίδας. Μερικές από τις δηλώσεις τους ήταν οι εξής:

- *«Ο Κίμωνας όμως αν και στη αρχή αντιδρούσε σιγά σιγά προσαρμόστηκε με τα νέα αυτά δεδομένα.» (αρ.συν.13)*
- *«Στην αρχή επειδή ήταν πρωτόγνωρο αυτό δεν της άρεσε το γεγονός ότι παντού θα πρέπει να φοράει μάσκα, μετά σιγά σιγά το συνήθισε. Ειδικά όταν της εξήγησα ότι είναι σημαντικό να προσέχουμε την υγεία μας για να μην πάθουμε κάτι εμείς και η γιαγιά που μένει μαζί μας.» (αρ.συν. 3)*

Επομένως, τα περισσότερα άτομα δέχθηκαν την αλλαγή στην καθημερινότητα, με τους δικούς τους ρυθμούς ο καθένας/ η καθεμία. Άλλα άτομα φαίνεται να ήταν πιο αρνητικοί και άλλοι πιο δεκτικοί. Σε κάθε περίπτωση, ο χρόνος και ο εξαναγκασμός να αποδεχθούν τη νέα πραγματικότητα τελικά επίδρασε με τέτοιο τρόπο που το αποδέχθηκαν. Σύμφωνα με την μητέρα της Ευτυχίας:

- [...] ήταν θετική η στάση της. Μέχρι και σήμερα από μόνη της προσέχει και τηρεί τα μέτρα. Η Ευτυχία όταν πάμε κάπου με κόσμο δεν βγάζει καθόλου τη μάσκα της. Από ότι μου έχει πει και η διευθύντρια του κέντρου ούτε στο σχολείο τη βγάζει. Επίσης όταν αγγίζει σε κάποια επιφάνεια σε κάποιο εξωτερικό χώρο μετά μου ζητάει να της βάλω αντισηπτικό.» (αρ.συν. 4)

Σε γενικές γραμμές, αν και υπήρχαν διαφοροποιήσεις σε σχέση με την αντίληψη της έννοιας της αναπηρίας όπως φάνηκε στη προηγούμενη ενότητα, φαίνεται ότι τα περισσότερα άτομα ήταν σε θέση να τηρήσουν τα υφιστάμενα μέτρα χωρίς κάποια ιδιαίτερη δυσκολία. Αυτό παρατηρήθηκε και μέσα από τη διαδικασία της παρατήρησης. Μια μέρα που ο Πέτρος επέστρεψε από τη δουλειά, είπε χαρακτηριστικά στον Κίμωνα: «Σήμερα στη δουλειά μου είχε κρούσματα, μην με πλησιάζεις». Επίσης μέσα από την διαδικασία της παρατήρησης, παρατηρήθηκε ότι, όλα τα άτομα (εκτός από τη Σεμέλη) φορούσαν συνεχώς την μάσκα τους, έβαζαν αντισηπτικό πριν φάνε το φαγητό τους και προτιμούσαν να κάθονται σε απόσταση ο ένας από τον άλλο ακόμα και στο διάλειμμα.

Παρατήρηση:

Τήρηση μέτρων	Συζητούν στο διάλειμμα/
4/10/21	Η Σοφία είπε: «εγώ θα βάλω το τρίτο εμβόλιο τώρα, βάλουμε τα εμβόλια για να μην πηγαίνουμε νοσοκομεία, είμαι χαρούμενη που θα το βάλω και όταν έβαλα τα προηγούμενα ήμουν χαρούμενη».
11/10/21	Ο Πέτρος μόλις είχε πιεί τον καφέ του, πήγε να πλυθεί και αμέσως μετά όταν ήρθε έβαλε αντισηπτικό.
1/11/21	Ο Πέτρος μόλις επέστρεψε από τη δουλειά είπε στον Κίμωνα: «Σήμερα στη δουλειά μου είχε κρούσματα, μην με πλησιάζεις». Ο Κίμωνας έκανε ένα βήμα πίσω και είπε στο Πέτρο: «μη με πλησιάζεις τότε».
19/11/21	Όλοι φοράνε τη μάσκα τους ακόμα και στο διάλειμμα, κάθονται σε απόσταση μεταξύ τους.

Σύμφωνα με τη Συμεωνίδου το 2020: «η αντίληψη ότι πρέπει να προστατέψουμε τα παιδιά και τους ενήλικες με αναπηρία γιατί οι ίδιοι δεν μπορούν να προστατεύσουν τους εαυτούς τους είναι μια κοινωνική κατασκευή η οποία συμβάλλει στη διατήρηση της τάξης.» Αυτό μας οδηγεί στην επιβεβαίωση ότι η πρακτική που εφαρμόστηκε στην Κύπρο στις 25 του Μάη του 2020, όπου το Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού ζήτησε από τα παιδιά «που φοιτούν σε ειδικές μονάδες ή παρουσιάζουν σοβαρά προβλήματα υγείας και προσαρμογής των οποίων οι ανάγκες εξυπηρετούνται από σχολικούς βοηθούς/συνοδούς» να μην επιστρέψουν στο σχολικό τους περιβάλλον όπως οι μαθητές χωρίς αναπηρίες, ήταν άστοχη. Επιβεβαιώθηκε επίσης ότι τα παιδιά με αναπηρίες αντιμετωπίζονται από το εκπαιδευτικό σύστημα ως πολίτες δεύτερης κατηγορίας (Συμεωνίδου, 2020). Δυστυχώς αυτή η λογική του διαχωρισμού των παιδιών/ατόμων με αναπηρίες από των παιδιών/ατόμων χωρίς αναπηρίες που εφαρμόζεται χρόνια τώρα, συμβάλλει στη διατήρηση των ανισοτήτων και αποκλεισμού μιας μερίδας ατόμων. Παρόλα αυτά δεν συνέβη το ίδιο στη περίπτωση της Σεμέλης αφού σύμφωνα με τον πατέρα της:

- *«Η Σεμέλη δεν δέχεται να κάνει τεστ, την πιάνει πανικός. Της δημιούργησαν ψυχολογικά, δεν είναι σαν το κανονικό μωρό που θα του εξηγήσεις ότι πρέπει να κάνει τεστ και θα καταλάβει.» (αρ.συν. 2)*

Η υποχρεωτική τήρηση των μέτρων σε συνδυασμό με την αδυναμία κατανόησης της κατάστασης, δημιούργησε προβλήματα στην καθημερινότητα της Σεμέλης. Φαίνεται ότι υπήρχε μεγαλύτερη δυσκολία στη αποδοχή της νέας αυτής πραγματικότητας και τήρησης των μέτρων. Συνοψίζοντας, σε περιόδους κρίσεων συμπεριλαμβανομένων των πολέμων και των φυσικών καταστροφών, τα άτομα με αναπηρίες αντιμετωπίζουν πρόσθετες προκλήσεις και εμπόδια. Η παραμέληση των ατόμων με αναπηρίες αλλά και των οικογενειών τους παραβιάζουν τα ανθρώπινα δικαιώματά τους. Υπό το πρίσμα αυτό είναι σημαντικό να διασφαλίζεται ότι όλοι οι άνθρωποι αντιμετωπίζονται με αξιοπρέπεια και σεβασμό σε όλους τους τομείς της ζωής τους (Annaswamy et al., 2020).

4.1.3 Διατροφικά Προβλήματα

Βασικό ζήτημα, το οποίο προέκυψε κατά την διάρκεια της πανδημίας και ιδιαίτερα την περίοδο του lockdown, ήταν η αλλαγή των διατροφικών συνηθειών η οποία προκάλεσε διατροφικά προβλήματα στους συμμετέχοντες. Η αλλαγή των διατροφικών συνηθειών σχετίζεται άμεσα

με τη διακοπή της ελεύθερης μετακίνησης και την αναβολή των αθλητικών δραστηριοτήτων που έκαναν προηγουμένως τα άτομα. Οι συμμετέχοντες ανέφεραν την έλλειψη σωματικής άσκησης ως στοιχείο που ήταν επιζήμιο για την υγεία τους. Τα επίπεδα σωματικής άσκησης μειώθηκαν λόγω του κλεισίματος των απογευματινών δραστηριοτήτων που παρακολουθούσαν. Σύμφωνα με την έκθεση αξιολόγησης αντικτύπου της επιτρόπου προστασίας των δικαιωμάτων του παιδιού το 2022: Έρευνες που διεξήχθησαν στην Κύπρο έδειξαν ότι υπήρξε 50% μείωση στα επίπεδα σωματικής άσκησης των ατόμων σε σύγκριση με την περίοδο πριν από το lockdown. Επίσης υπήρξε μια τεράστια μείωση στις ευκαιρίες των παιδιών για σωματική άσκηση, η οποία δεν ήταν πλέον μέρος του καθημερινού τους προγράμματος και ρουτίνας. Σύμφωνα με τον Π.Ο.Υ η Κύπρος, έχει ένα από τα υψηλότερα ποσοστά παχυσαρκίας στην Ευρώπη. Επομένως, μέσα από την πανδημία πολύ πιθανόν να αυξηθεί αυτό το ποσοστό. Η μητέρα του Φώτη αναφέρει:

- *«Πρόσεξα ότι επειδή περιορίστηκε πιο πολύ σπίτι, βαριέται πιο συχνά και έτσι αναζητά πιο πολλές φορές φαγητό. Έχει πάρει κιλά για αυτό τον πήραμε σε διατροφολόγο και τώρα ξεκίνησε διατροφή.» (αρ.συν. 6)*

Σύμφωνα με τον πατέρα του Κίμωνα:

- *«Το ότι δεν μπορούσε ο Κίμωνας να ακολουθήσει τις αθλητικές του δραστηριότητες με αποτέλεσμα να επηρεαστεί η διατροφή του και να αρχίζει να βάζει βάρος, δεν σου κρύβω αυτό είναι κάτι που με ανησυχεί. Το πρόβλημα είναι ότι έβαλε πολύ βάρος, αυτό θέλω να αλλάξει, θέλω να επιστρέψει στις δραστηριότητες που έκανε για να βελτιωθεί η φυσική του κατάσταση.» (αρ.συν.5)*

Βέβαια, υπήρξε και η αντίθετη περίπτωση, όπου η αλλαγή στις διατροφικές συνήθειες επήλθαν με απώλεια όρεξης που συνδεόταν με την αρνητική ψυχολογία.

Ο πατέρας της Σεμέλης αναφέρει:

- *«Παλιά πηγαίναμε σε ταβέρνες το μωρό μου ήταν χαρούμενη και είχε όρεξη να φάει, πλέον δεν δέχεται να τρώει σχεδόν τίποτα. Πόσες ώρες να κάθεται σπίτι;, αυτό επηρέασε τη ψυχολογία της με αποτέλεσμα να μην έχει όρεξη να φάει.» (αρ.συν. 2)*

Υπάρχουν ορισμένες ομάδες του πληθυσμού, που είναι πιθανότερο να βιώσουν διατροφικά προβλήματα σε σχέση με τον υπόλοιπο πληθυσμό. Υψηλότερο κίνδυνο διατρέχουν και τα

άτομα με αναπηρίες. Σύμφωνα με έρευνα που έλαβε χώρα στη Μεγάλη Βρετανία, το 16,2% των ατόμων με αναπηρίες κατά τη διάρκεια του Lockdown αντιμετώπισαν διατροφικά προβλήματα λόγω της παράλειψης ή μείωσης των γευμάτων τους. Επίσης το 21,6% ανέφεραν ότι αισθάνονταν πολύ ανήσυχοι και δεν μπορούσαν να φάνε (Loopstra, 2020). Επομένως, τα άτομα με αναπηρίες διατρέχουν αυξημένο κίνδυνο **διατροφικών προβλημάτων και διαταραχών**. Η διατροφική ανασφάλεια είναι ένας κοινωνικός καθοριστικός παράγοντας της υγείας που επιφέρει αρνητικά αποτελέσματα στη σωματική και ψυχική υγεία των ατόμων. Σύμφωνα με τον Friedman το 2021, τα διατροφικά προβλήματα σχετίζονται επίσης με αυξημένο άγχος, κατάθλιψη και άλλες επιπτώσεις στη ψυχική υγεία. Υπάρχει επείγουσα ανάγκη να διασφαλιστεί ότι είτε οικονομικά είτε σωματικά τα άτομα με αναπηρίες είναι σε θέση να έχουν πρόσβαση στα τρόφιμα και στην άσκηση (Loopstra, 2020).

4.2 Covid-19 και ψυχοσυναισθηματικός-κοινωνικός τομέας

Εισαγωγή

Υπενθυμίζω, ότι πάντα τα άτομα με αναπηρίες αποτελούσαν μια κοινωνικά αποκλεισμένη ομάδα του πληθυσμού. Έτσι ξεκίνησε μια διαχρονική πορεία τόσο σε διεθνή όσο και σε τοπικό επίπεδο για την διεκδίκηση των δικαιωμάτων τους. Ακόμα μέχρι και σήμερα πολλά από τα αυτονόητα δικαιώματα τους δεν αναγνωρίζονται (Συμεωνίδου, 2014). Στις παρακάτω ενότητες παρουσιάζονται οι απόψεις όσων κλήθηκαν για συνέντευξη σχετικά με τις επιπτώσεις που επέφερε η πανδημία του κορονοϊού στο ψυχοσυναισθηματικό και κοινωνικό τομέα των ατόμων με αναπηρίες. Με βάση τα δεδομένα που προέκυψαν από τις συνεντεύξεις και τη μέθοδο της παρατήρησης, οδηγηθήκαμε σε δύο θεματικές ενότητες: α) Αρνητικά συναισθήματα και β) κοινωνική απομόνωση που βίωσαν τα άτομα με αναπηρίες που συμμετείχαν στην έρευνα.

4.2.1 Αρνητικά συναισθήματα

Πολλά ήταν τα συναισθήματα που βίωσαν οι συμμετέχοντες κατά την περίοδο της πανδημίας. Τα κύρια όμως συναισθήματα που βίωσαν ήταν **η αίσθηση άγχους και φόβου**. Η ξαφνική αλλαγή της καθημερινότητας τους, το ενδεχόμενο να κολλήσουν τον ιό και τις συνέπειες που μπορεί να έχει αυτό στη ζωή τους οδήγησε στην αύξηση των αρνητικών συναισθημάτων που βίωναν τα άτομα αυτά. Διαπιστώθηκε ότι οι συμμετέχοντες κατά την περίοδο της πανδημίας, ζούσαν με αυξημένα επίπεδα άγχους λόγω της ανασφάλειας που κυριαρχούσε και της αστάθειας του περιβάλλοντός τους. Επιπλέον, η καθημερινή ρουτίνα των ατόμων διαταράχθηκε ριζικά, επιβαρύνοντας την ψυχική τους υγεία. Η μητέρα της Ευτυχίας αναφέρει:

- *«Όταν ο πατέρας της είχε κορονοϊό και χρειάστηκε να απομονωθεί μόνος του στο δωμάτιο, η Ευτυχία θεωρούσε ότι αν κολλήσει και η ίδια θα μείνει και αυτή μόνη της στο δωμάτιο και παρόλο που της εξηγούσα ότι δεν θα συμβεί το ίδιο με αυτή, μέχρι και σήμερα είναι το μεγάλο άγχος και φόβος της να μην χρειαστεί να απομονωθεί μέρες στο δωμάτιο της». (αρ.συν. 4)*

Η μητέρα της Σώτιας αναφέρει:

- *«Εννοείται ότι πλέον την βλέπω πιο συχνά να αγχώνεται και να δυσανασχετεί. Πιθανόν το κύριο της άγχος να είναι να μην πάθουμε κάτι εμείς οι γονείς της». (αρ.συν. 3)*

Η Σώτια αναφέρει:

- «Στεναχωριέμαι που δεν μπορώ να πλησιάσω την γιαγιά μου για να μην την κολλήσω». (αρ. συν.11)

Σύμφωνα με τον Πέτρο:

- « [...] το πέρασα και φοβόμουν να μην πεθάνω, έκλαιγα συνέχεια δεν μπορούσα να βλέπω τον παπά μου να μην μπορεί να φορέσει τις κάλτσες του. Δεν μπορούσε να απαντήσει το τηλέφωνο όταν τον έπαιρνε ο αδελφός μου. Εγώ τον κόλλησα και έκλαιγα συνέχεια». (αρ.συν.11)

Από τις παραπάνω συνεντεύξεις παρατηρείται το άγχος και η έντονη ενοχική διάθεση μερικών για το ενδεχόμενο να κολλήσουν τους δικούς τους ανθρώπους. Συνεπώς, τα άτομα με αναπηρίες, δεν ανησυχούν μόνο για την απώλεια της ζωής τους σε περίπτωση μόλυνσης από τον κορονοϊό αλλά και για την απώλεια μελών της οικογένειας τους. Διαπιστώθηκε ότι, φοβούνταν να μεταδώσουν τον ιό στα αγαπημένα τους πρόσωπα, ένιωθαν υπερβολικό επίπεδο ευθύνης και φόβου. Αυτός ο φόβος επιδείνωσε περαιτέρω την κοινωνική τους απομόνωση καθώς τα ίδια τα άτομα απέφευγαν να πλησιάζουν τους γονείς τους διότι αντιλαμβάνονταν ότι αποτελούν μεγάλα άτομα σε ηλικία. Ο Πέτρος μου ανέφερε ότι: «Δεν θέλω να κολλήσω τον παπά μου πάλι, είναι ευάλωτη ομάδα και μένω στο δωμάτιο μου.» (αρ.συν.11). Ο φόβος να μολύνουν τους γονείς/κηδεμόνες τους σχετιζόταν, επίσης, με μια γενική απειλή που αισθάνονται τα άτομα με αναπηρίες σχετικά με την προστασία και την ασφάλεια που παρέχουν οι γονείς/κηδεμόνες (CRIA, 2022). Ως εκ τούτου, η απειλή για τη σωματική υγεία των αγαπημένων τους είχε αντίκτυπο στην ψυχική υγεία των ίδιων των ατόμων. Τέτοιες ανησυχίες προσθέτουν σε μεγάλο βαθμό στους ήδη στρεσογόνους παράγοντες που προκαλούνται από την πανδημία (Lund & Ayers, 2020).

Όσον αφορά την **επιθετικότητα** και τα **ξεσπάσματα θυμού**, αυτό φαίνεται να ήταν πιο έντονο σε άτομα τα οποία χαρακτηρίζονται από τους επαγγελματίες ως άτομα που ήδη έχουν πιο έντονη προσωπικότητα σε σχέση με τα άλλα άτομα. Τα ξεσπάσματα θυμού αναφέρουν οι γονείς ότι ήταν πιο συχνά από προγενέστερες φάσεις. Αλλά δεν φαίνεται η κατάσταση να οδήγησε κάποιο από αυτά τα άτομα σε επιθετικές συμπεριφορές προς τους άλλους. Σύμφωνα με την μητέρα του Πέτρου:

- «Πάντα είχε ξεσπάσματα θυμού, απλά με τον περιορισμό έγιναν πιο συχνά και έντονα αλλά ποτέ δεν ήταν επιθετικός σε κανένα». (αρ.συν.1)

Η υπεύθυνη ομάδα 2 δηλώνει ότι:

- «Ο Πέτρος και ο Κίμωνας έχουν συχνά έντονη αρνητική διάθεση, ξεσπάσματα με το παραμικρό, έκφραση του συναισθήματος δυσαρέσκειας αλλά και βαρεμάρας για την πλέον ρουτίνα τους. Έντονη ανάγκη της συνεχούς επαφής με άτομα». (αρ.συν.8)

Στην ερώτηση αν θυμώνουν λόγω του ότι υπάρχει ο κορονοϊός, οι απαντήσεις δείχνουν ότι υπάρχει μεγάλος θυμός. Όλα τα άτομα απάντησαν θετικά στο ότι νιώθουν μεγάλο θυμό. Ο Φώτης μου ανέφερε ότι: «Κάνω φασαρίες σπίτι, φωνάζω για τον κορονοϊό. [...] έσπασα την πόρτα της κουζίνας, θυμώνω επειδή έχει κορονοϊό» (αρ.συν.14). Τα ξεσπάσματα αυτά που περιγράφονται ως περιστατικά φαίνεται να σχετίζονται και με τον εγκλεισμό αλλά και με τις αλλαγές στις καθιερωμένες συνήθειες. Για παράδειγμα, αναφέρεται από τον πατέρα του Κίμωνα ότι η αδυναμία λόγω των μέτρων περιορισμού να γιορτάσουν με τον καθιερωμένο τρόπο τα γενέθλια του παιδιού οδήγησε σε ένα έντονο ξέσπασμα, ενώ γενικά το άτομο χαρακτηρίζεται ως πιο αντιδραστικός και αρνητικός σε σχέση με πριν.

- «Για παράδειγμα ήταν τα γενέθλια του την περίοδο του λοκντάουν και δεν τα κάναμε, ο Κίμωνας θύμωσε και ξέσπασε πολύ. Όπως επίσης και τις δραστηριότητες που έκανε παλιά τις οποίες έπρεπε να σταματήσει. Ξεκίνησε και αντιδρούσε, ήταν αρνητικός. Μα όλους μας επηρέασε αυτή η κατάσταση πόσο μάλλον ένα παιδί με ειδικές ανάγκες» (αρ.συν. 5).

Σύμφωνα με στοιχεία της έκθεσης αξιολόγησης αντικτύπου της επιτρόπου προστασίας των δικαιωμάτων του παιδιού (CRIA), λόγω της πανδημίας αυξήθηκαν τα ξεσπάσματα θυμού και οι εντάσεις μέσα στην οικογένεια. Με τη διακοπή των θεραπευτικών συνεδριών και κλείσιμο των σχολείων/κέντρων είναι πιθανό τα άτομα με αναπηρίες να εμφανίσουν **προβληματικές συμπεριφορές** όπως **επιθετικότητα** και **κοινωνική απομόνωση** (Imran, N., Zeshan, M., & Perwaiz, Z., 2020). Επομένως, αποδεικνύεται έμπρακτα ότι τα άτομα με αναπηρίες είναι πιο ευάλωτα στις επιπτώσεις διάφορων καταστροφών.

Η κύρια ανησυχία που φαίνεται να βίωναν τα άτομα αυτά κατά την περίοδο του Lockdown ήταν η **επιστροφή στην καθημερινότητα τους**. Πολλοί γονείς αναφέρουν ότι τα παιδιά τους είτε ενημερώνονταν από τις ειδήσεις μαζί με τους γονείς για να μάθουν τις νέες εξελίξεις είτε ενδιαφέρονταν σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό για το πότε θα επιστρέψουν στην καθημερινότητα που είχαν πριν. Η έλλειψη ρουτίνας σε συνδυασμό με την αβεβαιότητα έκαναν τα άτομα με

αναπηρίες να νιώθουν περισσότερο άγχος και να αναπτύξουν δυσάρεστα συναισθήματα (Patel, 2020). Όπως αναφέρει η κοινωνική λειτουργός, αυτά τα δύο στοιχεία, δηλαδή ο φόβος νόσησης και το άγχος για την επιστροφή στην καθημερινότητα αποτελούν τις φοβίες και τις ανησυχίες που μπορεί να αποκτήθηκαν από τα άτομα αυτά.

Η μητέρα της Σώτιας διατυπώνει:

- *«Η καθημερινή ερώτηση και ανησυχία της ήταν τότε θα ανοίξει το σχολείο; [...] Παρακολουθούσε ειδήσεις για να δει τότε θα επιστρέψει πίσω στο σχολείο της.»*
(αρ.συν. 3)

Η μητέρα του Φώτη αναφέρει:

- *«Θεωρώ ότι αγχώονταν περισσότερο για το τότε θα επιστρέψει στη καθημερινότητα του παρά αν θα κολλήσουμε κορονοϊό και πάθουμε κάτι. [...] Η κύρια του ανησυχία ήταν τότε θα επιστρέψει στη δουλειά και το σχολείο του. Βαριότανε όλη μέρα σπίτι, ήθελε να κάνει τα πράγματα που έκανε πριν.»* (αρ.συν.6)

Σύμφωνα με την υπεύθυνη ομάδας 2:

- *«Τους ανησυχούσε το τότε θα τελειώσει, ποτέ θα σταματήσει η χρήση μάσκας αλλά και ποτέ θα πηγαίνουν εξόδους χωρίς μέτρα και περιορισμούς.»*

Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, ιστορικά τα άτομα με αναπηρίες αποτελούσαν περιθωριοποιημένες ομάδες πληθυσμού καθώς ήταν πιο ευάλωτες σε περισσότερες στερήσεις, διακρίσεις καθιστώντας τους μονίμως επιρρεπείς και εξαρτημένους από άλλα άτομα (Saldanha et al., 2021). Επομένως η ανάγκη τους για επιστροφή στην προηγούμενη τους ρουτίνα, ήταν η κύρια ανησυχία τους. Αυτή η ανησυχία πιθανώς να οφείλεται στο γεγονός ότι ο έντονος περιορισμός, η απομόνωση καθώς και η απόλυτη εξάρτηση από τους γονείς τους κατά τη διάρκεια της πανδημίας τους έκανε να νιώθουν λιγότερο λειτουργικοί και εντελώς εξαρτημένοι. Επομένως η ανάγκη για κοινωνικοποίηση και επιστροφή στη καθημερινότητα τους φαίνεται να ήταν μεγάλη.

4.2.2 Κοινωνική απομόνωση

Ο ένας μήνας παρακολούθησης στο εκπαιδευτικό περιβάλλον των συμμετεχόντων, φανέρωσε ότι οι αλληλεπιδράσεις μεταξύ των ατόμων μειώθηκαν δραματικά. Οι συμμετέχοντες προτιμούσαν να απομονώνονται σε χώρους του κέντρου ημέρας όπου θα είχαν λιγότερη επαφή με άλλα άτομα. Συγκεκριμένα ο Πέτρος στο διάλειμμα πολλές φορές καθόταν να φάει μόνος

του. Σε άλλη περίπτωση, μια μέρα όπου ο Φώτης ένωθε λίγο άρρωστος, η Σώτια όπου καθόταν δίπλα του στην τάξη, του ζήτησε να αλλάξει θέση. Επίσης, σύμφωνα με τους επαγγελματίες του κέντρου ημέρας, τα άτομα αυτά τώρα είναι πιο επιφυλακτικά να αλληλοεπιδράσουν και να επικοινωνήσουν μεταξύ τους σε σχέση με πριν την πανδημία. Η απομόνωση διακρίθηκε πολύ πιο έντονα στην περίπτωση της Σεμέλης. Η Σεμέλη, ήταν η μοναδική από το κέντρο ημέρας, η οποία ήταν ανεμβολίαστη, γεγονός που έκανε πιο δύσκολη την κοινωνικοποίηση της. Για παράδειγμα η Σεμέλη ήταν η μόνη που δεν διακαίόταν να ακολουθήσει τα υπόλοιπα άτομα στην εβδομαδιαία τους έξοδο σε καφετέρια. Ο πατέρας της Σεμέλης, αναφέρει ότι η απομόνωση του παιδιού του ήταν αναπόφευκτη αφού πάρθηκαν αυτά τα μέτρα από την πολιτεία.

- *«Από την τάξη στο σπίτι και από το σπίτι στη τάξη. Όταν δεν συναναστρέφεται με άλλα άτομα, δεν μπορεί να πάει κάπου να διασκεδάσει τότε είναι πολύ δύσκολο να μην απομονωθεί. [...] Η κόρη μου πλέον βλέπει μόνο τηλεόραση, έχει αποκόψει από όλες τις δραστηριότητες που έκανε πριν την πανδημία, δυστυχώς έχασε την επαφή της με τον έξω κόσμο.» (αρ.συν.2)*

Σύμφωνα με την μητέρα του Πέτρου:

- *«Είναι πιο επιφυλακτικός από πριν, προτιμά να μην είναι κάπου που έχει πολύ κόσμο, γενικά απομονώθηκε.» (αρ.συν.1)*

Τα λεγόμενα τόσο του πατέρα της Σεμέλης όσο της μητέρας του Πέτρου είναι σε συμφωνία με τα λεγόμενα των Schormans και των συνεργατών τους, το 2021, όπου αναφέρουν: «οι απαγορεύσεις επιδεινώνουν την ήδη υπάρχουσα κοινωνική απομόνωση στις ζωές πολλών ατόμων με αναπηρίες». Επιπλέον, σύμφωνα με μαρτυρίες από τους ίδιους, η έντονη απομόνωση που βίωναν κατά την διάρκεια της πανδημίας, τους δημιουργούσε εξαιρετικά αρνητικά συναισθήματα. Το γεγονός ότι έπρεπε να απομονωθούν, αφού εντοπίζονταν θετικοί στον ιό, σε ένα δωμάτιο με μόνο τις ηλεκτρονικές τους συσκευές για παρέα, δημιούργησε στα συγκεκριμένα άτομα συναισθήματα ακραίας θλίψης και απόγνωσης. Ο Πέτρος μου περιέγραψε την περίοδο της απομόνωσης του όταν νόσησε από τον ιό: «έκλαιγα συνέχεια, ήταν χάλια». Επομένως, η επιβολή μέτρων προστασίας που οδηγεί σε απομόνωση, σε μια κοινότητα η οποία ήδη βιώνει απaráδεκτα επίπεδα αποκλεισμού, έμοιαζε με «γροθιά στο στομάχι». Η αορατότητα των ατόμων με αναπηρίες, φαίνεται να διακρίνεται εντονότερα σε πανδημίες, πολέμους και καταστροφές. Η κοινωνική απομόνωση μπορεί να προκαλέσει σημαντικές επιβλαβείς επιπτώσεις στη γνωστική, σωματική και ψυχική υγεία των ατόμων και

μπορεί να δημιουργήσει πρόσθετα εμπόδια δημιουργώντας έτσι έναν φαύλο κύκλο (Nonotney, 2019). Εν τέλει, τα άτομα με αναπηρίες είναι εξαιρετικά ευάλωτα στις αρνητικές επιπτώσεις που επέφερε η πανδημία ειδικότερα όταν αυτά τα μέτρα που τέθηκαν δεν είχαν σχεδιαστεί για την πρόληψη και τον μετριασμό των επιπτώσεων αυτών (Jesus et al., 2021).

ΜΑΡΙΝΑ ΣΠΥΡΟΥ

4.3 Covid-19 και εκπαίδευση

Εισαγωγή

Το εκπαιδευτικό περιβάλλον αποτελεί έναν χώρο όπου τα άτομα μπορούν να αναζητούν υποστήριξη και καθοδήγηση (CRIA, 2022). Η υποστήριξη και η καθοδήγηση χαρακτηρίζεται ως μειωμένη στα άτομα με αναπηρίες κ' άθολη την εκπαιδευτική τους πορεία. Μία πολυδιάστατη και συνεχής επίδραση των μέτρων που υιοθετήθηκαν αφορούσε το δικαίωμα στην εκπαίδευση των παιδιών/ατόμων με και χωρίς αναπηρία. Στις επόμενες ενότητες παρουσιάζεται ο ρόλος της εκπαίδευσης στη ζωή των ενηλίκων ατόμων με αναπηρίες μέσα από τις απόψεις των γονέων τους και των επαγγελματιών που εργάζονται στο κέντρο ημέρας. Από την ανάλυση των απόψεων των συμμετεχόντων της έρευνας, αναδείχθηκαν τρεις θεματικές κατηγορίες: α) η εξ αποστάσεως εκπαίδευση β) η αναπροσαρμογή και δ) οι συνέπειες στη εκπαίδευση.

4.3.1 Εξ αποστάσεως εκπαίδευση

Κατά τη διάρκεια του lockdown, το κέντρο ημέρας κατέστειλε την λειτουργία του. Έτσι οι επαγγελματίες κατέφυγαν στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση ήταν μια μορφή εκπαίδευσης η οποία ήταν πρωτόγνωρη τόσο για τους επαγγελματίες όσο και για τα άτομα που εκπαιδεύονται στο κέντρο ημέρας. Φάνηκε ότι αυτή η διαδικασία δεν ήταν εύκολη για όλους, ούτε την αποδέχθηκαν όλα τα άτομα. Τα περισσότερα άτομα δεν ήταν εξοικειωμένα στη χρήση Η/Υ και αυτό τους προκάλεσε σοβαρά προβλήματα στην παρακολούθηση των διαδικτυακών μαθημάτων. Από την άλλη, μερικοί δεν αντιμετώπισαν κάποιο πρόβλημα στην διεξαγωγή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Για παράδειγμα οι γονείς του Φώτη αναφέρουν ότι η διαδικασία της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης βοήθησε πολύ στο να ανέβει η ψυχολογία του παιδιού τους. Το εύρημα αυτό ευθυγραμμίζεται στενά με το εύρημα του Barker το 2020, ο οποίος διαπίστωσε ότι η εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενίσχυσε σημαντικά την ψυχολογική ευημερία και στις δεξιότητες επικοινωνίας των ατόμων με αναπηρίες. Το ίδιο έρχεται να υποστηρίξει και η μητέρα της Σώτιας:

- «Δεν υπήρχαν προβλήματα στη εξ αποστάσεως εκπαίδευση διότι η Σώτια ξέρει πολύ καλά να χειρίζεται τον Η/Υ και από όσο την έβλεπα πάντα είχε διάθεση στα μαθήματα.» (αρ.συν.3)

Η μητέρα του Πέτρου υποστήριξε ότι η εξ αποστάσεως εκπαίδευση δεν κέντρισε το ενδιαφέρον του παιδιού της ο οποίος ανέφερε ότι προτιμά την δια ζώσης αλληλεπίδραση. Επίσης, και άλλοι γονείς εξέφρασαν την δυσαρέσκεία τους με τα διαδικτυακά μαθήματα και υπήρχε η αντίληψη ότι για τα παιδιά τους αυτό το σύστημα μάθησης δεν είναι το κατάλληλο.

Με τα διαδικτυακά μαθήματα γινόταν το μάθημα πιο απρόσωπο και αυτό δημιουργούσε μείωση του ενδιαφέροντος για παρακολούθηση και συμμετοχή των μαθητευόμενων στα μαθήματα (Damianidou & Georgiadou, 2022). Επιπλέον, αναφέρθηκε ότι ήταν πιο εύκολο για τα άτομα αυτά να αποσπάται η προσοχή τους από το μάθημα κατά τη διάρκεια των διαδικτυακών μαθημάτων σε σχέση με τη δια ζώσης εκπαίδευση.

- *«Είναι πιο προσιτό για τα μωρά αυτά να τους προσφέρεις κάτι ζωντανό και όχι μια οθόνη. Τα μωρά αυτά είναι ιδιόρρυθμα, δεν είναι όπως τα φυσιολογικά μωρά τα οποία μπορούν να παρακολουθήσουν τα μαθήματα τους πίσω από μια οθόνη».* (Πατέρας Σεμέλης) (αρ.συν.2)
- *«Δεν θεωρώ ότι βοηθούσε ιδιαίτερα η εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Της Ευτυχίας της αρέσει η επαφή με τα άτομα, μια οθόνη της φαινόταν αδιάφορη».* (Μητέρα Ευτυχίας) (αρ.συν. 4)
- *«Αποσπότην η προσοχή του πολύ πιο εύκολα από το να γίνονταν τα μαθήματα από κοντά. [...] Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση είναι πολύ διαφορετική από το να πηγαίνει το άτομο στο σχολείο και να έχει επαφή με τα άλλα άτομα, όμως παρά καθόλου καλύτερα λίγο.»* (πατέρας Κίμων) (αρ.συν.1)

Όπως φαίνεται από τα παραπάνω η εξ αποστάσεως εκπαίδευση έγινε δεκτή με διαφορετική αντιμετώπιση ανάλογα το άτομο και τις ικανότητες διαχείρισης ενός Η/Υ. Σε γενικές γραμμές φαίνεται ότι δεν λειτούργησε θετικά και δεν φαίνεται να ήταν ένας αποτελεσματικός τρόπος η εξ αποστάσεως εκπαίδευση για πολλά από τα άτομα του κέντρου. Αυτή η έλλειψη ενδιαφέροντος και η πιθανή δυσκολία στην παρακολούθηση των εξ αποστάσεως μαθημάτων είναι ένα από τα προβλήματα που αναφέρεται από τους επαγγελματίες και από τους γονείς.

- *«Δυστυχώς η εξ αποστάσεως εκπαίδευση για τον Πέτρο δεν ήταν ενδιαφέρον. Μόνο μια φορά παρακολούθησε τα μαθήματα. Προτιμάει την αλληλεπίδραση με άλλα άτομα από κοντά.»* (Μητέρα Πέτρου) (αρ.συν.1)
- *«Ναι κατά τη διάρκεια του λοκντάουν γίνονταν διαδικτυακά μαθήματα από το σχολείο απλά η κόρη μου δεν μπορεί να χρησιμοποιεί Η/Υ.»* (πατέρας Σεμέλης) (αρ.συν.2)

Είναι γεγονός ότι ζούμε σε ένα κόσμο που η πρόσβαση στο διαδίκτυο αποτελεί ανάγκη. Χάρη στην τηλεεκπαίδευση δίνεται η δυνατότητα στα άτομα με αναπηρίες να έχουν πρόσβαση στα μαθήματα και στην αλληλεπίδραση με άλλα άτομα. Παρόλα αυτά όπως φάνηκε και μέσα από τα ευρήματα που προέκυψαν από τις συνεντεύξεις, η εξ αποστάσεως εκπαίδευση μειώνει την

επαφή και τη δια ζώσης επικοινωνία πράγμα που οδηγεί τα άτομα σε μείωση του ενδιαφέροντος τους για συμμετοχή στο μάθημα. Αυτό το εύρημα έρχεται και σε συμφωνία με την έκθεση αξιολόγησης αντίκτυπου της επιτρόπου προστασίας των δικαιωμάτων του παιδιού το 2022 όπου αναφέρει ότι: «*Η ποιότητα της παρεχόμενης διαδικτυακής εκπαίδευσης δεν είναι ισάξια με εκείνη της εκπαίδευσης που παρέχεται εντός του φυσικού χώρου του σχολείου*». Συνεπώς, λαμβάνοντας υπόψη ότι τα άτομα με αναπηρίες έχουν διαφορετικές ανάγκες, είναι δύσκολο να πούμε εάν πρέπει να διδάσκονται διαδικτυακά και αν ναι ποιος είναι ο κατάλληλος τρόπος με τον οποίο μπορεί να επιτευχθεί αυτό ούτως ώστε να υπάρχει ενδιαφέρον και να ανταποκρίνεται στις ανάγκες και στις ικανότητες τους. Επιπλέον τα άτομα με αναπηρίες είναι συνηθισμένα σε δομημένα περιβάλλοντα μάθησης. Επομένως οι ξαφνικές αλλαγές στη μαθησιακή διαδικασία και η απουσία υποστήριξης τους βασισμένη στις ανάγκες τους, προκαλούν προβλήματα (Narvekar, 2020).

4.3.2 Η αναπροσαρμογή

Όταν το κέντρο ημέρας επαναλειτούργησε κανονικά, διαπιστώθηκε ότι τα περισσότερα άτομα είχαν ανυπομονησία και μεγάλη χαρά να επιστρέψουν, ενώ η αναπροσαρμογή τους δε βρήκε ιδιαίτερα εμπόδια. Σε μερικές περιπτώσεις όμως, αυτό που φαίνεται να υπήρξε ως τα κυριότερα εμπόδια για επιστροφή των ατόμων στο κέντρο ημέρας, ήταν η **μείωση της όρεξης** και ο **φόβος της νόσησης** από τον ιό. Παρόλα αυτά, ήταν μια προσωρινή κατάσταση μέχρι τα άτομα να επανέλθουν και να βρουν τους ρυθμούς τους ξανά. Οι υπεύθυνες των ομάδων ανέφεραν τα εξής:

- «*Λόγω του αποκλεισμού, της απομόνωσης, των αποστάσεων και όλα αυτά που τους ανάγκασε η πανδημία να διαχειριστούν έχασαν τις επαφές τους με τον κόσμο και βίωσαν την μοναξιά πιο πολύ από ποτέ, οπότε τους ήταν λίγο δύσκολο να επιστρέψουν σε ένα περιβάλλον με άλλα άτομα. Θυμάμαι ο πιο επιφυλακτικός ήταν ο Πέτρος, από όσο γνωρίζω στη αρχή δεν ήθελε να έρθει.*» (αρ.συν.7).
- «*Πήρε λίγο χρόνο σε γενικά πλαίσια η όλη αναπροσαρμογή της εκπαίδευσης, συνεπώς και των ατόμων! Οι περιορισμοί τους κρατούσαν λίγο πίσω και η όρεξη τους είχε μειωθεί μέχρι να μπουν ξανά σε ρυθμούς! Παρ' όλα αυτά υπήρχε η χαρά της επιστροφής.*» (αρ. συν.8)

Σύμφωνα με την κοινωνική λειτουργό:

- «Για τον Κίμωνα και τον Φώτη η ανάγκη τους να έρχονται στο σχολείο είναι κάτι που τους δίνει χαρά. Ο Πέτρος, αν και ανήκει στην ίδια κατηγορία με τα υπόλοιπα αγόρια, κάποιες φορές ο φόβος του ιού, υπερίσχυε από την ανάγκη του για το κέντρο. Έτσι προτιμά κάποιες φορές να παραμένει στο σπίτι.» (αρ.συν. 9)

Η επάνοδος δεν ήταν εύκολη για όλους. Όπως φαίνεται από τα παραπάνω, ο Πέτρος δυσκολεύτηκε να γυρίσει στην προηγούμενη καθημερινότητα στην εκπαίδευση. Η μητέρα του Πέτρου επίσης ανέφερε:

- «Παρατήρησα ότι αρνείται να έρχεται σχολείο πλέον, μου είπε φοβάται να είναι με πολλά άτομα. Πολλές φορές μου ζητάει να μείνει σπίτι.» (αρ.συν.1)

Το ίδιο ισχύει και στην περίπτωση του Φώτη ο οποίος είχε αρνητική στάση για την επιστροφή του στο κέντρο ημέρας. Ο φόβος για τα άτομα να μη νοσήσουν ή να μην μεταδώσουν τον ιό στις οικογένειες τους αποτέλεσε ένα μεγάλο εμπόδιο για την επαναφορά τους στη δια ζώσης εκπαίδευση.

- «Το μεγαλύτερο εμπόδιο, θεωρώ πως ήταν ο φόβος που δημιουργήθηκε ως προς τον ιό. Εάν θα νοσήσουν, ή για αυτούς που νόσησαν, να μην το περάσουν πάλι. Έγιναν λιγότερο κοινωνικοί με άλλα άτομα, όχι όμως σε μεγάλο βαθμό. Σε γενικές γραμμές ~~ήμως~~ δεν υπήρξαν άλλα εμπόδια ως προς την προσαρμογή τους.» (Κοινωνική Λειτουργός) (αρ.συν. 9)

Τα υπόλοιπα άτομα προσαρμόστηκαν πιο εύκολα. Χαρακτηριστικά ο πατέρας του Κίμωνα ανέφερε:

- «[...] θέλει να πηγαίνει στο σχολείο του». «Ναι δεν είχαμε κάποιο θέμα αναπροσαρμογής μέχρι στιγμής.» (αρ.συν. 5)

Ένα ζήτημα το οποίο αναφέρθηκε από τους επαγγελματίες του κέντρου, είναι ότι υπήρχε δυσκολία στην προσαρμογή των ατόμων στα μαθήματα και στις δραστηριότητες που έκαναν πριν την πανδημία. Ο λόγος ήταν ότι τα άτομα ένιωθαν μεγάλη ανάγκη να εκφραστούν και να συζητήσουν για την πανδημία με αποτέλεσμα να μην μπορούν να συγκεντρωθούν στα μαθήματα.

- «Προβλήματα συγκέντρωσης τα οποία ήδη προϋπήρχαν προ πανδημίας, ουσιαστικά αυξήθηκαν, είχαμε αρκετά θέματα γιατί όπως είπα και πιο πάνω η απομόνωση και το άγχος για την πανδημία δεν τους άφησαν άλλη επιλογή από το να σκέφτονται και να συζητούν

συνέχεια για το τι θα συμβεί, έτσι η επαναφορά στους ρυθμούς του προγράμματος τους ήταν αρκετά δύσκολη. Δεν μπορούσαν εύκολα να συγκεντρωθούν στο μάθημα και η μόνη τους ανησυχία ήταν η πανδημία.» (Υπεύθυνη Ομάδας 1). (αρ.συν.7)

Επομένως, τα άτομα με αναπηρίες αντιμετωπίζουν πρόσθετα εμπόδια και ανησυχίες κατά την διάρκεια της πανδημίας με αποτέλεσμα αυτό να θέτει σε κίνδυνο την υπάρχουσα ψυχολογική κατάστασή τους. Θα πρέπει λοιπόν, σε τέτοιες παρόμοιες συνθήκες να δίνεται χρόνος στους επαγγελματίες να προετοιμάζουν τα άτομα συναισθηματικά. Αυτό αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για μείωση του άγχους που προκαλείται στα άτομα με αναπηρίες λόγω απροσδόκητων γεγονότων. Πρέπει να είναι σαφές ότι η ζωή των ατόμων με αναπηρίες έχει σημασία και αφορά ολόκληρη την κοινωνία. Ως εκ τούτου είναι κρίσιμο, να συμπεριληφθούν σχέδια για ασφαλή επιστροφή στο σχολικό περιβάλλον των ατόμων και να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στις επιπτώσεις που επέφερε η πανδημία, έτσι ώστε κυρίως στόχος των επαγγελματιών να αποτελεί η πλήρη αποκατάσταση των ατόμων (Lund, 2020).

4.3.3 Συνέπειες

Φαίνεται ότι οι συμμετέχοντες έχουν επηρεαστεί περισσότερο στο **συναισθηματικό-κοινωνικό τομέα** και λιγότερο στο **γνωστικό**. Αυτό πιθανόν να σχετίζεται με τη μειωμένη εκπαίδευση που λάμβαναν τα συγκεκριμένα άτομα καθ' όλη την εκπαιδευτική τους πορεία. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι σχεδόν όλοι οι γονείς αλλά και οι επαγγελματίες, άφησαν να εννοηθεί ότι έτσι και αλλιώς τα άτομα αυτά δεν είχαν ποτέ ποιοτική εκπαίδευση οπότε στην ουσία «δεν είχαν και τίποτα να χάσουν» από το κλείσιμο του κέντρου ημέρας κατά την διάρκεια της πανδημίας. Συνεπώς, οι περισσότεροι, είτε γονείς είτε επαγγελματίες, είχαν σε πολύ μεγάλο βαθμό μια κοινή αντίληψη. Δε θεώρησαν ότι η πανδημία δημιούργησε τόσο μεγάλο πρόβλημα στην εκμάθηση των ατόμων με αναπηρία. Σύμφωνα με τις απόψεις των γονέων:

- *«Αν είχε προηγούμενη καλή εκπαίδευση, θα είχε περισσότερες πιθανότητες να μειωθούν οι ικανότητές του και να υπάρξουν σοβαρές ζημιές στη εκπαίδευση του, αλλά τώρα δεν νομίζω.» (Μητέρα Πέτρου) (αρ.συν.1)*
- *«Κοίταξε σε άλλες περιπτώσεις θα σου έλεγα ότι ναι έκανε ζημία η μειωμένη εκπαίδευση στις ικανότητες του παιδιού, αλλά σε ένα τέτοιο μωρό σαν το δικό μου για να είμαι ειλικρινής δεν*

θεωρώ ότι ήταν τόσο μεγάλο πρόβλημα ώστε να στερήσει το μέλλον του.» (Πατέρας Σεμέλης)
(αρ.συν. 2)

- «Όχι διότι γνωρίζω ότι στο σχολείο που έρχεται είναι σαν απασχόληση, σε αυτή την ηλικία δεν νομίζω να υπήρξε σοβαρό πρόβλημα σε αυτό το τομέα. Αν κάτι μπορώ να σκεφτώ είναι οι εκδηλώσεις που έκαναν πριν την πανδημία οι οποίες την βοηθούσαν στη κοινωνικοποίηση της.» (μητέρα Ευτυχίας) (αρ.συν. 4)
- «Όχι δεν θεωρώ ότι προκλήθηκαν σοβαρές ζημιές στη εκπαίδευση του.» (πατέρας Κίμωνας)
(αρ.συν.5)
- «Όχι, αναγνωρίζουμε ότι από πάντα είχε μαθησιακές δυσκολίες, ότι ήταν να μάθει το έμαθε, πλέον δεν υπάρχουν περιθώρια βελτίωσης.» (πατέρας Φώτη) (αρ.συν. 6)

Η υπεύθυνη ομάδα 1 ανέφερε:

- «Δεν θεωρώ ότι η πανδημία επέφερε ιδιαίτερες ζημιές στην πρόοδο της εκμάθησής τους και ένας βασικός λόγος είναι ότι τα άτομα τα οποία εκπαιδεύουμε είναι ενήλικες, οπότε η εκμάθηση στα βασικά έχει γίνει ήδη από πολύ πιο νωρίς, και ουσιαστικά εδώ προσπαθούμε να διατηρήσουμε τις βασικές τους ικανότητες και αν υπάρχει περιθώριο βελτίωσης καλώς. Ζημιές έχουν γίνει κυρίως στον συναισθηματικό τομέα και εκεί προσπαθώ να τους στηρίξω με το να αποδεχτούν κάποιες καταστάσεις, να προσπαθούν να έχουν θετική στάση και να αλληλοϋποστηρίζονται.» (Υπεύθυνη Ομάδας 1) (αρ.συν.7)

Παρατηρήθηκε ότι οι γονείς και οι επαγγελματίες πιστεύουν πως τα άτομα με αναπηρίες είναι αδύνατο να προοδεύσουν μελλοντικά. Οι Shakespeare, Barnes και Mercer το 1999 προσθέτουν ότι οι γονείς έχουν χαμηλές προσδοκίες για τα παιδιά τους και δεν τολμούν να θέσουν μελλοντικούς στόχους, αφού το βλέπουν ως κάτι αδύνατο να συμβεί. Αυτό μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι, στην κυπριακή κοινωνία έχουν κυρίαρχη θέση το φιλανθρωπικό και το ιατρικό μοντέλο προσέγγισης της αναπηρίας όπου το άτομο με αναπηρία θεωρείται μη ικανό να συμμετέχει ισάξια στην κοινωνία (Συμεωνίδου, 2014). Η σχετική έλλειψη πόρων, οι χαμηλές προσδοκίες από τους ειδικούς και από τους γονείς, η περιορισμένη πρόσβαση σε ευκαιρίες μάθησης και ποιοτικής εκπαίδευσης, καθιστά ανισότητες και αποκλεισμό στα άτομα με αναπηρίες (Traustadottir & Rice, 2012). Η περιορισμένη πρόσβαση των ατόμων σε ευκαιρίες μάθησης διαιώνίζει τις κυρίαρχες σχέσεις εξουσίας και ανακυκλώνει την κοινωνική ιεραρχία (Damianidou & Georgiadou, 2022). Ως εκ τούτου, για να μπορεί ένα άτομο με

αναπηρία να θεωρηθεί ενεργό και ‘αξιόλογο’ μέλος μιας κοινωνίας, χρειάζεται να καταβάλει ένα μεγάλο και μακροχρόνιο αγώνα ώστε να καταφέρει να προσπεράσει τα εμπόδια που υπάρχουν στο δρόμο του. Παρά το γεγονός ότι έχουν αρχίσει να γίνονται βήματα προς τη σωστή κατεύθυνση, ωστόσο είμαστε ακόμα στην αρχή της πορείας, προς μια κοινωνία που θα συμπεριλαμβάνει όλα ανεξαρτήτως τα μέλη της και δεν θα αποκλείει ούτε ομάδες ούτε μεμονωμένα άτομα, εξαιτίας της διαφορετικότητας τους. Εν τέλει, η ιδέα μιας κοινωνίας που θα σέβεται όλα τα μέλη της παρέχοντας τους αληθινά ίσες ευκαιρίες σε κάθε πτυχή της ζωής τους, μπορεί να επιτευχθεί μόνο αν αναγνωρίσουμε την ανάγκη **ενδυνάμωσης** των ικανοτήτων και των δεξιοτήτων του κάθε ατόμου ξεχωριστά!

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΣΥΖΗΤΗΣΗ-ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

5.1 Συμπεράσματα

Τα αποτελέσματα που παρουσιάζονται στο προηγούμενο κεφάλαιο, προσκομίζουν μια συνοπτική εικόνα για την επίδραση της πανδημίας Covid-19 σε διάφορους τομείς της ζωής

των ατόμων με αναπηρίες. Ο αποκλεισμός από την ενημέρωση για την υγεία και η διαβίωση σε έναν κόσμο μη προσβάσιμο όπου υπάρχουν παντού εμπόδια σε αγαθά και υπηρεσίες, δεν συμβαδίζει με την αρχή ότι οι πολίτες με αναπηρίες είναι φορείς ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ότι κάθε πολίτης με αναπηρία έχει δικαίωμα στη ζωή που είναι το ίδιο πολύτιμη και αξίζει το ίδιο όπως και η ζωή κάθε άλλου πολίτη.

Τα ανάπηρα άτομα θεωρούνται ευάλωτη ομάδα ενός πληθυσμού (WHO, 2020). Παραδόξως ο προκαλούμενος φόβος έγινε εύκολα ο δρόμος προς τη νομιμοποίηση του αποκλεισμού αυτής της πληθυσμιακής ομάδας (Damianidou & Georgiadou, 2022). Η αντίληψη ότι πρέπει να προστατέψουμε τα παιδιά και τους ενήλικες με αναπηρία γιατί οι ίδιοι δεν μπορούν να προστατεύσουν τους εαυτούς τους είναι μια κοινωνική κατασκευή η οποία συμβάλλει στη διατήρηση της τάξης (Συμεωνίδου, 2020). Αυτή η άποψη συμβαδίζει πλήρως με το εύρημα της παρούσας έρευνας όπου τα άτομα με αναπηρίες κατανόησαν σε ένα σημαντικό βαθμό το τι είναι η πανδημία και μάλιστα φάνηκε ότι από μόνοι τους ήταν σε θέση να τηράνε τα υφιστάμενα μέτρα.

Όπως διαπιστώθηκε, τα άτομα με αναπηρίες δεν ήταν μόνο σωματικά περιθωριοποιημένα αλλά συναισθηματικά και κοινωνικά. Ο εγκλεισμός στο σπίτι σε συνδυασμό με την απουσία στήριξης επέφερε αρνητικά αποτελέσματα σε διάφορες πτυχές της ζωής των ατόμων με αναπηρίες. Φάνηκε ότι τα εκπαιδευτικά συστήματα, δεν είχαν κατάλληλα εκπαιδευμένο προσωπικό που θα μπορούσε να καλύψει το κενό αποτελεσματικά με συνέπεια να επιδεινωθούν οι ήδη υπάρχουσες ανισότητες (United Nations, 2020). Καλό θα ήταν λοιπόν, να υπάρχει υποστήριξη στην ανάμιξη δεξιοτήτων στα άτομα που φέρουν την ετικέτα 'άτομα με αναπηρίες' στην ψηφιακή εκπαίδευσή και στην ανάμιξη εναλλακτικών μορφών εκπαίδευσης και μέσων επικοινωνίας. Είναι γεγονός ότι, το ψηφιακό χάσμα και η κοινωνική απομόνωση δεν πρέπει να αποτελούν τον αποκλεισμό των ατόμων με αναπηρίες από την εκπαίδευσή τους (Toquero, 2020).

Οι κυβερνήσεις πήραν βιαστικές αποφάσεις χωρίς να λάβουν υπόψη τις συνέπειες του κλεισίματος των δομών που φιλοξενούν άτομα με αναπηρίες, δημιουργώντας έτσι εμπόδια στην εκπαίδευση και στην κοινωνικοποίηση τους. Πλέον ο αποκλεισμός ανθρώπων που αποτελούν τις μειονότητες, έχει γίνει συνήθεια στις ζωές μας. Σύμφωνα με τον Oliver το 1990, ο αποκλεισμός των ατόμων με αναπηρία από την κοινωνική ζωή, δημιουργείται μέσα από τις οικονομικές, πολιτικές και κοινωνικές δυνάμεις που προκαλούν ανισότητα και διακρίσεις σε βάρος τους. Ας προβληματιστούμε, λοιπόν, για το πού στεκόμαστε ως κοινωνία και ως κράτος απέναντι σε όλα τα άτομα. Τα άτομα με αναπηρία είναι πολίτες αυτού του κράτους και θα έπρεπε να απολαμβάνουν πλήρως τα δικαιώματά τους. Πρέπει η φιλοσοφία του ιατρικού

μοντέλου να αντικατασταθεί με την ιδεολογία του κοινωνικού μοντέλου όπου το κάθε άτομο θα πρέπει να αντιμετωπίζεται ισότιμα στην κοινωνία (Oliver, 1996). Επιπλέον, είναι σημαντικό οι φωνές των ατόμων με αναπηρία να εισακουστούν και να ενισχυθούν (Toquero, 2020). Η ενεργή συμμετοχή και πλήρη εμπλοκή των πολιτών με αναπηρίες για πρωτοβουλίες σε κοινοτικό και εθνικό επίπεδο που τους αφορούν, είναι αναγκαία. Όσα μέτρα λαμβάνονται ερήμην και πίσω από τις πλάτες των πολιτών με αναπηρίες και της Συνομοσπονδίας τους, ενδέχεται, όχι μόνο να μην φέρουν τα αναμενόμενα αποτελέσματα, αλλά ακόμα και να αποβούν σε βάρος της υγείας των ιδίων και των οικογενειών τους (ΚΥΣΟΑ, 2020).

Το κράτος είναι αυτό που πρέπει να εγγυάται, να προστατεύει και να σέβεται τα συνταγματικά δικαιώματα του καθενός ανεξαρτήτως ικανότητας, φύλου και πολιτισμικής προέλευσης. Άμεση ανάγκη λοιπόν είναι να δημιουργηθεί μια πολιτική η οποία θα παρέχει στήριξη σε όλους τους τομείς στα άτομα με αναπηρίες. Έφτασε λοιπόν ο καιρός να προχωρήσουμε στην ουσιαστική αναδιαμόρφωση της διαδικασίας λήψης αποφάσεων σε καίρια θέματα (Κουρεα, Φελλα & Δημητρίου, 2020). Είναι σαφές ότι πρέπει να υπάρξει ένα σύστημα βασισμένο σε αρχές και αξίες όπως είναι το ύψιστο αγαθό, η δικαιοσύνη. Έστω και αργά, ας αναγνωρίσουμε ότι τα άτομα με αναπηρία και οι οικογένειές τους είναι πολίτες αυτού του κράτους. Οποιοδήποτε άτομο πρέπει να λαμβάνει σεβασμό και εκτίμηση μέσα στην κοινωνία. Εν ολίγης, υπάρχει αναγκαιότητα μιας σημαντικής ιδεολογικής δέσμευσης που να βασίζεται στο κοινωνικό μοντέλο. Η ιδεολογία που πρέπει να καλλιεργηθεί είναι αυτή που θα αποδειξει ότι η ένταξη των ατόμων με αναπηρία στην κοινωνία, δεν είναι ένα ανέφικτο όνειρο!

5.2 Περιορισμοί της έρευνας

Αν και τα αποτελέσματα αυτής της έρευνας συνέβαλαν στον εμπλουτισμό της υπάρχουσας βιβλιογραφίας, ωστόσο η έρευνα αυτή χαρακτηρίζεται από ορισμένους περιορισμούς. Ο πρώτος περιορισμός αφορά το γεγονός ότι, πραγματοποιήθηκαν συνεντεύξεις σε άτομα με νοητική αναπηρία, οπότε δεν μπορεί να θεωρηθεί σίγουρο αν ήταν πλήρως κατανοητές όλες οι ερωτήσεις στη συνέντευξη. Έτερο περιοριστικό παράγοντα αποτελεί και ο χρόνος συλλογής και ανάλυσης των δεδομένων καθώς μπορεί να θεωρηθεί περιορισμένος ώστε να αναπτυχθεί περαιτέρω η έρευνα. Ακόμη, το εργαλείο συλλογής που χρησιμοποιήθηκε δεν δίνει περιθώρια για να συνδυαστεί η ποιοτική και η ποσοτική έρευνα. Ο χώρος και ο χρόνος που πραγματοποιήθηκαν οι συνεντεύξεις δεν δίνει περιθώρια επανάληψης, για αυτό και τα δεδομένα που συλλέχθηκαν θεωρούνται μοναδικά. Για όλα τα παραπάνω που μόλις αναφέρθηκαν δεν μπορεί να επιτραπεί και η γενίκευση της έρευνας. Επίσης, ένας ακόμα

περιορισμός είναι ότι στην έρευνα ενώ κλήθηκαν να δώσουν συνέντευξη και οι δύο γονείς, εκ του αποτελέσματος μόνο στις δύο από τις έξι οικογένειες συμμετείχαν και οι δύο. Αυτό έχει ως συνέπεια, να μην ακουστούν οι απόψεις και οι εμπειρίες και από τις δύο πλευρές. Παρόλους τους περιορισμούς, η παρούσα έρευνα έχει αποκαλύψει σημαντικές πληροφορίες σχετικά με τις εμπειρίες των ατόμων με αναπηρίες κατά την περίοδο της πανδημίας.

5.3 Εισηγήσεις για περαιτέρω έρευνα

Η συγκεκριμένη έρευνα αποτελεί μια πρώτη προσπάθεια για τη διερεύνηση των παραγόντων που επηρέασαν τα άτομα με αναπηρίες κατά την περίοδο της πανδημίας του κορονοϊού. Θα ήταν καλό να ακολουθηθούν και άλλες έρευνες οι οποίες θα εστιάζουν περισσότερο στις μακροχρόνιες επιπτώσεις που προκάλεσε η πανδημία έτσι ώστε να βρεθούν λύσεις και πρακτικές που θα μετριάσουν τις επιπτώσεις αυτές ή θα τις προλάβουν σε τυχόν παρόμοιες συνθήκες. Δεδομένου ότι σε αυτή την έρευνα συμμετείχαν μόνο άτομα από ένα συγκεκριμένο πλαίσιο, καλό θα ήταν, μια μελλοντική έρευνα να μπορούσε να περιλαμβάνει περισσότερα άτομα από περισσότερες δομές ούτως ώστε να καταστεί δυνατό να γενικευτεί. Επίσης το δείγμα θα μπορούσε να περιλαμβάνει και άτομα από ευρωπαϊκές αλλά και μη χώρες, όπου πιθανόν τα συστήματα και οι υπηρεσίες να παρουσιάζουν μεγάλες διαφορές με την Κύπρο. Επιπρόσθετα θα μπορούσαν και άλλες έρευνες να μελετήσουν τα εμπόδια και τις προκλήσεις που βίωσαν τα άτομα με αναπηρίες κατά την περίοδο αυτή. Είναι επίσης σημαντικό να διερευνηθεί το πώς η πανδημία επηρέασε μαθητές με αναπηρίες και κατά πόσο το εκπαιδευτικό σύστημα της Κύπρου ήταν έτοιμο να αντιμετωπίσει μια τέτοια κατάσταση. Τέλος, όλα τα παραπάνω, πρόκειται να συνεισφέρουν στη διεύρυνση της βιβλιογραφίας και στο σχηματισμό μιας ολοκληρωμένης γνώσης αναφορικά με το υπό διερεύνηση θέμα, αλλά και στη διεξαγωγή συμπερασμάτων, τα οποία θα μπορέσουν να αξιοποιηθούν, για την εφαρμογή οργανωμένων παρεμβάσεων. Όλα αυτά έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον όταν μελετώνται σε συνθήκες κρίσης όπως ήταν η πανδημία του κορονοϊού. Βασικός άξονας γύρω από τον οποίο κινήθηκε η έρευνα αυτή ήταν να τονιστεί η επιβάρυνση που βιώνουν τα άτομα με αναπηρία μέσα στην πανδημία και να ληφθεί υπόψιν αυτό σε μελλοντικές δράσεις κατά την εφαρμογή πιθανών νέων μέτρων σε καταστάσεις κρίσης.

5.4 Προτάσεις κοινωνικής πολιτικής

Μέσω των δεδομένων που προέκυψαν από την έρευνα, θεωρείται απαραίτητο να γίνουν κάποιες εισηγήσεις που έχουν ως στόχο τη μείωση των επιπτώσεων της πανδημίας στα άτομα με αναπηρίες. Αρχικά, το κράτος θα πρέπει να δώσει έμφαση στη ψυχική υποστήριξη των ατόμων με αναπηρίες ιδιαίτερα σε απρόσμενες αλλαγές που επηρεάζουν την καθημερινότητα των ατόμων με αναπηρίες. Επιπλέον, προτείνεται η διεξαγωγή ενημερωτικών προγραμμάτων για τη κατάρτιση των γονέων όσο αφορά τη διαχείριση συμπεριφορών του παιδιού τους, λόγω έντονης απομόνωσης και αλλαγής της ρουτίνας τους. Συνίσταται, η σωστή ενημέρωση των γονέων για την τρέχουσα κατάσταση, ώστε να μπορούν να την εξηγήσουν στα παιδιά τους με σαφήνεια το τι συμβαίνει χωρίς να προκαλείται σύγχυση και πανικός. Επίσης, είναι σημαντικό οι γονείς να ενημερώνονται από τους ειδικούς για το πως θα διαχειριστούν τέτοιες πρωτόγνωρες καταστάσεις. Ένα πρόγραμμα το οποίο θα συνδυάζει την ενημέρωση σε γονιούς και επαγγελματίες θα ήταν το ιδανικό. Με αυτό τον τρόπο γονείς και ειδικοί θα μάθουν να συνεργάζονται με σκοπό την ολόπλευρη και ολοκληρωτική επιτυχία ενός ατόμου με αναπηρία. Ακόμη, είναι σημαντική, η εκπαίδευση των επαγγελματιών που εργάζονται στα κέντρα, ώστε να διευρύνουν τις γνώσεις και τις ικανότητες τους, στην τεχνολογία και στο διαδίκτυο. Σκοπός είναι η άρτια χρήση της τηλεεκπαίδευσης σε περιόδους περιορισμού/ καραντίνας ενός ατόμου. Επίσης το κράτος, είναι απαραίτητο να έχει ένα σχέδιο δράσης, έτσι ώστε τα άτομα με αναπηρίες να μην αντιμετωπίζονται ως «παιδιά κατώτερου θεού» σε τυχόν απρόοπτες μεταβαλλόμενες συνθήκες. Όλα τα παραπάνω θα πρέπει να ληφθούν υπόψη έτσι ώστε από εδώ και πέρα να εφαρμοστούν οι κατάλληλες πρακτικές όπου θα αντιμετωπιστούν οι συνέπειες που επέφερε η πανδημία. Αυτό που απαιτείται να γίνει ευρύτερα όμως, είναι να οικοδομηθεί ένα σύστημα βασισμένο στις αρχές της μη διάκρισης και της ισότητας των ευκαιριών έτσι ώστε όλες οι αποφάσεις που αφορούν τα άτομα με αναπηρίες, να λαμβάνονται από τους ίδιους και γενικότερα να ακούγονται οι φωνές και τα θέλω τους!

Βιβλιογραφία

Ελληνική:

Οικονόμου, Μ., Κοκκώση, Μ., Τριανταφύλλου, Ε., & Χριστοδούλου, Γ. (2001). Ποιότητα ζωής και ψυχική υγεία. Ενωσιολογικές προσεγγίσεις, κλινικές εφαρμογές και αξιολόγηση, Αρχεία Ελληνικής Ιατρικής, 18. 3

- Βάμβουκας, Μ.Ι. (2002). Εισαγωγή στην ψυχοπαιδαγωγική έρευνα και μεθοδολογία, (5η εκδ.). Αθήνα: Γρηγόρης
- Επίτροπος Προστασίας των δικαιωμάτων του Παιδιού (2022). Αντίκτυπος στα δικαιώματα του παιδιού από τα μέτρα που υιοθετήθηκαν κατά τη διάρκεια της πανδημίας της SARS-CoV-2. Ανακτήθηκε από: [http://www.childcom.org.cy/ccr/ccr.nsf/All/25A389E20006A306C225882200213DFD/\\$file/%CE%95%CE%9A%CE%98%CE%95%CE%A3%CE%97_CRIA_web_spreads.pdf](http://www.childcom.org.cy/ccr/ccr.nsf/All/25A389E20006A306C225882200213DFD/$file/%CE%95%CE%9A%CE%98%CE%95%CE%A3%CE%97_CRIA_web_spreads.pdf)
- Ευστρατίου, Χ., Λεψινιώτη, Ε., Ντόκος, Α. (2021). Οι επιπτώσεις της πανδημίας Covid-19 στα παιδιά σχολικής ηλικίας με διάχυτες Αναπτυξιακές Διαταραχές και ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού στα Ειδικά Σχολεία. Πτυχιακή εργασία, Πανεπιστήμιο Πατρών
- Ζώνιου-Σιδέρη Α., Ντεροπούλου-Ντέρου Ε., (2008). Στο Φτιάκα Ε. (2008) Περάστε για ένα καφέ, σχέσεις οικογένειας και σχολείου στη κόψη της διαφορετικότητας. Αθήνα: Ταξιδευτής
- Ζώνιου-Σιδέρη, Α., Ντεροπούλου-Ντέρου, Ε., Βλάχου-Μπαλαφούτη Α. (2012). Αναπηρία και εκπαιδευτική πολιτική Κριτική προσέγγιση της ειδικής και ενταξιακής εκπαίδευσης. Αθήνα: Πεδίο
- Ζώνου-Σιδέρη, Α. (2011). Οι ανάπηροι και οι εκπαίδευση τους: Μια ψυχοπαιδαγωγική προσέγγιση της ένταξης, Αθήνα: Εκδόσεις Πεδίο
- Τσαρη, Φ., & Πούρκος, Μ. (2015). Ποιοτική μεθοδολογία έρευνας: Εφαρμογές στην ψυχολογία και στην εκπαίδευση. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών
- Ιωσιφίδης, Θ. (2003). Ανάλυση ποιοτικών δεδομένων στις κοινωνικές επιστήμες. Εκδόσεις Κριτική
- Καραγιάννη Π. (2014). Σπουδές για την αναπηρία. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο
- Κεδράκα, Κ. (2008). Μεθοδολογία λήψης συνέντευξης. Ανακτήθηκε από: Academia Edu
- Κουμά, Γ. (2010). Κοινωνικός αποκλεισμός: Σεβασμός – Ευθύνη – Αλληλεγγύη. ΕΜΕ Φιλολογικών Μαθημάτων – Π.Ι.

- Κουρέα Λ., Φελλά Α., Δημητρίου Κ., (2020). Η «ετικέτα» της αναπηρίας- το εισιτήριο για αποκλεισμό από το Δημόσιο Σχολείο. Ανακτήθηκε από: https://paideia-news.com/panepistimio-leykosias/2020/05/25/i-%C2%ABetiketa%C2%BB-tis-anapirias-to-eisitirio-gia-apokleismo-apo-to-dimosio-sxoleio/?utm_source=newsletter&utm_medium=email&utm_campaign=newsletter
- Κουρτέση, Σ. Θ. (2014). *Κοινωνικός Αποκλεισμός και Άτομα με Ειδικές Ανάγκες. Κοινωνιολογική Θεώρηση* (No. GRI-2014-12356). Aristotle University of Thessaloniki.
- Κυπριακή Συνομοσπονδία Οργανώσεων Αναπήρων (2020). Αποκλεισμός πολιτών με αναπηρίες από τα μέτρα που λαμβάνονται από την Κυβέρνηση για προστασία από την πανδημία του κορωνοϊού COVID-19 – διασωληνωμένος πολίτης με αναπηρία στο Γενικό Νοσοκομείο Λευκωσίας. Ανακτήθηκε από: <https://www.bing.com/search?q=%CE%BA%CF%85%CF%83%CE%BF%CE%B1&cvid=4925d1acdf864e859b152a6c42f6df73&aqs=edge.0.0.1422j0j1&pplt=299&FORM=ANNTA1&PC=LCTS#>
- Μαντζούκας, Σ. (2007). Ποιοτική έρευνα σε έξι απλά βήματα- Η επιστημολογία, οι μέθοδοι και η παρουσίαση, *Νοσηλευτική*, 46(1), 236-246
- Ο Περί Αγωγής και Εκπαίδευσης Παιδιών με Ειδικές Ανάγκες Νόμος του 1999 (1999). Ανακτήθηκε από: [https://www.bing.com/search?q=1999_1_113.pdf+\(cylaw.org\)&cvid=8cdab2505ebd458098bf5a3df3b9d432&aqs=edge..69i57j69i64.3027j0j9&FORM=ANAB01&PC=LCTS#](https://www.bing.com/search?q=1999_1_113.pdf+(cylaw.org)&cvid=8cdab2505ebd458098bf5a3df3b9d432&aqs=edge..69i57j69i64.3027j0j9&FORM=ANAB01&PC=LCTS#)
- Πάραλαης, & Αθανασίου (2015). Η Κοινωνική Εργασία στην Κύπρο την Περίοδο της Οικονομικής Κρίσης. *Κοινωνική Πολιτική*, 3, 74 – 92
- Περίδου, Μ. Θ. (2013). Ειδική και ενιαία εκπαίδευση στην Κύπρο: μελέτη περίπτωσης μιας σχολικής μονάδας αναφορικά με την εφαρμογή και την επιρροή της εκπαιδευτικής νομοθεσίας 113 (I)/99 στην εκπαιδευτική πράξη.
- Σιμεωνίδου Σ., (2020). Για άλλη μια φορά τα παιδιά με αναπηρία εκτός σχολείου. Ανακτήθηκε από: <https://paideia-news.com/panepistimio-kyproy/2020/05/21/gia-alli-mia-fora-ta-paidia-me-anapiria-ektos-sxoleioy%E2%80%A6/>

- Σούλης, Σ., & Φλωρίδης, Θ. (2006). Ποιότητα ζωής και νέοι με Νοητική Υστέρηση: Αναζητώντας τις Επιλογές τους με Βάση το Δικαίωμα της Αυτοδιάθεσης. *Ψυχολογία*, 13 (2), 1-13
- Συμεωνίδου, Σ. (2014). Διαστάσεις της αναπηρίας στην Κύπρο. Αναλύοντας εμπειρίες καθημερινής ζωής και πολιτικού αγώνα. Αθήνα: Πεδίο
- Φτιάκα Ε. (2008) Περάστε για ένα καφέ, σχέσεις οικογένειας και σχολείου στη κόψη της διαφορετικότητας. Αθήνα: Ταξιδευτής
- Χαραλάμπους, Δ. (2004) «Ο Περί Αγωγής και Εκπαίδευσης Παιδιών με Ειδικές Ανάγκες Νόμος 113(Ι)/99»: Υλοποίηση του στη Δημοτική Εκπαίδευση. Στου Γαγάτσης, Α. & Ευαγγελίδου, Α. & Φτιάκα, Ε. & Κυριακίδης, Λ.& Τσαγγαρίδου, Ν.& Κουτσουλή, Μ. (2004)(επιμ.) Σύγχρονες Τάσεις στην Εκπαιδευτική Έρευνα και Πρακτική, Πρακτικά Όγδοου Παγκύπριου Συνεδρίου Παιδαγωγικής Εταιρείας Κύπρου. Τόμος Α', Πανεπιστήμιο Κύπρου, Λευκωσία, Μάιος 2004, Λευκωσία, Κύπρος, σελ.311.

Μεταφρασμένη στα Ελληνικά:

- Barton, L. (2012). Η πολιτική της ένταξης (inclusion). Στο Α. Ζώνιου-Σιδέρη (Επιμ). Σύγχρονες ενταξιακές προσεγγίσεις: Θεωρία & Πράξη. (σ. 53-64). Αθήνα: Πεδίο.
- Bryman, A. (2017). Μέθοδοι κοινωνικής έρευνας. Αθήνα: Gutenberg
- Cohen, L., Manion, L. & Morrison, K. (2008). Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας. Αθήνα: Μεταίχμιο
- Oliver, M. (2009). Αναπηρία και Πολιτική. Μετάφραση-Επιμέλεια: Γ. Καραγιάννη. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.
- Robson, C. (2010). Η έρευνα του πραγματικού κόσμου. Αθήνα: Gutenberg
- Zissi, A., & Chtouris, S. (2020). Η πανδημία Covid-19: Επιταχυντής των ανισοτήτων και εγκαταστάτης νέων μορφών ανισοτήτων. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 154, 65-73
- Nettleton, S. (2002). Κοινωνιολογία της υγείας και της ασθένειας, Αθήνα: Εκδόσεις Τυπωθήτω

Αγγλική:

- Angelides, P. (2004). Moving towards inclusive education in Cyprus?. *International Journal of Inclusive Education*, 8(4), 407-422.
- Annaswamy, T. M., Verduzco-Gutierrez, M., & Frieden, L. (2020). Telemedicine barriers and challenges for persons with disabilities: COVID-19 and beyond. *Disability and health journal*, 13(4), 100973.
- Barker, E. (2020). 6 Ways to support students with disabilities during COVID-19 school closures. Teach. Learn.
- Barnes, C., Barton, L., & Oliver, M. (2004). Obituary. *Disability & Society*, 19(6), 563-567.
- Barnes, M., Heady, C., Middleton, S., Millar, J., Papadopoulos, F., Room, G., & Tsakoglou, P. (2022). *Poverty and Social Exclusion in Europe*. the University of Bath's research portal.
- Blanco C, Wall MM, Olfson M. (2020). Psychological Aspects of the COVID-19 Pandemic. *J Gen Intern Med*. Sep;35(9):2757-2759.
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A social critique of the judgement of taste*. Routledge
- Brett, J. (2002). The experience of disability from the perspective of parents of children with profound impairment: Is it time for an alternative model of disability?. *Disability & Society*, 17(7), 825-843.
- Brodeur, A., Clark, A., Fleche, S., & Powdthavee, N. (2021). COVID-19, lockdowns and well-being: Evidence from google trends. *Journal Of Public Economics*, 193, 104346.
- Brooks, S., Webster, R., Smith, L., Woodland, L., Wessely, S., Greenberg, N., & Rubin, G. (2020). The psychological impact of quarantine and how to reduce it: rapid review of the evidence. *The Lancet*, 395(10227), 912-920.
- Bryman, A. (2008) *Social research methods*. 3rd Edition, Oxford University Press., New York.
- Burlacu, A., Mavrighi, I., Crisan-Dabija, R., Jugrin, D., Buju, S., Artene, B., & Covic, A. (2021). “Celebrating old age”: an obsolete expression during the COVID-19 pandemic? Medical, social, psychological, and religious consequences of home

- isolation and loneliness among the elderly. *Archives Of Medical Science*, 17(2), 285-295.
- Cacioppo, M., Bouvier, S., Bailly, R., Houx, L., Lempereur, M., & Mensah-Gourmel, J. et al. (2021). Emerging health challenges for children with physical disabilities and their parents during the COVID-19 pandemic: The ECHO French survey. *Annals Of Physical And Rehabilitation Medicine*, 64(3), 101429.
- Castillo-Chavez, C., Curtiss, R., Daszak, P., Levin, S., Patterson-Lomba, O., & Perrings, C. et al. (2015). Beyond Ebola: lessons to mitigate future pandemics. *The Lancet Global Health*, 3(7), e354-e355.
- Clark, A. (2016). Empathy and alfred adler: An Integral Perspective. *The Journal Of Individual Psychology*, 72(4), 237-253.
- Clarke V. & Braun V. (2017). Thematic analysis, *The Journal of Positive Psychology*, 12:3, 297-29
- Cohen, R., Espelin, C., De Wulf, P., Sorger, P., Harrison, S., & Simons, K. (2008). Structural and Functional Dissection of Mif2p, a Conserved DNA-binding Kinetochore Protein. *Molecular Biology Of The Cell*, 19(10), 4480-4491.
- Creswell, J. W. (2011). Educational research. New Delhi: PHI Learning Private Limited.
- Damianidou E. & Georgiadou A. (2022). Keeping Students close or far? Whom, how and what for, *Teachers and Teaching*.
- Daniel, S. (2020). Education and the COVID-19 pandemic. *PROSPECTS*, 49(1-2), pp.91-96.
- De Leo, D. and Trabucchi, M. (2020). COVID-19 and the Fears of Italian Senior Citizens. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(10), p.3572.
- Deafness and hearing loss (2018). Ανακτήθηκε από:
https://www.bing.com/search?q=Deafness+and+hearing+loss+%28who.int%29+&q=&n&form=QBRE&msbrank=0_0_0&sp=-1&pq=deafness+and+hearing+loss+%28who.int%29+&sc=0-36&sk=&cvid=8300D1F118AA48B6AE22F0C8D28E0DB3#
- Dobransky, K., & Hargittai, E. (2006). The disability divide in internet access and use. *Information, Communication & Society*, 9(3), 313-334.

- Earey, A. (2013). Parental experiences of support for pupils with dyslexia: ignoring the effect on parents. *Support For Learning*, 28(1), 35-40.
- Feldman, M., McDonald, L., Serbin, L., Stack, D., Secco, M., & Yu, C. (2007). Predictors of depressive symptoms in primary caregivers of young children with or at risk for developmental delay. *Journal Of Intellectual Disability Research*, 51(8), 606-619.
- Friedman, C. (2021). Food insecurity of people with disabilities who were Medicare beneficiaries during the COVID-19 pandemic. *Disability and Health Journal*, 14(4), 101166.
- Gao, J., Zheng, P., Jia, Y., Chen, H., Mao, Y., Chen, S., Wang, Y., Fu, H. and Dai, J. (2020). Mental health problems and social media exposure during COVID-19 outbreak. *PLOS ONE*, 15(4), p.e0231924.
- Glazzard J. (2012). *Dyslexia and Self-Esteem: Stories of Resilience*. ResearchGate Jones, P. & Swain, J. (2001). Parents reviewing Annual Reviews. *British Journal of Special Education*, (28), 2, pp.60-64.
- Goffman, E. (1990). *Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity*. Penguin books.
- Hickey, S. & du Toit, A. (2007). Adverse incorporation, social exclusion and chronic poverty. CPRC Working Paper 81, Institute for Development Policy and Management, University of Manchester.
- Imran, N., Zeshan, M., & Pervaiz, Z. (2020). Mental health considerations for children & adolescents in COVID-19 Pandemic. *Pakistan Journal Of Medical Sciences*, 36(COVID19-S4).
- Jalali, M., Shahabi, S., Lankarani K., Kamali, M., Mojgani, P. (2020) COVID-19 and disabled people: perspectives from Iran. *Disability & Society*, 35:5, 844-847.
- Jambusaria-Pahlajani, A., Karia, P., & Schmults, C. (2020). Risk Factors Party Together: The Role of Perineural Invasion and Desmoplasia in Cutaneous Squamous Cell Carcinoma Prognosis. *Journal Of Investigative Dermatology*, 140(10), 1893-1894.
- James, J. (2020). A Tale of Two Epidemics. *Disaster Medicine and Public Health Preparedness*, 14(6), pp.e1-e2.

- Jones, P. & Swain, J. (2001). Parents reviewing Annual Reviews. *British Journal of Special Education*, (28), 2, p. 60-64.
- Kern, M. J. (2016). *Global Epidemics, Pandemics, Terrorism: Risk Assessment and European Responses*.
- Khan, S., Combaz, E. & McAslan Fraser, E. (2015). *Social exclusion: topic guide*. Revised edition. Birmingham, United Kingdom: GSDRC, University of Birmingham.
- King, D., Delfabbro, P., Billieux, J., & Potenza, M. (2020). Problematic online gaming and the COVID-19 pandemic. *Journal Of Behavioral Addictions*, 9(2), 184-186. Li, Z., Ge, J., Yang, M., Feng, J., Qiao, M., & Jiang, R. et al. (2020). Vicarious traumatization in the general public, members, and non-members of medical teams aiding in COVID-19 control. *Brain, Behavior, And Immunity*, 88, 916-919.
- Liasidou, A. (2007). Inclusive education policies and the feasibility of educational change: the case of Cyprus. *International Studies in Sociology of Education*, 17(4), 329-347.
- Loopstra, R. (2020). *Vulnerability to food insecurity since the COVID-19 lockdown*. London: The Food Foundation.
- Lund, E. M., & Ayers, K. B. (2020). Raising awareness of disabled lives and health care rationing during the COVID-19 pandemic. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*, 12(S1), S210–S211.
- Lund, E. M., Forber-Pratt, A. J., Wilson, C., & Mona, L. R. (2020). The COVID-19 pandemic, stress, and trauma in the disability community: A call to action. *Rehabilitation Psychology*, 65(4), 313–322.
- Lythgoe, M., & Middleton, P. (2020). Ongoing Clinical Trials for the Management of the COVID-19 Pandemic. *Trends In Pharmacological Sciences*, 41(6), 363-382.
- Mattei, G., Russo, T., Addabbo, T., & Galeazzi, G. (2020). The COVID-19 recession might increase discriminating attitudes toward LGBT people and mental health problems due to minority stress. *International Journal Of Social Psychiatry*, 67(4), 400-401.
- Maurice, J. (2016). Cost of protection against pandemics is small. *The Lancet*, 387(10016), e12.

- Maxwell, J. (1992). Understanding and Validity in Qualitative Research. *Harvard Educational Review*, 62(3), 279-301. doi: 10.17763/haer.62.3.8323320856251826
- Morabia, A. (2020). Pandemics and methodological developments in epidemiology history. *Journal Of Clinical Epidemiology*, 125, 164-169. doi: 10.1016/j.jclinepi.2020.06.008
- Narvekar H. N. (2020). Educational concerns of children with disabilities during COVID-19 pandemic. *Indian journal of psychiatry*, 62(5), 603–604.
- Novotney, A. (2019). Social isolation: It could kill you. *Monitor on Psychology*, 50, 33–37.
- Oliver, M. (1996) Understanding Disability: From Theory to Practice. Hampshire: Palgrave.
- Oliver, M., Barnes C. (1998) Review of Case P. (2010) Refocusing on the Parent: What are the social issues of concern for parents of disabled children? *Disability & Society* Volume: 15, issue 2.
- Paige-Smith, A. (1997). The rise and impact of the parental lobby: Including voluntary groups and the education of children with learning difficulties or disabilities. In F.
- Pan L, Mu M, Yang P, Sun Y, Wang R, Yan J, Li P, Hu B, Wang J, Hu C, Jin Y, Niu X, Ping R, Du Y, Li T, Xu G, Hu Q, Tu L. Clinical Characteristics of COVID-19 Patients With Digestive Symptoms in Hubei, China: A Descriptive, Cross-Sectional, Multicenter Study. *Am J Gastroenterol*. 2020 May;115(5):766-773.
- Patel, K. (2020). Mental health implications of COVID-19 on children with disabilities. *Asian Journal Of Psychiatry*, 54, 102273.
- Phtiaka, H. (1999). Parental education in Cyprus: Past, present and future. *International Studies In Sociology Of Education*, 9(1), 95-107.
- Phtiaka, H. (2007). *Educating the Other: a journey in Cyprus time and space*, Barton, L. & Armstrong, F. (Eds) (2007) *Policy, Experiences and Change; Cross-Cultural reflections on Inclusive Education*, London: Springer Books.
- Piret, J., & Boivin, G. (2021). Pandemics Throughout History. *Frontiers In Microbiology*, 11.
- Poon-McBrayer, K., & McBrayer, P. (2014). Plotting Confucian and disability rights paradigms on the advocacy–activism continuum: experiences of Chinese parents of children with dyslexia in Hong Kong. *Cambridge Journal Of Education*, 44(1), 93-111.

- Qiu, W., Rutherford, S., Mao, A., & Chu, C. (2017). The Pandemic and its Impacts. *Health, Culture And Society*, 9, 1-11.
- Ribeiro, G., & Kitron, U. (2016). Zika virus pandemic: a human and public health crisis. *Revista Da Sociedade Brasileira De Medicina Tropical*, 49(1), 1-3.
- Robson, C. (2010) Real World Research. 2nd Edition, Blackwell Publishing, London.
- Saldanha, J. H. S., Pereira, A. P. M., Santos, A. O. C. D., Miranda, B. S., Carvalho, H. K. S. D., Nascimento, L. C., ... & Almeida, M. M. C. D. (2021). Persons with disabilities during the COVID-19 pandemic: guaranteeing fundamental rights and equity in care. *Cadernos de saude publica*, 37.
- Schalock, R. L., Gardner, J. F., Bradley, V. J. (2007). Quality of life for people with intellectual and other developmental disabilities. AAIDD.
- Schalock, R. L., Verdugo, M. A. (2002). Handbook on Quality of Life for Human Service Practitioners. AAMR.
- Schormans, A., Hutton, S., Blake, M., Earle, K., & Head, K. (2021). Social isolation continued: Covid-19 shines a light on what self-advocates know too well. *Qualitative Social Work*, 20(1-2), 83-89.
- Shakespeare, T., Barnes, C., Mercer, G. (1999). Exploring disability: a sociological introduction. Cambridge: Polity Press.
- Shakespeare, T., Watson, N., Brunner, R., Cullingworth J., Hammed S., Scherer, N., Pearson C., Reinchenberger, V., (2021). Disabled people in Britain and the impact of the COVID-19 pandemic. *Social Policy Administration. An International Journal of Policy and Research*, 64:1, 103-117.
- Simmons, A. (2020). COVID-19 social distancing: A snippet view of the autistic social world. *Disability & Society*, 35(6), 1007-1011.
- Symeonidou, S. (2009). Trapped in our past: the price we have to pay for our cultural disability inheritance. *International Journal Of Inclusive Education*, 13(6), 565-579.
- Symeonidou, S., & Phtiaka, H. (2009). Using teachers' prior knowledge, attitudes and beliefs to develop in-service teacher education courses for inclusion. *Teaching and Teacher Education*, 25(4), 543-550.

- Tisdell, C. (2020). Economic, social and political issues raised by the COVID-19 pandemic. *Economic Analysis And Policy*, 68, 17-28.
- Toquero, C.M. D.(2020). Inclusion of People with Disabilities amid COVID-19: Laws, Interventions, Recommendations *Multidisciplinary Journal of Educational Research*,10(2), 158-177.
- United Nations (2020). Everyone Included: Social Impact of COVID-19. Ανακτήθηκε από: https://www.bing.com/search?q=https%3A%2F%2Fwww.un.org%2Fdevelopment%2Fdesa%2Fdsdpd%2Feveryone-included-covid-19.html+&qsn&form=QBRE&msbsrank=0_1_0&sp=-1&pq=1999_1_113.pdf+%28cylaw.org%29&sc=1-26&sk=&cvid=50E8915BCCE940B594C11BCA5DE5AA62#
- Universal Declaration of Human Rights (1948). Ανακτήθηκε από: [https://www.bing.com/search?q=udhr.pdf+\(un.org\)&cvid=66683b8ce1a240398712316803a911a4&aqs=edge.0.69i59.2407j0j9&FORM=ANAB01&PC=LCTS#](https://www.bing.com/search?q=udhr.pdf+(un.org)&cvid=66683b8ce1a240398712316803a911a4&aqs=edge.0.69i59.2407j0j9&FORM=ANAB01&PC=LCTS#)
- University of Baltimore (2020). COVID-19 Impact on US National Overdose Crisis. Available at: [Accessed 29 May 2021]
- University of Freiburg (2020). Lost in lockdown? COVID-19, social distancing, and mental health in Germany. CEPR: Vetted and Real Time Papers Review. Centre For Economic Policy Research, pp.117-153.
- Usher K, Bhullar N, Durkin J, Gyamfi N, Jackson D. (2020). Family violence and COVID-19: Increased vulnerability and reduced options for support. *Int J Ment Health Nurs*. Aug;29(4):549-552.
- Verikios, G., Sullivan, M., Stojanovski, P., Giesecke, J., & Woo, G. (2015). Assessing Regional Risks From Pandemic Influenza: A Scenario Analysis. *The World Economy*.
- WHO Coronavirus (COVID-19) Dashboard (2020). Ανακτήθηκε από: [https://www.bing.com/search?q=WHO+Coronavirus+\(COVID-19\)+Dashboard+%7C+WHO+Coronavirus+\(COVID-19\)+Dashboard+With+Vaccination+Data&cvid=1a54ad91000f48cca034f2024e9c3d36&aqs=edge.0.69i59j69i60.351j0j1&pglt=299&FORM=ANNTA1&PC=LCTS#](https://www.bing.com/search?q=WHO+Coronavirus+(COVID-19)+Dashboard+%7C+WHO+Coronavirus+(COVID-19)+Dashboard+With+Vaccination+Data&cvid=1a54ad91000f48cca034f2024e9c3d36&aqs=edge.0.69i59j69i60.351j0j1&pglt=299&FORM=ANNTA1&PC=LCTS#)
- WHOQOL (2012). Programme on mental health. Ανακτήθηκε από: <https://www.bing.com/search?q=Programme+on+mental+health%3A+WHOQOL+us>

[er+manual%2C+2012+revision&cvid=ee5c516ce5b449eaa5199e6ed7483fa&aqs=edge..69i57j69i60l2.2242j0j9&FORM=ANAB01&PC=LCTS#](https://www.bing.com/search?q=er+manual%2C+2012+revision&cvid=ee5c516ce5b449eaa5199e6ed7483fa&aqs=edge..69i57j69i60l2.2242j0j9&FORM=ANAB01&PC=LCTS#)

Woodcock, C. (2020). Mothers of Children with Dyslexia Share the Protection, “In-Betweenness,” and the Battle of Living with a Reading Disability: A Feminist Autoethnography. *The Qualitative Report*, 25(6), 1637-1657.

World Health Organization (2020). Addressing violence against children, women and older people during the covid-19 pandemic: Key actions. Ανακτήθηκε από:
[https://www.bing.com/search?q=Addressing+violence+against+children%2C+women+and+older+people+during+the+covid-19+pandemic%3A+Key+actions+\(who.int\)&cvid=574ce644672143eba3c69442c83de825&aqs=edge.0.69i59j69i64.2715j0j9&FORM=ANAB01&PC=LCTS#](https://www.bing.com/search?q=Addressing+violence+against+children%2C+women+and+older+people+during+the+covid-19+pandemic%3A+Key+actions+(who.int)&cvid=574ce644672143eba3c69442c83de825&aqs=edge.0.69i59j69i64.2715j0j9&FORM=ANAB01&PC=LCTS#)

World Health Organization (2021). Promoting a fair and equitable response to the COVID-19 pandemic. Ανακτήθηκε από:
[https://www.bing.com/search?q=Ensuring+a+fair+and+equitable+response+to+the+COVID-19+pandemic+\(who.int\)&cvid=a652269646a14a23b42adc164b2fad43&aqs=edge.0.69i59j69i64.2866j0j9&FORM=ANAB01&PC=LCTS#](https://www.bing.com/search?q=Ensuring+a+fair+and+equitable+response+to+the+COVID-19+pandemic+(who.int)&cvid=a652269646a14a23b42adc164b2fad43&aqs=edge.0.69i59j69i64.2866j0j9&FORM=ANAB01&PC=LCTS#)

Zhang, K. & Liu, W. (2016). Preliminary Exploration and Management Analysis of the Impact of the Avian Influenza Epidemics from the Point View of Chinese Animal Farmers. *Global Journal of Health Science*, 9(1), 233.

A Review of Unesco activities in the light of the Salamanca Statement and Framework for Action (1999). Ανακτήθηκε από:
<https://www.bing.com/search?q=%CE%91+Review+of+Unesco+activities+in+the+light+of+the+Salamanca+Statement+and+Framework+for+Action+&qs=n&form=QBRE&sp=-1&pq=&sc=0-0&sk=&cvid=4D56AB24229E4E5D999F5A7F6280D0E1#>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1

Οδηγός συνέντευξης γονέων ατόμων με αναπηρία

Δημογραφικά στοιχεία:

-Εκπαιδευτικό επίπεδο:

-επάγγελμα:

Άξονας 1: καθημερινότητα

1. Θεωρείτε ότι η τήρηση ενός τακτικού καθημερινού προγράμματος συμβάλλει σημαντικά στη λειτουργικότητα του παιδιού σας;
2. Ποιοι τομείς της καθημερινότητας του παιδιού σας επηρεάστηκαν μετά την επιβολή των μέτρων;
3. Τι είχε αλλάξει στη καθημερινότητα του παιδιού σας το διάστημα του έντονου περιορισμού (lockdown) και κατά τη διάρκεια της πανδημίας;
4. Θεωρείτε ότι αντιλήφθηκε πλήρως την πανδημία;
5. Αυτό το διάστημα σας ρωτούσε κάτι για την πανδημία; Ποιες ήταν οι κύριες ανησυχίες του;
6. Υπήρξε δυσκολία στη προσαρμογή του παιδιού σας όσο αφορά την τήρηση των υφιστάμενων μέτρων;
7. Αντιμετωπίσατε προβλήματα με τις διατροφικές συνήθειες του παιδιού σας;

Άξονας 2: ψυχοσυναισθηματικός- κοινωνικός τομέας

1. Θεωρείτε ότι η πανδημία επηρέασε αρνητικά τη διάθεση του παιδιού σας;
2. Παρατηρήσατε στο παιδί σας να απομονώνεται από άλλους ανθρώπους ή να αρνείται να έρθει σε επαφή με άλλα άτομα;
3. Παρατηρήσατε να αυξάνεται το άγχος και το στρες στο παιδί σας κατά την περίοδο εμφάνισης του ιού και τήρησης των μέτρων;
4. Παρατηρήσατε το παιδί σας να έχει ξεσπάσματα θυμού και να γίνεται επιθετικό προς εσάς;
5. Παρατηρήσατε το παιδί να έχει αυτοτραυματική συμπεριφορά;
6. Ποια ήταν τα πιο συχνά συναισθήματα που βίωνε το παιδί σας το διάστημα του λοκντάουν;
7. Παρατηρήσατε να απέκτησε το παιδί σας κάποια φοβία μέσα από την πανδημία;

8. Υπήρξε κάποιο περιστατικό που σας προβλημάτισε ιδιαίτερα;

Αξονας 3: εκπαίδευση

1. Το ενδιαφέρον για επιστροφή στο σχολείο μειώθηκε;
2. Ποια ήταν τα εμπόδια που συναντούσατε στη προσπάθεια προσαρμογής του παιδιού σας πίσω στο κέντρο;
3. Νιώσατε ότι υπήρξε η ανάλογη στήριξη από το κέντρο για τη διαχείριση της πανδημίας;
4. Θεωρείτε ότι η πανδημία επέφερε σοβαρές ζημιές στη μαθησιακή πρόοδο του παιδιού σας;
5. Ποια ήταν τα προβλήματα που συναντήσατε στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση του παιδιού σας;
6. Σας βοήθησε η οργάνωση του σχολείου σχετικά με τη μετάβαση από δια ζώσης σε εξ αποστάσεως εκπαίδευση;

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2

Οδηγός συνέντευξης στους υπευθύνων ομάδων

-Φύλο:

-Ηλικία:

-Ειδικότητα:

-χρόνια υπηρεσίας:

- μορφωτικό επίπεδο:

Άξονας 1 καθημερινότητα

1. Τι έχει αλλάξει κατά τη γνώμη σας στη καθημερινότητα των συγκεκριμένων ατόμων εν καιρό πανδημίας;
2. Θεωρείτε ότι η τήρηση ενός καθημερινού προγράμματος συμβάλλει σημαντικά στη λειτουργικότητα τους;
3. Η επιβολή των μέτρων σε ποιους τομείς της καθημερινότητας τους επηρέασαν;
4. Θεωρείτε ότι αντιλήφθηκαν πλήρως την πανδημία;
5. Αυτό το διάστημα σας ρωτούσαν κάτι για την πανδημία; Ποιες ήταν οι κύριες ανησυχίες τους;
6. Ποια ήταν η αντίδραση/στάση τους όταν υποχρεωτικά θα έπρεπε να τηρούν κάποια μέτρα;
7. Υπήρξε δυσκολία στη προσαρμογή τους όσο αφορά την τήρηση των υφιστάμενων μέτρων;
8. Οι εξωσχολικές δραστηριότητες και οι θεραπείες συνεχίστηκαν το διάστημα της πανδημίας; Αν ναι με ποιους τρόπους;

Άξονας 2 ψυχοσυναισθηματικός-κοινωνικός τομέας

1. Θεωρείτε ότι η πανδημία επηρέασε αρνητικά στη διάθεση των ατόμων αυτών;
2. Ποιες ήταν οι αλλαγές που παρατηρήσατε στη διάθεση τους σε σχέση με προ κορονοϊού.
3. Ποιες ήταν οι κύριες ανησυχίες τους κατά την διάρκεια της πανδημίας;

4. Παρατηρήσατε να αυξάνετε το άγχος και το στρες τους κατά την περίοδο εμφάνισης του ιού και της υποχρεωτικής τήρησης των μέτρων;
5. Παρατηρήσατε να έχουν ξεσπάσματα θυμού και να γίνονται επιθετικοί προς εσάς;
6. Παρατηρήσατε να έχουν αυτοτραυματική συμπεριφορά;
7. Παρατηρήσατε να απέκτησαν κάποια φοβία μέσα από την πανδημία;
8. Υπήρξε κάποιο περιστατικό που σας προβλημάτισε ιδιαίτερα;

Άξονας 3: εκπαίδευση

1. Ποια ήταν τα μεγαλύτερα εμπόδια που κληθήκατε να αντιμετωπίσετε κατά την αναστολή αρχικά του κέντρου και έπειτα της επαναλειτουργίας του;
2. Θεωρείτε ότι το επίπεδο δεξιοτήτων τόσο εσάς όσο και των ατόμων στη χρήση τεχνολογικών μέσων επηρέασαν την εφαρμογή και την αποτελεσματικότητα της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης;
3. Δημιουργήθηκαν προβλήματα σχετικά με την διατήρηση της διάθεσης των ατόμων για συμμετοχή στα εξ αποστάσεως μαθήματα;
4. Σας βοήθησε η οργάνωση του σχολείου σχετικά με τη μετάβαση από δια ζώσης σε εξ αποστάσεως εκπαίδευση;
5. Ήταν εύκολη η αναπροσαρμογή τους πίσω στο κέντρο ημέρας;
6. Ποια ήταν τα εμπόδια που συναντούσατε στη προσπάθεια προσαρμογής τους πίσω στο κέντρο;
7. Πιστεύετε θα μπορούσε να γίνει διαφορετικός χειρισμός όσο αφορά την εκπαίδευση τους;
8. Θεωρείτε ότι η πανδημία επέφερε σοβαρές ζημιές στη πρόοδο της εκμάθησής τους; Αν ναι Ποιες ήταν αυτές;

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3

Οδηγός συνέντευξης στα ίδια τα άτομα με αναπηρία

Άξονας 1: καθημερινότητα

1. Τι είναι ο κορονοϊός;
2. Πώς ένιωσες όταν έμαθες για τον κορονοϊό;

3. Τι έκανες όταν έμεινες στο σπίτι για τον κορονοϊό;
4. Πώς περνούσες;
5. Πεθύμησες να κάνεις τα πράγματα που έκανες πριν; Τι πεθύμησες περισσότερο;
6. Τι σταμάτησες να κάνεις που έκανες πριν τον κορονοϊό;
7. Φοράς μάσκα όταν πας κάπου ή όταν είσαι κοντά με άλλα άτομα;
8. Βάζεις αντισηπτικό συχνά;
9. Κάνεις τεστ;
10. Έχεις βάλει τα εμβόλια;
11. Ήθελες ή δεν ήθελες να βάλεις τα εμβόλια και γιατί;

Άξονας 2: ψυχοσυναισθηματικός-κοινωνικός τομέας

1. Φοβάσαι να έρχεσαι κοντά με άλλα άτομα; Αν ναι, γιατί αυτό σε φοβίζει; .
2. Πριν τον κορονοϊό δεν ήσουν σπίτι συνέχεια;
3. Νιώθεις άγχος για το τι θα συμβεί με τον κορονοϊό;
4. Θυμώνεις που υπάρχει ο κορονοϊός;
5. Υπήρχαν στιγμές που στεναχωρήθηκες για κάτι; Για πιο πράγμα;
6. Θα ήθελες κατά τη διάρκεια του λοκντάουν να ερχόταν κάποιο άτομο να σου μιλάει και να σε βοηθάει;

Άξονας 3: Εκπαίδευση

1. Έκανες μαθήματα διαδικτυακά όσο καιρό ήσουν στο σπίτι;
2. Δυσκολεύτηκες σε κάτι με τα διαδικτυακά μαθήματα;
3. Όταν έπρεπε να πας πίσω σχολείο μετά το λοκντάουν, χάρηκες;
4. Τι έκανες στο σχολείο πριν τον κορονοϊό και τώρα δεν κάνεις;
5. Ένωσες ότι δυσκολεύτηκες να παρακολουθήσεις τα μαθήματα σου όταν επέστρεψες πίσω;

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 4

Οδηγός συνέντευξης κοινωνικής λειτουργού

-Φύλο:

-Ηλικία:

-Εκπαιδευτικό επίπεδο:

-επάγγελμα:

-Χρόνια υπηρεσίας:

Άξονας 1: καθημερινότητα

1. Θεωρείτε ότι η τήρηση ενός καθημερινού προγράμματος συμβάλλει σημαντικά στη λειτουργικότητα ενός ατόμου με αναπηρία ειδικότερα στη εργασία και τις υποχρεώσεις του;
2. Πώς η πανδημία επηρέασε την εργασία τους; σε ποιους τομείς;
3. Θεωρείτε ότι αντιλήφθηκαν πλήρως την πανδημία;
4. Αυτό το διάστημα σας ρωτούσαν κάτι για την πανδημία; Ποιες ήταν οι κύριες ανησυχίες τους σχετικά με τη εργασία τους;
5. Ποια ήταν η αντίδραση/στάση τους όταν υποχρεωτικά θα έπρεπε να τηρούν κάποια μέτρα στη δουλειά τους;
6. Υπήρξε δυσκολία στη προσαρμογή τους όσο αφορά την τήρηση των υφιστάμενων μέτρων; Τηρούσαν τα μέτρα;
7. Ποιες ήταν οι μεγαλύτερες δυσκολίες που έπρεπε να αντιμετωπίσετε εν καιρό πανδημίας σε σχέση με τη εργασία των ατόμων που είναι ενταγμένα στο πρόγραμμα;

Άξονας 2: ψυχοσυναισθηματικός-κοινωνικός τομέας

1. Θεωρείτε ότι η πανδημία επηρέασε αρνητικά στη διάθεση των ατόμων;
2. Ποιες ήταν οι αλλαγές που παρατηρήσατε στη διάθεση τους σε σχέση με προ κορονοϊού;
3. Ποιες ήταν οι κύριες ανησυχίες τους κατά την διάρκεια της πανδημίας;

4. Παρατηρήσατε απομονώνονται από άλλους ανθρώπους ή να αρνιούνται να έρθουν σε επαφή με άλλα άτομα;
5. Παρατηρήσατε να αυξάνετε το άγχος και το στρες τους κατά την περίοδο εμφάνισης του ιού και τήρησης των μέτρων;
6. Παρατηρήσατε να έχουν ξεσπάσματα θυμού και να γίνονται επιθετικοί προς εσάς;
7. Παρατηρήσατε να έχουν αυτοτραυματική συμπεριφορά;
8. Παρατηρήσατε να απέκτησαν κάποια φοβία μέσα από την πανδημία;
9. Υπήρξε κάποιο περιστατικό που σας προβλημάτισε ιδιαίτερα;

Άξονας 3: εκπαίδευση

1. Ποια ήταν τα μεγαλύτερα εμπόδια που κληθήκατε να αντιμετωπίσετε κατά την αναστολή λειτουργίας των κέντρων;
2. Το ενδιαφέρον για επιστροφή στο σχολείο μειώθηκε από την εμφάνιση του ιού;
3. Ήταν εύκολη η αναπροσαρμογή τους στη εκπαίδευση;
4. Ποια ήταν τα εμπόδια που συναντούσατε στη προσπάθεια προσαρμογής τους πίσω στο κέντρο;
5. Η πανδημία επέφερε αρνητικά αποτελέσματα στη εκπαίδευση των ατόμων;

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 5

Πρωτόκολλο παρατήρησης

	Ημερομηνία	Π	κ	Σ	Σε.	Φ	Ε
Έχει αλλάξει η συμπεριφορά του μέσα και έξω από την τάξη;							
Τηράει τα μέτρα;							
Αποφεύγει να πλησιάζει άλλα άτομα;							
Συζητάει για αυτό το θέμα;							
Νιώθει φόβο μην κολλήσει;							
Νιώθει άγχος;							
Αντιλαμβάνεται την υπάρχουσα κατάσταση;							
Έχει μειωθεί η απόδοση στις δραστηριότητες του κέντρου;							
Δυσκολεύεται στην αποδοχή των νέων δεδομένων;							
Τυχαίνουν ξεσπάσματα θυμού;							
Υπάρχουν επιθετικές συμπεριφορές;							
Υπάρχουν αυτοτραυματικές συμπεριφορές;							

Πανεπιστήμιο Κύπρου University of Cyprus

Καλείστε να συμμετέχετε σε μια έρευνα που διεξάγεται από το Πανεπιστήμιο Κύπρου. Πρέπει να είστε 18 χρονών (ή μεγαλύτεροι) για να συμμετέχετε στην έρευνα. Η συμμετοχή σας είναι εθελοντική. Μπορείτε να αφιερώσετε όσο χρόνο χρειάζεστε για να διαβάσετε το **Έντυπο Συγκατάθεσης Κατόπιν Ενημέρωσης**. Μπορείτε επίσης να αποφασίσετε να το συζητήσετε με την οικογένεια ή τους φίλους σας. Αντίγραφο αυτού του εντύπου θα σας δοθεί.

ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Σας ζητάμε να συμμετέχετε στην παρούσα έρευνα γιατί ο σκοπός της είναι να διερευνήσει τους παράγοντες που επηρέασαν την καθημερινότητα, την ψυχολογία και την εκπαίδευση των ατόμων με αναπηρίες κατά την περίοδο της πανδημικής κρίσης (covid-19).

ΕΝΔΕΧΟΜΕΝΟΙ ΚΙΝΔΥΝΟΙ

Δεν υπάρχουν προβλέψιμοι κίνδυνοι που προκύπτουν από τη συμμετοχή σας στην παρούσα έρευνα. Εάν αισθανθείτε δυσφορία κατά την απάντησή σας σε συγκεκριμένες ερωτήσεις, παρακαλούμε μη διστάσετε να ζητήσετε να παραλειφθούν.

ΑΠΟΖΗΜΙΩΣΗ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ

Δεν θα έχετε κάποιο άμεσο και σημαντικό οικονομικό όφελος από τη συμμετοχή σας στην παρούσα έρευνα.

ΕΝΔΕΧΟΜΕΝΗ ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ ΣΥΜΦΕΡΟΝΤΩΝ

Κατά τη δήλωση των ερευνητών της έρευνας δεν υπάρχει σύγκρουση συμφερόντων.

ΕΜΠΙΣΤΕΥΤΙΚΟΤΗΤΑ

Οποιοσδήποτε πληροφορίες αποκτηθούν σχετικά με την παρούσα έρευνα και οι οποίες θα μπορούσαν να σας ταυτοποιήσουν προσωπικά, θα παραμείνουν απόρρητες και θα αποκαλυφθούν μόνο με την άδειά σας ή όπως προβλέπεται από τον νόμο. Οι πληροφορίες εκείνες που σας ταυτοποιούν προσωπικά, θα διατηρηθούν ξεχωριστά από τα υπόλοιπα δεδομένα που σας αφορούν.

Τα δεδομένα θα φυλάσσονται με ευθύνη του ερευνητή.

Σε περίπτωση ηχογράφησης, θα ζητηθεί η συγκατάθεσή σας.

Σε περίπτωση που τα αποτελέσματα της έρευνας δημοσιευτούν ή παρουσιαστούν σε συνέδρια δεν θα συμπεριληφθούν πληροφορίες που θα αποκαλύπτουν την ταυτότητά σας. Σε περίπτωση που φωτογραφίες σας, βίντεο ή ακουστικές ηχογραφήσεις χρησιμοποιηθούν για εκπαιδευτικούς σκοπούς, η ταυτότητά σας θα προστατεύεται ή θα συγκαλύπτεται.

ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΚΑΙ ΑΠΟΧΩΡΗΣΗ

Μπορείτε να επιλέξετε να συμμετέχετε ή όχι στην παρούσα έρευνα. Αν συμμετέχετε εθελοντικά σε αυτή την έρευνα, μπορείτε να αποχωρήσετε οποιαδήποτε στιγμή χωρίς καμία συνέπεια. Μπορείτε επίσης να αρνηθείτε να απαντήσετε σε οποιεσδήποτε ερωτήσεις δεν επιθυμείτε να απαντήσετε και να παραμείνετε στην έρευνα. Ο ερευνητής μπορεί να σας ζητήσει να αποσυρθείτε από την έρευνα, αν ανακύψουν περιστάσεις που το απαιτούν.

ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΩΝ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΩΝ ΣΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ

Μπορείτε να αποσύρετε τη συγκατάθεσή σας οποιαδήποτε στιγμή και να διακόψετε τη συμμετοχή σας χωρίς να υποστείτε καμία κύρωση.

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΕΡΕΥΝΗΤΩΝ

Αν έχετε οποιεσδήποτε ερωτήσεις ή ανησυχίες σε σχέση με την έρευνα, μη διστάσετε να επικοινωνήσετε με τον ερευνητή.

Διάβασα τα παραπάνω και αποδέχομαι τη συμμετοχή μου στην έρευνα.

Όνοματεπώνυμο		Υπογραφή	
Ημερομηνία			